

ZIELONE SERCE
POMORZA

Dorzecze Słup, Wleprzy i Łupawy

ATLAS TURYSTYCZNY

Europejski Fundusz Rolny na rzecz
Rozwoju Obszarów Wiejskich

PARTNERSTWO
DORZECZE SŁUP

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie."
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Osi 4 LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.
Publikacja opracowana w Lokalnej Grupie Działania Fundacji Partnerstwo Dorzecze Słup.
Instytucja zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Mapy, plany oraz informacje krajoznawcze, zawarte w niniejszym atlasie, obejmują obszar 19 gmin znajdujących się w dorzeczu trzech pomorskich rzek: **Słupi, Łupawy i Wieprzy**, wraz z ich najbliższym otoczeniem. Historycznie są to tereny **Pomorza Środkowego** oraz **Kaszub**. Na skutek burzliwej historii tego obszaru przenikają się tu cztery kultury oraz tradycje: **polska, kaszubska, ukraińska i niemiecka**. Do dzisiaj na całym obszarze zachowały się liczne zabytki budownictwa wiejskiego, w szczególności w rejonie „**Krainy w Kratę**”, jak też wiele **dworów, pałaców i wiejskich kościołów**. Unikalną atrakcją stanowi pokrzyżacki, gotycki **zamek w Bytowie**. Malowniczy, polodowcowy krajobraz obfituje w lasy i jeziora, w tym bardzo rzadko spotykane **jeziora lobeliowe**. Atrakcją jest też kilkanaście zabytkowych elektrowni wodnych. Od północy granicą obszaru jest **Morze Bałtyckie**, na którego brzegu znajdują się szerokie piaszczyste plaże, strome kamieniste klify oraz unikalne w skali światowej zespoły ruchomych wydm. **Słowiński Park Narodowy**, będący Światowym Rezerwatem Biosfery sieci UNESCO, **Park Krajozrazowy „Dolina Słupi”** oraz ponad **20 rezerwatów przyrody** chronią najcenniejsze zasoby przyrodnicze i kulturowe tego obszaru.

Najważniejszym miastem i ośrodkiem administracyjnym regionu jest blisko stutysięczny **Słupsk**, dawna stolica rodu piastowskich książąt pomorskich, będący trzecim co do wielkości miastem województwa pomorskiego. Jest również siedzibą powiatu grodzkiego i ziemskiego. Ważnymi ośrodkami miejskimi i jednocześnie stolicami powiatów grodzkich są

także miasta **Bytów** oraz **Sławno**. Na obszarze objętym atlasem prawa miejskie posiadają również znane uzdrowisko **Ustka** oraz niewielkie **Kępice**.

Gminy objęte publikacją przynależą administracyjnie do czterech powiatów: bytowskiego, łębskiego, sławieńskiego i słupskiego. Znajdują się one na obszarze dwóch województw: pomorskiego (17 gmin) i zachodniopomorskiego (2 gminy, Postomino i Sławno). Teren ten stanowi obszar działania fundacji **Partnerstwo Dorzecze Słupi**, która od 2005 roku działa na rzecz rozwoju gospodarczego tego obszaru oraz aktywizacji jego mieszkańców. Fundacja zarządza marką **Zielone Serce Pomorza**, służącą promocji obszaru gmin Partnerstwa Dorzecze Słupi.

Swółowo - stolica „Krainy w kratę”

Województwo Pomorskie

Urząd Gminy Borzytuchom
77-141 Borzytuchom
ul. Zwycięstwa 56
www.borzytuchom.pl

Urząd Gminy Cewice
84-312 Cewice
ul. Witosa 16
www.cewice.pl

Urząd Gminy Dąbica
39-200 Dąbica
ul. Batorego 13
www.ugdebica.pl

Urząd Gminy Bytów
ul. 1 Maja 15
77-100 Bytów
www.bytow.com.pl

Urząd Gminy Czarna Dąbrówka
77-116 Czarna Dąbrówka
ul. Gdańska 5
www.czarnadabrowka.pl

Urząd Gminy Dębica Kaszubska
76-248 Dębica Kaszubska
ul. Zjednoczenia 16
www.debica.pl

Urząd Gminy Główny
76-220 Główny
ul. Kościuszki 8
www.glowczyce.pl

Urząd Gminy Kępice
77-230 Kępice
ul. Niepodległości 6
www.kepice.pl

Urząd Gminy Kobylnica
76-251 Kobylnica
ul. Główna 20
www.kobylnica.pl

Urząd Gminy Kołczygłowy
77-140 Kołczygłowy
ul. Słupska 56
www.kolczyglowy.pl

Urząd Gminy Parchowo
77-124 Parchowo
ul. Krótka 2
www.parchowo.pl

Urząd Gminy Potęgowa
76-230 Potęgowa
ul. Kościuszki 5
www.potegowo.pl

Urząd Gminy Słupsk
76-200 Słupsk
ul. Sportowa 34
www.slupsk.ug.gov.pl

Urząd Gminy Smołdzino
76-214 Smołdzino
ul. Kościuszki 3
www.smoldzino.com.pl

Urząd Gminy Studzienice
77-143 Studzienice
ul. Kościuszki 9
www.studzienice.pl

Urząd Gminy Tuchomie
77-133 Tuchomie
ul. Jana III Sobieskiego 16
www.tuchomie.pl

Urząd Gminy Ustka
76-270 Ustka
ul. Dunina 24
www.ustka.ug.gov.pl

Województwo Zachodniopomorskie

Urząd Gminy Postomino
76-113 Postomino
Postomino 30
www.postomino.pl

Urząd Gminy Sławno
76-100 Sławno
ul. Curie-Skłodowskiej 9
www.gminaslawno.pl

Obszar Zielonego Serca Pomorza posiada wyjątkowe w skali Polski i bardzo różnorodne **walory przyrodnicze**. Z uwagi na bliskość morza i piaszczystych, szerokich plaż, unikalny kompleks ruchomych wydm oraz rozległe obszary leśne, tereny w strefie wybrzeża stanowią od lat jeden z najważniejszych kierunków wakacyjnych wyjazdów turystycznych. Rozwinęły się tu duże i znane **kurorty nadmorskie**, jak **Ustka**, **Rowy** czy **Jarosławiec**, oraz mniejsze, kameralne miejscowości letniskowe, jak **Poddąbie**, **Dębina** czy **Smółdzino**.

Na plażach bałtyckich spotkać można od czasu do czasu rzadkie obecnie **foki szare**. Wzdłuż całego niemal wybrzeża ciągnie się szeroki 1-2 kilometry zwarty **pas lasów**. Są to lasy sosnowe, a gdzieś tam, zwłaszcza w okolicach klifów pomiędzy Ustką a Rowami, tworzone przez ponad stuletnie buki. Lasy bukowe, zwane przez przyrodników „**żyzną buczyną pomorską**” są gęste, grzybne i szczególnie malownicze jesienią. Pomiędzy Czołpinem a Łebą znajduje się niezwykle, rozciągający się na długości blisko 15 kilometrów, kompleks **ruchomych wydm**. Wraz z pobliskimi, płytkimi i mulistymi jeziorami przybrzeżnymi jest on objęty ścisłą ochroną jako **Słowiński Park Narodowy**. Teren ten, a w szczególności podmokłe łąki i trzcinowiska, stanowi siedlisko wielu cennych i rzadkich gatunków ptaków, które przyciągają, szczególnie na wiosnę, miłośników turystyki ornitologicznej.

Poza pasem wybrzeża w krajobrazie obszaru dominują **faliste niziny**, częściowo zalesione, ale w znacznym stopniu wykorzystywane rolniczo w formie wielkoobszarowych upraw. Niziny te przecinają malownicze, dzikie i gęsto zalesione doliny bystro płynących rzek przymorskich: **Słupi**, **Wieprzy**, **Łupawy** i ich licznych **dopływów**. Doliny te stanowią siedlisko wielu rzadkich gatunków roślin i zwierząt, jak wydry,

bobra czy orla bielika. Dla wędkarzy wielką atrakcją jest możliwość złowienia w tych rzekach dużych egzemplarzy walecznych ryb z rodziny łososiowatych: **troci wędrowniej** i **łososia bałtyckiego**. Są to ryby dwuśrodowiskowe, które wpływają tu zimą na tarło z Morza Bałtyckiego.

Im dalej na południe, tym więcej w krajobrazie pamiętek po **lądolodzie**, który dziesięć tysięcy lat temu przetaczał się przez te tereny w ostatniej fazie zlodowacenia bałtyckiego. Pozostawił po sobie liczne jeziora rynnowe, z których największe to jeziora **Jasień** i **Mausz**, jak również pasma **wysoczyzn**, dochodzących w niektórych przypadkach do 256 m.n.p.m. (**Góra Siemierzycka**). Największe wzniesienia rozciągają się w okolicach Bytowa, pomiędzy Rekowem a Parchowem. Miejscami okolice te przypominają krajobrazowo tereny **podgórskie**, cechują się też **ostrymi zimami** i stosunkowo długim czasem zalegania **pokrywy śnieżnej**. Inną, unikalną atrakcją obszaru są skąpożywe, tj. bardzo ubogie w składniki odżywcze, niewielkie **jeziora lobeliowe**. W powiecie bytowskim znajduje się największe skupienie takich jezior w Polsce. Jeziora te cechuje bardzo przeźroczysta woda i występowanie rzadkiej rośliny – **lobelii jeziornej**, od której wzięły swoją nazwę.

Południowa część obszaru **Zielonego Serca Pomorza** posiada urozmaicony krajobraz, liczne duże i małe jeziora, znaczne zalesienie oraz gęstą sieć rzeczną. Z tego powodu stanowi obszar bardzo atrakcyjny turystycznie, jednocześnie mniej znany i spenetrowany, niż sąsiednie Kaszuby czy Bory Tucholskie. Jest to doskonały teren na wypoczynek o każdej porze roku.

Jest to **trzeci co do wielkości i jeden z dwóch nadmorskich parków narodowych w Polsce**. Został utworzony w roku **1967**. Ma powierzchnię 32 744 ha. Jego granica sięga dwóch mil morskich (ok. 3,5 km) w głąb morza. Park od roku 1977 posiada status **rezerwatu biosfery** w ramach międzynarodowego programu UNESCO MAB „Człowiek i Biosfera”. Tym samym uzyskał rangę jednego z ok. 500 najcenniejszych przyrodniczo obszarów naszego globu. Jest ponadto od 1995 roku objęty zapisami konwencji Ramsar, która ma na celu ochronę obszarów bytowania ptactwa wodnego. Dodatkowo, od 2004 roku obszar parku jest ujęty w ramach ogólnoeuropejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000.

Park chroni pas wybrzeża Morza Bałtyckiego, na którym znajdują się cenne przyrodniczo kompleksy bagien i trzcinowisk, zespoły **ruchomych wydym**, duże przybrzeżne **jeziora Łebsko i Gardno**, ujścia **rzek Łupawy i Łeby** oraz nadmorskie bory sosnowe. Fenomenem na skalę światową są wysokie na ponad 40 metrów, ruchome wydmy. Typowo pustynny krajobraz i brak roślinności ułatwia przemieszczanie się wydym pod wpływem wiatru, które dochodzi od 3,5 do nawet 10 m w ciągu roku. Dwie największe: **wydma Łącka i wydma Czołpińska** są udostępnione dla turystów i biegną przez nie znakowane szlaki piesze. Bardzo duże, ale płytkie jeziora Łebsko i Gardno porośnięte są szuwarem i oczeretem. Stanowią ceną ostoję rzadkich gatunków ptaków. Akweny te są jednak po części wykorzystane do uprawiania m.in. żeglarstwa czy turystycznych rejsów statkiem. Najcenniejsze gatunki roślin w Parku to malina moroszka, mikołajek nadmorski, woskownica europejska, bagno, rosiczka, żurawina błotna, wrzosiec bagieny i storczyki. W świecie fauny dominują gryzonie i zwierzęta owadożerne. Żyją tu np. rzadko występujące gronostaje. Na terenie Parku, a szczególnie wzdłuż brzegów jezior mają swoje żeremia bobry.

Panoramę Słowińskiego Parku Narodowego można obejrzeć z wieży widokowej na owianym legendami wzgórzu **Rowokół** (najwyższe wzniesienie w Parku - 115 m n.p.m., było przez wieki miejscem kultów pogańskich) oraz z **latarni morskiej w Czołpinie**. Atrakcją turystyczną parku stanowią też **tereny powojkowe** w pobliżu Czołpina i w Rąbce, gdzie znajduje się dostępna do zwiedzania wyrzutnia rakiet przeciwlotniczych z czasów II wojny światowej. Warte odwiedzenia są ekspozycje dotyczące dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w **Muzeum w Smołdzinie** oraz **skansen w Klukach**.

Zasady zwiedzania Parku

- Park można zwiedzać od świtu do zmierzchu;
- Należy poruszać się wyłącznie po znakowanych szlakach turystycznych;
- Za wejście do parku od maja do września pobierane są opłaty (6 zł bilet normalny, 3 zł bilet ulgowy);
- Psy wolno wprowadzać jedynie na smyczy i tylko na szlaki turystyczne nie przebiegające plażą;
- Uprawianie sportów wodnych, wędkowania i turystyki na wodach parku jest możliwe na warunkach określonych przez Dyrektora Parku.

Dane teleadresowe

Dyrekcja Słowińskiego Parku Narodowego
76-214 Smołdzino, ul. Bohaterów Warszawy 1A
tel. 59 81 17 204

Muzeum Przyrodnicze
76-214 Smołdzino, ul. Mostnika 1
tel. 59 84 89 131

www.slowinski.pl

Park Krajobrazowy „Dolina Słupi” został utworzony w roku **1981**. Powierzchnia parku wynosi **37 040 ha**, a wraz z otuliną **83 170 ha**. Obejmuje obszar środkowej i dolnej części doliny Słupi, od miejscowości **Soszyca** do miejscowości **Łosino**, kilka kilometrów powyżej Słupska. Aż 72% powierzchni parku zajmują lasy, reprezentujące kilka typów zbiorowisk. Do najpopularniejszych należą **buczyny niżowe**, w tym w okolicach Dębnicy Kaszubskiej i Kołczygłów zespoły starodrzewu bukowego w wieku powyżej 100 lat. Na terenie parku występują liczne jeziora i starorzecza. Główną rzeką parku i jednocześnie ważnym korytarzem ekologicznym jest **Słupia** wraz z dopływami: **Skotawą, Bytową i Kamienicą**.

Krajobraz doliny Słupi został silnie zmieniony przez człowieka. Potencjał energii, niesionej przez wody rzeki, został wykorzystany do produkcji energii elektrycznej przez zespół **elektrowni wodnych**, należących do najstarszych w Europie. Wybudowanie tych obiektów zmieniło znacząco przebieg rzeki oraz odcięło **troci wędrowną i łososiową bałtyckiemu**, możliwość wędrówki na tarło w górny i środkowy odcinek Słupi. Obecnie prowadzone są prace nad ponownym udostępnieniem tej rzeki jako tarliska ryb łososiowatych.

Roślinność Parku liczy **748** gatunków, w tym wiele rzadkich i chronionych. Stwierdzono występowanie **41** gatunków **ssaków**, w tym wydry i bobra, jak również **11** gatunków **ptaków** i **5** gatunków **gadów**. W wodach żyją rzadkie gatunki ryb oraz minogi. W parku gniazdują liczne rzadkie gatunki **ptaków**, w tym drapieżnych, jak orzeł bielik, orlik krzykliwy, błotniak zbożowy, kania rdzawa, puchacz, jak również bociany czarne, gągoły oraz zimorodki, derkacze, żurawie, trawce i liczne gatunki ptactwa wodnego.

Dla ochrony przyrody utworzono **osiem rezerwatów przyrody** i blisko **60 pomników przyrody**. Do najciekawszych rezerwatów należą: **„Gołębia Góra”**, w którym ochroną objęty jest starodrzew bukowy, **„Grodzisko Borzytuchom”**, w którym znajdują się pozostałości wczesnosłowińskiego grodu, **„Dolina Huczka”**, chroniący potok o charakterze góskim płynący w głębokim wąwozie, w którym urządzono ścieżkę dydaktyczną, oraz **„Gniazda Orła Bielika”**, będący lęgowiskiem tego największego polskiego drapieżnika przestworzy.

Dla edukacji ekologicznej utworzono izby przyrodnicze i liczne ścieżki dydaktyczne, jak ta w dolinie Huczka, rezerwacie „Grodzisko Borzytuchom”, czy Leśnym Dworze w pobliżu siedziby nadleśnictwa. Działania w zakresie edukacji ekologicznej i przyrodniczej prowadzone są przez pracowników Parku oraz nadleśnictw na jego terenie.

Urozmaicona **rzeźba terenu**, malownicze **krajobrazy**, **czyste jeziora i rzeki** oraz rozległe kompleksy leśne stwarzają na terenie parku doskonałe warunki do wypoczynku i turystyki, w szczególności **turystyki rowerowej i kajakowej**. Służą temu liczne oznakowane **szlaki turystyczne**, w tym „Papieski Szlak Kajakowy Słupi” o długości **133 km**. Na terenie parku możliwe jest poruszanie się bez ograniczeń, z wyłączeniem niektórych rezerwatów oraz obszarów leśnych, na których należy przestrzegać ograniczeń ustawowych, jak zakaz biwakowania w miejscach nie wyznaczonych do tego, czy palenia ognisk.

Dane teleadresowe

Park Krajobrazowy „Dolina Słupi”
76-200 Słupsk, ul. Szarych Szeregów 14
tel. 59 842 98 29

www.dolinaslupi.pl

Łupawa - rekonstrukcja bitwy z 1807 r.

Pomorze Środkowe, do którego należy większa część obszaru Zielonego Serca Pomorza, **posiada skomplikowaną historię**, a jego przynależność państwowa wielokrotnie zmieniała się na przestrzeni dziejów. W średniowieczu były to **odludne tereny**, porośnięte **gęstą, pierwotną puszcza**. Poziom wód gruntowych był znacznie wyższy niż obecnie, przez co znaczne części obszarów przymorskich i wnętrza regionu zajmowały **niedostępne bagna i moczary**, z rzadka zasiedlone przez człowieka.

Tak jak całe Pomorze, obszar ten od średniowiecza zamieszkały był przez **ludność kaszubską**, należącą do grupy etnicznej **Słowian Zachodnich**. Od IX-X wieku na terenie tym zaczęły powstawać osady i grody, z których najważniejszym był, leżący nad rzeką Słupią i ważnym przymorskim szlakiem handlowym, gród w **Słupsku**. Stał się on ośrodkiem władzy książęcej, którą od XII wieku na tym obszarze sprawowali z nadania króla polskiego Bolesława Krzywoustego piastowscy **książęta**

pomorscy, zależni, co ciekawe, przez blisko pół wieku, od **Królestwa Danii**. W roku **1265** Słupsk otrzymał prawa miejskie i do roku **1307** przynależał do Polski. Rozwinął się wówczas jako ważny ośrodek handlowy i gospodarczy, należący od **1382** roku do **Związku Hanzeatyckiego**.

W XIV wieku ziemie te przechodziły kolejno z rąk **polskich** we władanie **margrabiów brandenburskich**, następnie w ręce **krzyżackie**, by wreszcie pod koniec tego stulecia uzyskać niezależność jako **Księstwo Słupskie** we władaniu pomorskiej dynastii **Gryfitów**. Po bezpotomnej śmierci w **1637** roku ostatniego księcia słupskiego, Bogusława XIV, spustoszone przez wojska szwedzkie i w czasie wojny trzydziestoletniej ziemie księstwa ostatecznie dostały się w **1648** roku we władanie **elektorów brandenburskich**. Z upływem lat miejscowa ludność uległa germanizacji i przeszła w większości na wiarę ewangelicką, jak np. rdzennie kaszubski lud **Słowińców**. We władaniu pruskim, a potem niemieckim, tereny te pozostały do **1945** roku.

Nieco inaczej potoczyły się losy **Ziemi Bytowskiej**, która po przejęciu w XIV wieku przez krzyżaków stała się jedną z najbardziej na zachód wysuniętych prowincji **Państwa Zakonnego**. Z tych czasów pochodzi znakomicie się do dzisiaj prezentujący, gotycki **zamek w Bytowie**. Po pokoju toruńskim, kończącym w 1466 roku wojny polsko-krzyżackie, ziemia ta wraz całym Pomorzem Środkowym również trafiły we władanie książąt pomorskich, a następnie w lenno rządzącej Brandenburgią dynastii **Hohenzollernów**. Jednak na terenach tych znacznie żywiej zachowały się kultura, język i obyczaje kaszubskie, zwłaszcza w południowej części obszaru zwanej **Gochami**.

Pałac w Warcinie

W XIX wieku, po zniszczeniach z okresu **wojen napoleońskich** i odrodzeniu się **państwa pruskiego**, na terenach tych rozpoczął się rozwój **nowoczesnej gospodarki**. Powstawały tartaki, garbarnie, cegielnie i inne **zakłady przemysłowe**. Na rzekach uruchomiono kilkanaście **elektrowni wodnych**. Władze pruskie wybudowały gęstą sieć **linii kolejowych**, w tym w pierwszej kolejności strategiczną linię Szczecin – Gdańsk – Królewiec, biegnącą przez Słupsk. Powstały również lokalne linie kolejowe. Po II wojnie światowej część linii została rozebrana przez okupujące ten obszar wojska radzieckie, lecz ich pozostałości, w tym stare, nieużywane **mosty i wiadukty**, do dzisiaj stanowią charakterystyczny element krajobrazu.

Nad morzem pobudowano sieć **latarni morskich**, czuwających nad bezpieczeństwem żeglugi. Pomimo tych zmian, na znacznej części obszaru zachowało się tradycyjne **budownictwo regionalne** oraz gospodarka rolna oparta o sieć wielkoobszarowych majątków, będących własnością bogatych rodów pruskich, często wywodzącej swoje korzenie jeszcze od średniowiecznej szlachty pomorskiej. Sercem tych majątków były dwory i pałace, z których wiele zachowało się do czasów dzisiejszych. W jednym z majątków na obszarze Zielonego Serca Pomorza, w **Warcinie**, przez kilkanaście lat mieszkał i gospodarzył sławny polityk pruski **Otto von Bismarck**, zwany „Żelaznym Kanclerzem”.

Po I wojnie światowej na mocy **Traktatu Wersalskiego** praktycznie cały obszar Zielonego Serca Pomorza pozostał w ramach **państwa niemieckiego**. Jedynie część **Ziemi Bytowskiej** powróciła do **Polski**. Ówczesną granicę do dzisiaj można odczytać w terenie w okolicach **Rekowa** czy **Jamna**, gdyż zachowały się dawne budynki graniczne i strażnice. Pozostała część obszaru znajdowała się we władaniu niemieckim do marca 1945 roku, kiedy przez ziemie pomorskie przeszła ofensywa **Armii Czerwonej**. Tereny te zostały wyzwolone bez większych walk, jednak jako dawne ziemie pruskie zostały splądrowane przez żołnierzy radzieckich. Bardzo poważnym **zniszczeniom** uległy miasta – **Bytów**, **Słupsk** i **Sławno**, wiele **dworów** i **pałaców** oraz **linie kolejowe** i **zakłady przemysłowe**. Znaczna część mieszkańców, w szczególności **Słowińców**, pomimo słowińskich korzeni została zmuszona lub dobrowolnie wybrała wyjazd w głąb Niemiec, opuszczając swoje domy i miejscowości.

Jarmark Wiele Kultur w Sławnie

Haft kaszubski

Na wyzwolone, lecz spustoszone tereny z wolą napłynęli osadnicy z Kaszub, Pomorza i środkowej Polski, a po roku 1946 również wysiedleni z obszaru **Bieszczadów** i **Beskidu Niskiego** mieszkańcy pogranicza polsko-ukraińskiego. Ci ostatni przynieśli ze sobą **kulturę kresową** i **wiarę grekokatolicką**, tworząc nową tożsamość tych obszarów. W niektórych okolicach, szczególnie na Ziemi Bytowskiej, do dziś stanowią oni w niektórych miejscowościach zdecydowaną większość mieszkańców. Dbają oni o swoje obyczaje i kulturę, organizując m.in. imprezy takie, jak „**Bytowska Watra**” w Udorpiu pod Bytowem.

W okresie powojennym opuszczone majątki, które dominowały w wielkoobszarowej gospodarce rolnej tego obszaru, zostały znacjonalizowane i zamienione w **państwowe gospodarstwa rolne**. W pałacach ulokowano dyrekcje PGR-ów, szkoły i inne placówki oświaty i pomocy społecznej lub zamieniono na mieszkania socjalne, co przyczyniło się do znacznej degradacji tych cennych obiektów. Dewastacji uległa też znaczna część parków podworskich. Forma gospodarki oparta na masowej produkcji rolnej dominowała aż do załamania gospodarczego początku lat 90. tych. Jej upadek przyniósł znaczne, strukturalne bezrobocie oraz związane z nim problemy społeczne, niestety bardzo do dzisiaj widoczne na tym obszarze.

Z burzliwej historii obszaru wywodzi się mozaika czterech głównych kultur, istniejących dawniej lub obecnie na tych terenach: **kaszubskiej** (pomorskiej), **polskiej**, **niemieckiej** (pruskiej) oraz najmłodszej, **ukraińskiej** (kresowej). Z tych elementów czerpie i rozwija swoją nową, **pomorską tożsamość** współczesne społeczeństwo obszaru **Zielonego Serca Pomorza**.

„Kraina w Kratę” rozciąga się w pasie nadmorskim od **Łeby** na wschodzie po **Darłowo** na zachodzie. Występujące tu w dużej ilości **szachulcowe budownictwo** dotyczyło nie tylko zagrod chłopskich i obiektów przemysłowych, takich jak młyny i kuźnie, ale też i kościołów, szkół oraz posiadłości szlacheckich. Nazwa wywodzi się od charakterystycznego wyglądu szachulcowych budynków, których drewnianą konstrukcję smołowano a następnie wypełniono słomą i gliną, pobielając wapnem powstałe przestrzenie. Obiekty te stanowią do dziś dzień malowniczy element krajobrazu Zielonego Serca Pomorza. Aby poczuć atmosferę tego obszaru, najlepiej udać się do dwóch miejscowości: **Swołowa** i **Kluk**.

Swołowo to położona na zachód od Słupska niewielka wieś o historycznym owalnicowym układzie i ryglowej architekturze zabudowań. Wieś stanowi swoisty „**żywy skansen**” tradycyjnego budownictwa wiejskiego. Dla jego ochrony i promocji powołano **Muzeum Kultury Ludowej Pomorza**. Sercem muzeum jest zrekonstruowana przy dofinansowaniu ze środków unijnych, XIX-wieczna **Zagroda Albrechta**. Odbývają się tu zajęcia edukacyjne, warsztaty i regionalne imprezy. W ostatnich latach zrekonstruowano również osiem kolejnych, niszczących obiektów budownictwa wiejskiego, które rozmieszczone są na całym terenie wsi.

Kluk zaś to dawna nadmorska, położona wśród rozległych bagien na terenie **Słowińskiego Parku Narodowego**, rybacka wieś słowińska. Wyludniła się ona po II wojnie światowej na skutek przesiedleń. Obecnie mieści się **Muzeum Wsi Słowińskiej** będące oddziałem **Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku**. Należą do niego m.in. tradycyjne chałupy i zagrody o szachulcowej architekturze, piece chlebowe i szałas rybacki, dawna szkoła, cmentarz słowiński.

Rdzenną ludność tej części Pomorza można poznać nie tylko dzięki starym eksponatom, ale również imprezom folklorystycznym opartym na dawnych zwyczajach i życiu codziennym Słowińców. Jedną z nich jest odbywające się w majówkę „**Czarne Wesele**”, wbrew nazwie prezentujące tradycyjne sposoby pozyskiwania **torfu**, którego dawniej używano w tej bagiennej okolicy do palenia w piecach, zastępując tym samym cenne drewno i niedostępny węgiel.

Kluki – Muzeum Wsi Słowińskiej

Dane teleadresowe

Muzeum Kultury Ludowej Pomorza w Swołowie
Muzealna Zagroda Albrechta nr 8
76-200 Swołowo
tel. 59 832 48 97
www.muzeum.swolowo.pl

Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach
76-214 Smołdzino, Kluki 27
tel. 59 846 30 20
www.muzeumkluki.pl

Swołowo

Cechą charakterystyczną **Pomorza Środkowego** jest występowanie licznych, szybko płynących rzek. Już w XIX wieku zauważono, że stwarza to ogromny **potencjał** dla wykorzystania niesionej przez ich wodę energii. W okresie rewolucji przemysłowej powstało na tym obszarze ponad 100 siłowni wodnych, napędzających liczne **młyny**, **tartaki** i **papiernie**. W wieku XX część z nich przekształcono w elektrownie wodne, tworzące wraz z urządzeniami towarzyszącymi – **zaporami**, **sztolniami**, **kanalami**, **syfonami** i **zamiakami wodnymi** unikalny system hydroenergetyczny.

Elektrownia wodna Krzynia na Słupi

Większość tych obiektów przetrwała wojnę, do dzisiaj produkując prąd oraz stanowiąc unikalną **atrakcję turystyczną** regionu oraz żywe **muzeum techniki** na otwartym powietrzu. Większość z nich posiada **przedwojenne maszyny** i **urządzenia** oraz bardzo oryginalną, stanowiącą ważny element krajobrazu, architekturę. Dla ich promocji utworzono tematyczny szlak turystyczny „**Najstarszych Elektrowni Wodnych w Europie w Parku Krajobrazowym Dolina Słupi**”.

Na trzech rzekach obszaru Zielonego Serca Pomorza: Wieprzy, Słupi i Łupawie oraz ich dopływach funkcjonuje łącznie **15 elektrowni wodnych** o łącznej mocy ok. **9.6 MW**, wchodzących w skład koncernu **ENERGA**. Trzy obiekty zlokalizowane są na **Wieprzy**, jeden na jej dopływie – **Studnicy**. Na **Słupi** znajdują

się cztery elektrownie oraz jeden na jej dopływie, **Skotawie**. Natomiast na **Łupawie** jest sześć takich obiektów.

Elektrownie w znaczący sposób zmieniły specyfikę rzek, piętrząc je i tworząc kilkanaście zbiorników zaporowych. Na niektórych odcinkach, jak na przykład na Słupi, przekopano **sztuczne kanały**, zmieniając dawny bieg rzeki i skracając ją o kilkanaście kilometrów. Dwie największe (pod względem mocy) elektrownie znajdują się na Słupi, są to **Strzegomino** i **Gałąźnia Mała**. Ich moc jest, co ciekawe, większa niż sumaryczna moc pozostałych trzynastu mniejszych elektrowni.

Elektrownie produkują „**zieloną energię**” w sposób przyjazny dla środowiska, bez emisji zanieczyszczeń. Dodatkowo retencja wody poprawia **stosunki hydrologiczne** oraz **chroni doliny rzek przed powodzią**.

Niektóre, najciekawsze elektrownie: **Struga**, **Gałąźnia Mała**, **Strzegomino**, **Krzynia**, **Skarszów Dolny**, **Poganice**, **Smoldzino**, **Żelkowo** i **Biesowice** są **udostępnione do zwiedzania**. Zwiedzanie elektrowni wodnych jest **płatne** (6 zł bilet normalny / 3 zł bilet ulgowy), czynne są codziennie od 9 do 13 oraz w innych terminach, po wcześniejszym uzgodnieniu. Po obiektach oprowadza pracownik elektrowni.

Gałąźnia Mała - wnętrze elektrowni

Szczególnie godne uwagi, w związku z wielkością, architekturą, położeniem lub wiekiem są elektrownie: **Struga** w Soszycy, **Gałąźnia Mała**, **Krzynia** na Słupi oraz **Biesowice** na Wieprzy. Elektrownia **Struga** w Soszycy, pochodząca z 1896 roku, jest najstarszą działającą elektrownią wodną w Europie.

Znajdują się w niej dwie żarówki, które żarzą się od ponad 100 lat, co jest ewenementem na skalę światową. W **Gałąźni Małej** natomiast warto zobaczyć muzeum – salę historii słupskich elektrowni wodnych. Zbiór fotografii, dokumentów i urządzeń technicznych obrazuje historię, myśl techniczną oraz szacunek do sił przyrody. Monumentalne wrażenie sprawiają blisko dwumetrowej średnicy **rury**, doprowadzające wodę do pięciu turbin elektrowni o łącznej mocy **3,5 MW**, dzięki wykorzystaniu spadku **38,5 metra**. Budowa elektrowni skróciła bieg rzeki o **13 kilometrów**, zmieniając również bieg rzeki Bytów oraz tworząc z pobliskiego Jeziora Głębokiego zbiornik przepływowy.

Elektrownia wodna Biesowice na Wieprzy

Przyroda i różnorodne ukształtowanie terenu sprzyjają **turystyce rowerowej**, przede wszystkim dla miłośników jazdy terenowej, z dala od uczęszczanych dróg asfaltowych. Na obszarze Zielonego Serca Pomorza wytyczono, a częściowo również oznakowano, kilkanaście interesujących **szlaków i tras rowerowych**.

Wzdłuż linii brzegowej Morza Bałtyckiego wiedzie fragment popularnego, **międzynarodowego szlaku rowerowego R-10** (Hanzeatyckiej Trasy Rowerowej). Na trasie tej znajdują się między innymi miejscowości Jarosławiec, Ustka, Gardna Wielka, Smołdzino i Kluki. Nadmorski krajobraz z wydmami i klifami urozmaicają przybrzeżne jeziora Wicko, Gardno i Łebsko. Największą atrakcją przyrodniczą na tym odcinku szlaku jest **Słowiński Park Narodowy**. Część szlaku pomiędzy Ustką a Rowami (ponad 20 km) przebiega tzw. szlakiem „**Zwiniętych Torów**”, dobrą nawierzchnią gruntową na dawnym nasypie rozebranej po II wojnie światowej linii kolejowej. Na terenie parku narodowego rowerem poruszać się można po wszystkich wyznaczonych szlakach turystycznych, lecz część z nich może być nieprzejezdna z uwagi na podmokłe i piaszczyste tereny, po których przebiegają.

Pierścień Gryfitów to niezwykle ciekawy i malowniczy szlak prowadzący wokół Słupska. Ma długość ponad **90 km** i oznakowany jest na całej długości kolorem **czarnym**. Trasa wiedzie przez pomorskie wsie z zabytkowymi dworami, pałacami, kościołami i architekturą szachulcową. Szlak ma swój początek i koniec w **Swołowie**, stolicy Krainy w Kratę.

Sieć szlaków **wokół Słupska** jest dość gęsta i dobrze oznakowana. Szczególnie godne uwagi są: szlak „**Droga Książęca**” (zielony, długość 17 km, przebieg: Słupsk - Żębów - Redęcin - Gać - Swołowo - Starkowo), „**Dolina Moszczeniczki**” (niebieski, długość 12

km, przebieg: Słupsk - Bierkowo - Bruskowo - Swołowo), „**Do Stacji Gabel**” (zielony, długość 18 km, przebieg: Słupsk - Swołowo - Karzęcino - Kępno - Gabel - Dominek - Gąbino - Osieki Słupskie), „**Kolejowy**” (niebieski, długość 20 km, przebieg: Bałamtek - Objazda - Gardna Wielka - Siecie - Smołdzino), oraz „**Wierchocińskie Jałowce**” (zielony, długość 10 km, przebieg: Siecie - Wierchocino - Główny).

Szlak USBS (skrót od głównych miejscowości przez które przebiega: **Ustka, Słupsk, Bytów, Sominy**) jest docelową osią turystyki rowerowej na obszarze Zielonego Serca Pomorza. Obecnie nieoznakowany, ma długość 86 kilometrów i został wytyczony głównie drogami gruntowymi (lokalnie piaszczysta nawierzchnia, więc rekomendowane są na nim rowery o szerokich oponach).

Niebieski szlak w dolinie Słupi został wyznaczony przez Park Krajobrazowy „Dolina Słupi”. Biegnie ze Słupska do miejscowości Soszyca przez cały obszar parku.

Pętla Kaszubska to częściowo oznakowany szlak rowerowy, przebiegający w formie pętli wokół Bytowa. Ma długość ok. 120 km, a jego uzupełnieniem są cztery szlaki łącznikowe, prowadzące z Bytowa do Studzienic, Tuchomka, Krosnowa i Soszyca.

ZIELONE SERCE
POMORZA

Aktywne Parchowo to nazwa sieci oznakowanych szlaków rowerowych, prowadzących przez niezwykle malownicze i pagórkowate tereny Pojezierza Bytowskiego w okolicach tej miejscowości. Szlaki te mają łączną długość ok. 50 km, a szczegółowe informacje o nich oraz ślady GPS dostępne są na stronie internetowej www.aktyneparchowo.pl.

Dla niektórych szlaków, jak **USBS, Pętli Kaszubskiej i Pierścienia Gryfitów** wytyczono **ślady GPS**, które są możliwe do pobrania (w formacie .gpx) ze strony internetowej www.zielonesercepomorza.pl.

Znakowane szlaki turystyki pieszej PTTK przecinają teren Zielonego Serca Pomorza w wielu kierunkach. Biegają przez obszary nadmorskie, doliny największych rzek i zalesione tereny Pojezierza Bytowskiego. Do najciekawszych i najdłuższych szlaków należą:

Szlak KRAJOBRAZÓW MŁODOGLACJALNYCH

długość 147,1 km
przebieg: Łeba - Czarna Dąbrówka - Miastko

Jest to najdłuższy szlak pieszy w województwie pomorskim, ma blisko 150 km długości. Rozpoczyna się przy dworcu w Łebie, biegnie przez tereny Pojezierza Bytowskiego, w okolicach Jeziora Jasień, Jeziora Głębokiego, następnie lasami dolin rzek Słupi, Kamienicy, Pokrzywniej i Wieprzy aż do Miastka.

Szlak KRAINY LASÓW I JEZIOR

długość 120 km
przebieg: Jasień - Parchowo - Bytów - Reskowo - Miastko - Żydowo

Szlak prowadzi przez malownicze tereny południowej części Pojezierza Bytowskiego, z okolic Jeziora Jasień przez niezwykle pagórkowate i widokowe tereny okolic Parchowa i Bytowa, następnie na południe od Tuchomia, przez Miastko aż do elektrowni szczytowo – pompowej w Żydowie.

Szlak DOLINY SŁUPI

długość 95 km
przebieg: Ustka - Słupsk - Dębica Kaszubska - Gałąźnia Mała - Bytów

Szlak rozpoczyna się w Ustce i prowadzi zalesionymi terenami doliny Słupi, pozwalając na obejrzenie po drodze kilku zabytkowych elektrowni wodnych, w tym największej w Gałąźni Małej.

Szlak NADMORSKI

długość 86 km
przebieg: Jarosławiec - Ustka - Rowy - Czołpino - Łeba

Jest to niezwykle ciekawy szlak pieszy, biegnący niemal na całej długości w pasie wybrzeża. Jako jedyny szlak pozwala na pokonanie ruchomych wydym Słowińskiego Parku Narodowego pomiędzy Czołpinem a Łebą. W okresie letnim należy szczególnie uważać aby planując wyprawę szlakiem zabrać duże ilości wody, prowiantu oraz rozsądnie oszczędzać czas potrzebny na pokonanie dystansu kilkunastu kilometrów po głębokich piaskach i plaży, a częściowo przez tereny podmokłe.

Szlak REZERWATÓW

długość 72.4 km
przebieg: Darłowo - Darłowo - Zielnowo - Kowalewice - Stary Kraków - Sławsko - Sławno - Pomilowo - Janiewice - Krąg - Buszyno - Polanów

Interesujący szlak pieszy, prowadzący wzdłuż rzeki Wieprzy od jej ujścia w Darłowie do Sławna, a następnie przez malownicze tereny Wysoczyzny Polanowskiej oraz obok zamku Krąg.

Szlak DOLINY WIEPRZY I STUDNICY

długość 71 km
przebieg: Słupsk - Lulemino - Korzybie - Kępice - Miastko

Szlak rozpoczyna się w Słupsku i prowadzi przez Kępice do Miastka, biegnąc przez zalesione i dzikie tereny w dolinie rzeki Wieprzy i jeszcze dzikszej Studnicy, mijając po drodze kilka interesujących elektrowni wodnych oraz zabytków techniki.

Szlak DOLINY ŁUPAWY

długość 68 km
przebieg: Gardna Wielka - Damno - Poganice - Łupawa - Czarna Dąbrówka

Szlak rozpoczyna się w Gardnie Wielkiej i prowadzi doliną Łupawy, na której znajduje się sześć interesujących elektrowni wodnych, a w miejscowościach, przez które przebiega, również szereg zabytkowych dworów, pałaców i kościołów wiejskich. Szlak kończy się w Czarnej Dąbrówce.

W rejonie **Słowińskiego Parku Narodowego** znajduje się również kilka krótszych szlaków pieszych. Są dość trudne do przebycia z uwagi na bagnisty teren, po którym są poprowadzone, oraz piaszczyste miejscami odcinki.

Na terenie Zielonego Serca Pomorza nadleśnictwa i inne instytucje ochrony przyrody wyznaczyły także kilkanaście tras i ścieżek o charakterze przyrodniczo-edukacyjnym. Pozwalają one na poznanie **przyrody regionu**. W wielu przypadkach pomocą służą w tym **tablice edukacyjne**, a na terenach podmokłych również kładki i mostki, pozwalające bezpiecznie i suchą nogą przedostać się przez bagna i strumienie.

Do najciekawszych takich ścieżek należą:

1. Karweńskie Uroczysko
2. Szlakiem Pięciu Jezior
3. Dąbrowa Rzepnicka
4. Atrakcje Przyrodnicze Okolic Rekowa

5. Kajakowa ścieżka przyrodnicza na Kamienicy
6. Grodzisko Borzytuchom
7. Słonecznikowy Trakt
8. Okolice Jeziora Głębokiego
9. Gałąźnia Mała
10. Krzynia
11. Nadleśnictwo Damnica
12. Szlakiem Troci i Łososia
13. Ścieżka przy parku i pałacu w Warcinie
14. W dolinie rzeki Moszczeniczki
15. Orzechowska Wydma
16. Światło Latarni
17. Rowokół
18. Klucki Las

Do najważniejszych szlaków kajakowych obszaru Zielonego Serca Pomorza należą szlaki **Słupi**, **Łupawy** i **Wieprzy**. Wraz z dopływami łączna ich długość wynosi **478 kilometrów**, na których przebycie potrzebne by było średnio doświadczonemu kajakarzowi łącznie około **22-25 dni**. Długość spływu to od **4-7 dni** w przypadku **Wieprzy** i **Łupawy** do **6-8 dni** w przypadku **Słupi**. Dopływy, z których najciekawsze to **Bukowina** na Łupawie, **Studnica** na Wieprzy oraz **Kamienica** i **Skotawa** na Słupi, to przeważnie szlaki jedno lub dwudniowe. W okolicy funkcjonuje duża liczba organizatorów spływów kajakowych więc wynajęcie kajaków lub ich transport nie stanowi żadnego problemu.

Spotkać tu można **odcinki o charakterze górskim**, rekomendowane jedynie doświadczonym kajakarzom, jak również szerokie i spokojne, urozmaicone jeziorami fragmenty, idealne na **rodzinny spływ**. W przypadku Słupi i Wieprzy jedyną w swoim rodzaju, dodatkową atrakcją, jest możliwość

zakończenia spływów na **plaży bałtyckiej**. Ciekawostką oraz specyficznym utrudnieniem jest duża ilość **elektrowni wodnych**, których atrakcyjny wygląd i architektura wynagradzają konieczność przenoszenia kajaków przez ich teren. W przypadku Słupi w dwóch miejscach, w okolicach **Soszycy** i **Gałąźni Małej**, istnieje konieczność przewiezienia kajaków na dłuższym dystansie z uwagi na ograniczenia związane z funkcjonowaniem elektrowni wodnych.

Szlaki kajakowe Zielonego Serca Pomorza są stosunkowo **dzikie** i **mało zagospodarowane**. Większość miejsc na noclegi to **leśne pola biwakowe**, ponieważ rzeki płyną przez rzadko zaludnione i silnie zalesione tereny. Z tego powodu, planując spływ wielodniowy, niezbędne jest zabranie ze sobą całego **sprzętu biwakowego** lub zorganizowanie **transportu bagaży**. Ciepła woda i punkty gastronomiczne na tych rzekach to jeszcze raczej luksus, niż codzienność. Ale to między innymi stanowi, obok ich dzikości i różnorodności, o niezwykłym charakterze i klimacie tych rzek. Pomimo, iż liczba kajakarzy systematycznie wzrasta i poprawia się zagospodarowanie szlaków, wciąż jeszcze są to rzeki, gdzie można cieszyć się **ciszą** i **spokojem** oraz niemal dziewiczą **naturą**. Widok zimorodka, czapli czy orła bielika jest tu czymś zwyczajnym, zdarza się również spotkanie z przepływającym rzekę jeleniem czy dzikiem.

Interesującą opcją jest skorzystanie z dynamicznie się rozwijającej oferty **krótszych spływów** jedno- lub kilkudniowych po wybranych, najciekawszych fragmentach szlaków kajakowych. Są one organizowane m.in. na **górnej Słupi**, gdzie w weekendy w okresie wakacyjnym istnieje również możliwość uczestnictwa w **spływach zorganizowanych**, prowadzonych przez **wykwalfikowanych instruktorów**.

Najdłuższy (133 km), najbardziej urozmaicony i najciekawszy ze szlaków kajakowych obszaru Zielonego Serca Pomorza przebiega rzeką **Słupią**. Na jego pokonanie potrzebne jest zwykle od **6 do 8 dni**. Szlak Słupi nosi nazwę „**Papieskiego Szlaku Kajakowego**”, gdyż rzeką tą płynął w latach 60-tych przyszły papież, Karol Wojtyła. Jego pobyt upamiętniono dziesięcioma kamiennymi pomnikami, zlokalizowanymi w głównych punktach etapowych na szlaku.

Szlak Słupi jest niezwykle zróżnicowany. Rozpoczyna się na dużym, kaszubskim **Jeziorze Gowidlińskim**, za którym poniżej miejscowości **Sulęczyno** znajduje się unikalny odcinek o charakterze górskim, zwany „**Rynną Sulęczyńską**”. Jego pokonanie dostarczy adrenaliny nawet doświadczonym kajakarzom. Poniżej Sulęczyna, aż do **Jeziora Głębokiego**, znajduje się najpiękniejszy widokowo i jednocześnie dość trudny odcinek szlaku. Znajdują się na nim liczne powalone **drzewa**, **bystrza** i **przeszkody**, które uatrakcyjniają i jednocześnie utrudniają spływ. Na odcinku tym Słupia nikomu nie pozwoliła na nudę!

Pomiędzy **Byliną**, a **Soszycą** oraz Jeziorem Głębokim, a **Gałąźnią Małą** znajdują się dwa, wyłączone ze spływów, odcinki rzeki, na których istnieje konieczność **przewiezienia kajaków** (po kilka km). Przewózkę oferują lokalne firmy i nie jest ona problemem. Poniżej **Gałąźni Małej**, gdzie warto obejrzeć zabytkową, największą na tym terenie elektrownię wodną, zaczyna się spokojniejszy etap spływu. Rzeka jest szersza, przeszkód jest mniej i tak jest już nie-

mal do końca spływu. Po drodze Słupia przepływa przez blisko stutysięczny **Słupsk**, gdzie przepływa się kajakiem pod romantycznym **Mostkiem Łabędzim** wzdłuż gotyckich murów miasta. Podziwiać można również przeskakujące przez śluzę dzięki specjalnie urządzonej **przeprawce** łososie i trocie. Spływ zakończyć można na plaży w **Uście**, po drodze mijając port rybacki i handlowy.

Warto również wybrać się na krótki, jedno-dwudniowy spływ kajakowy na jednym z dopływów Słupi: wartką i trudną **Kamienicą** (polecana raczej doświadczonym kajakarzom), urokliwą, leśną i również dość trudną **Skotawą** oraz spokojną **Bytową**, na której spływ rozpocząć można niemal spod bytowskiego zamku.

Informacje i interaktywna mapa rzeki:
www.slupia.info

Szlak kajakowy rzeki **Łupawy** jest najtrudniejszym i najbardziej wymagającym ze szlaków kajakowych obszaru Zielonego Serca Pomorza. Ma długość **92 kilometrów**, a jego pokonanie zajmuje zwykle **5-6 dni**. Rozpoczyna się na **Jeziorze Obrowo** powyżej dużego Jeziora Jasień w gminie Czarna Dąbrówka, a kończy się w Gardnie Małej na **Jeziorze Gardno**. Z uwagi na ochronę przyrody, pływanie po odcinku ujściowym rzeki (do miejscowości Rowy) jest ograniczone.

Łupawa to rzeka **wymagająca**. Liczne, powalone drzewa, szybki nurt i długie, kamieniste bystrza stanowią wyzwanie i gwarantują ekstremalne przeżycia dla uczestników spływów. Z tego powodu jest polecana raczej osobom mającym już pewne doświadczenie w kajakarstwie. Szczególnie trudny jest odcinek **środkowy**, pomiędzy **Kozinem** a **Damnem**.

Niemal na całej długości Łupawa płynie przez obszary zalesione, jedynie na odcinku dolnym lasy przeplatane są polami i łąkami. W Kozinie warto zobaczyć stare mosty kolejowe. Na szlaku znajduje się kilka pól biwakowych, a na jeziorach w górnym biegu ośrodki wypoczynkowe. Urozmaiceniem spływu jest sześć elektrowni wodnych. Przy jednej z nich, w **Poganicach**, znajduje się interesująca restauracja „Nostalgia”. Końcowy odcinek rzeki płynie przez Jezioro Gardno i Słowiński Park Narodowy.

Ciekawym, choć dość krótkim (19 km) szlakiem kajakowym jest **Bukowina**, lewobrzeżny dopływ Łupawy. Cechuje ją duża liczba drzew i przeszkód oraz wartki nurt, wymagający dużego doświadczenia w manewrowaniu kajakiem. Bukowina kończy swój bieg w **Kozinie**, skąd można kontynuować spływ Łupawą – jest to ciekawa alternatywa pozwalająca na ominięcie dużego Jeziora Jasień, znajdującego się w górnym odcinku Łupawy.

Wieprza jest najmniej znanym i jednocześnie najstabilniej zagospodarowanym i spenetrowanym szlakiem kajakowym obszaru Zielonego Serca Pomorza. Szlak Wieprzy najczęściej rozpoczyna się na jej dopływie Pokrzywniej w okolicy Trzebielina i liczy wówczas **109 kilometrów**. Jego pokonanie zajmuje zwykle, w zależności od doświadczenia, **od 5 do 6 dni**. Górny odcinek z uwagi na szybki nurt, liczne bystrza oraz zwalone drzewa i przeszkody ma ona charakter rzeki trudnej, miejscami nawet o charakterze podgórskim, polecany raczej **doświadczonym kajakarzom**.

Raj na ziemi znajdują tu **miłośnicy przyrody**, gdyż rzeka płynie przez niemal **niezamieszkałe i dzikie tereny**. Praktycznie brak jest zagospodarowanych pól namiotowych, toteż planując dłuższy spływ należy zabrać ze sobą sprzęt biwakowy. Prawie cały górny i środkowy odcinek rzeki prowadzi głębokimi wązami przez gęste lasy. Na szlaku pomiędzy ujściem **Pokrzywniej**, a miastem Kępice znajdują się **cztery elektrownie wodne**, z których najciekawsza to elektrownia **Biesowice**.

Odcinek dolny, poniżej **Korzybia**, jest znacznie spokojniejszy. Leśny krajobraz zastępują rozległe przestrzenie pól uprawnych i łąk. Szlak staje się dostępny również dla mniej doświadczonych kajakarzy, a dodatkową atrakcją jest możliwość zakończenia spływu na plaży w **Darłównku**, po przepłynięciu pod jedynym w Polsce, nadmorskim, gotyckim zamkiem w **Darłowie**.

Mało znanym, a bardzo ciekawym szlakiem kajakowym jest **Studnica**, będąca lewobrzeżnym dopływem Wieprzy. Jest to szlak **bardzo trudny**, z bardzo szybkim nurtem i dużą ilością przeszkód, stanowiący wyzwanie nawet dla doświadczonych kajakarzy. Na rzekę tę najlepiej wybrać się w kajaku jednoosobowym, górskim. Szlak jest spławny od miejscowości **Miastko**.

Na obszarze Zielonego Serca Pomorza odbywa się rocznie kilkaset ciekawych imprez, wydarzeń i festiwali. Wiele z nich nawiązuje do wielokulturowej historii i tradycji obszaru oraz jego wyjątkowych walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Do najbardziej interesujących, odbywających się cyklicznie wydarzeń należą:

„Czarne Wesele” w skansenie w Klukach (*długi weekend majowy*). Inscenizacja historyczno-folklorystyczna, prezentująca kulturę i obyczaje Słowińców. Impreza jest jedyną okazją na zobaczenie konia w butach oraz tradycyjnych metod kopania torfu.

„Międzynarodowy bieg po plaży” w Jarosławcu (*pierwszy weekend lipca*). Popularna, masowa impreza, promująca aktywny tryb życia, inaugurująca sezon turystyczny na plażach Bałtyku. Liczne kategorie i nagrody.

„Jarmark Pomorski” w Bytowie (*ostatni weekend lipca*). Sztandarowa impreza regionalna, organizowana przez fundację Partnerstwo Dorzecze Słupi oraz Bytowskie Centrum Kultury. Koncerty, prezentacje kuchni, kultury i sztuki ludowej.

„Złot Czarownic” na Górze Lemana w Piasznicy (*lipiec/sierpień*). Sabat dla wrózek, wiedźm i czarodziejek w każdym wieku i ich rodzin w pobliżu tradycyjnej wioski gockiej. W programie wybory miss czarownic, konkurs na najładniejszy lot, najbardziej odlotową miotłę, najlepsze zaklęcia, a wieczorem „wiedźmoteka”.

„Jarmark Słonecznikowy” w Gogolewku (*ostatni weekend sierpnia*). Kameralna, organizowana od lat. Występy folklorystyczne, zajęcia dla dzieci, warsztaty rękodzielnicze, festiwal słonecznych kapeluszy, słonecznikowe konkursy i zagadki.

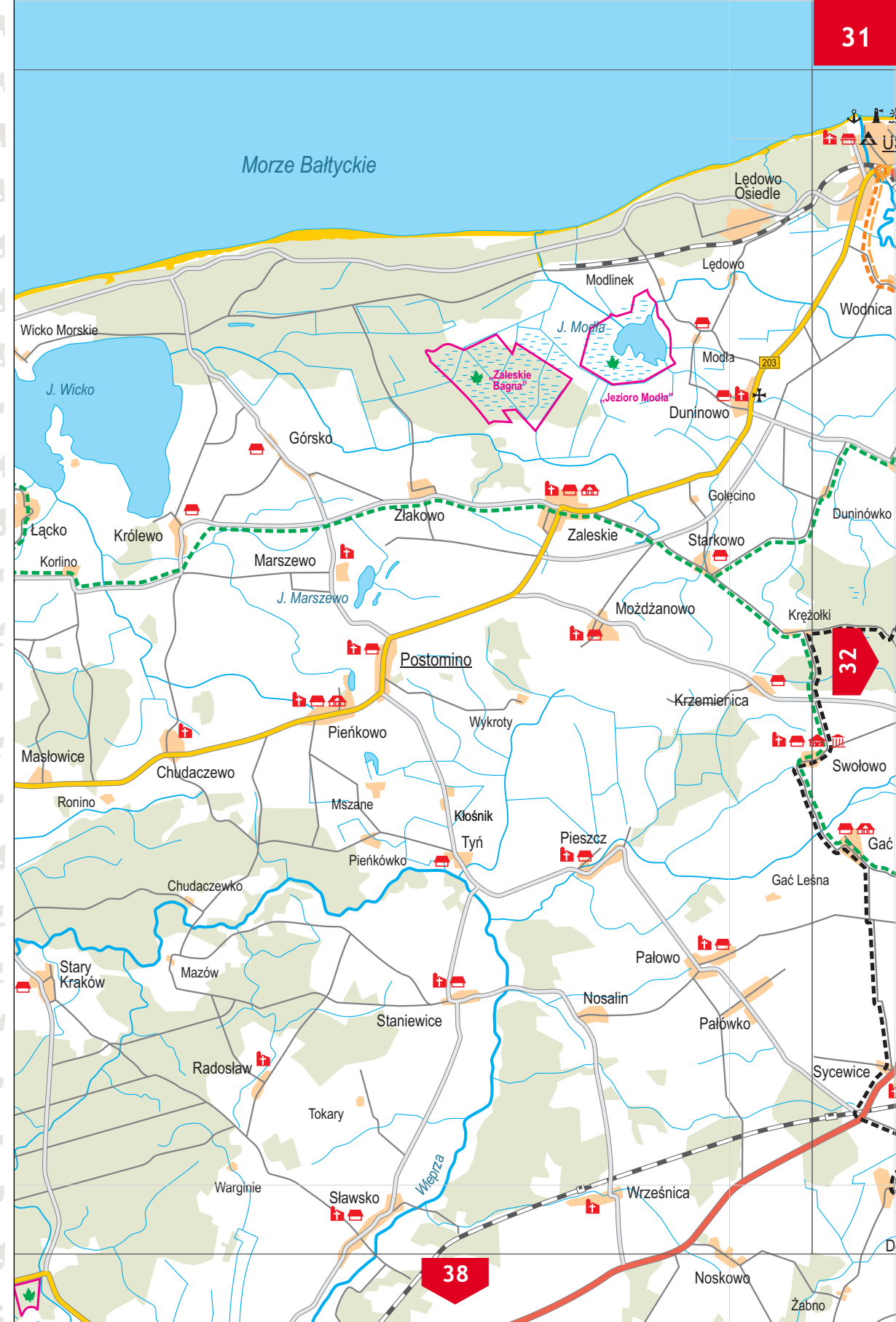
„Otwarte Mistrzostwa w zbieraniu grzybów” w Korzybiu (*II połowa września*). Lasy okolic Kępice obfitują w grzyby, dlatego corocznie organizowane są tam otwarte zawody dla wszystkich miłośników grzybobrania. Dla zwycięzców nagrody, dodatkowo konkurs kulinarny i degustacje, oczywiście potraw z grzybów.

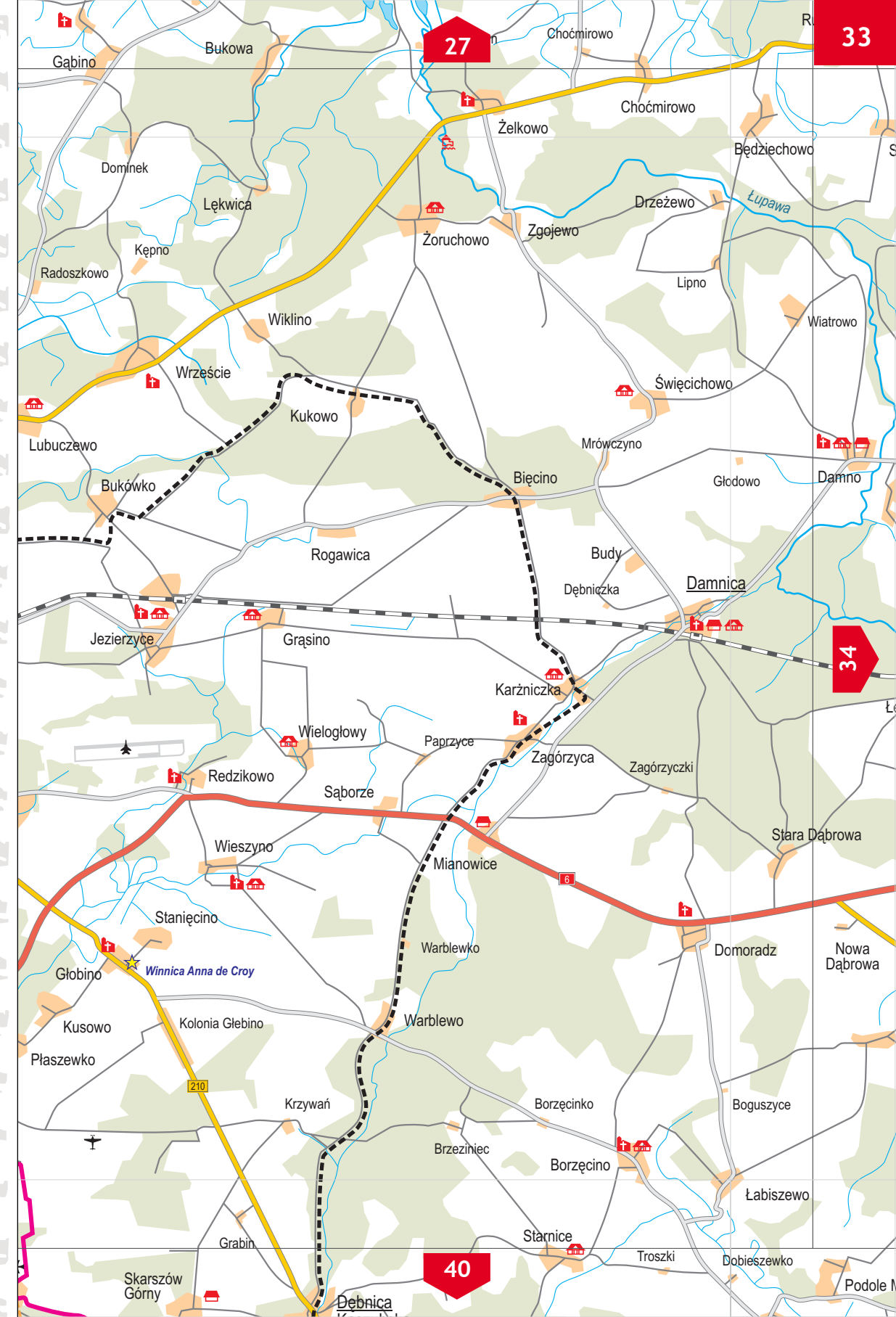
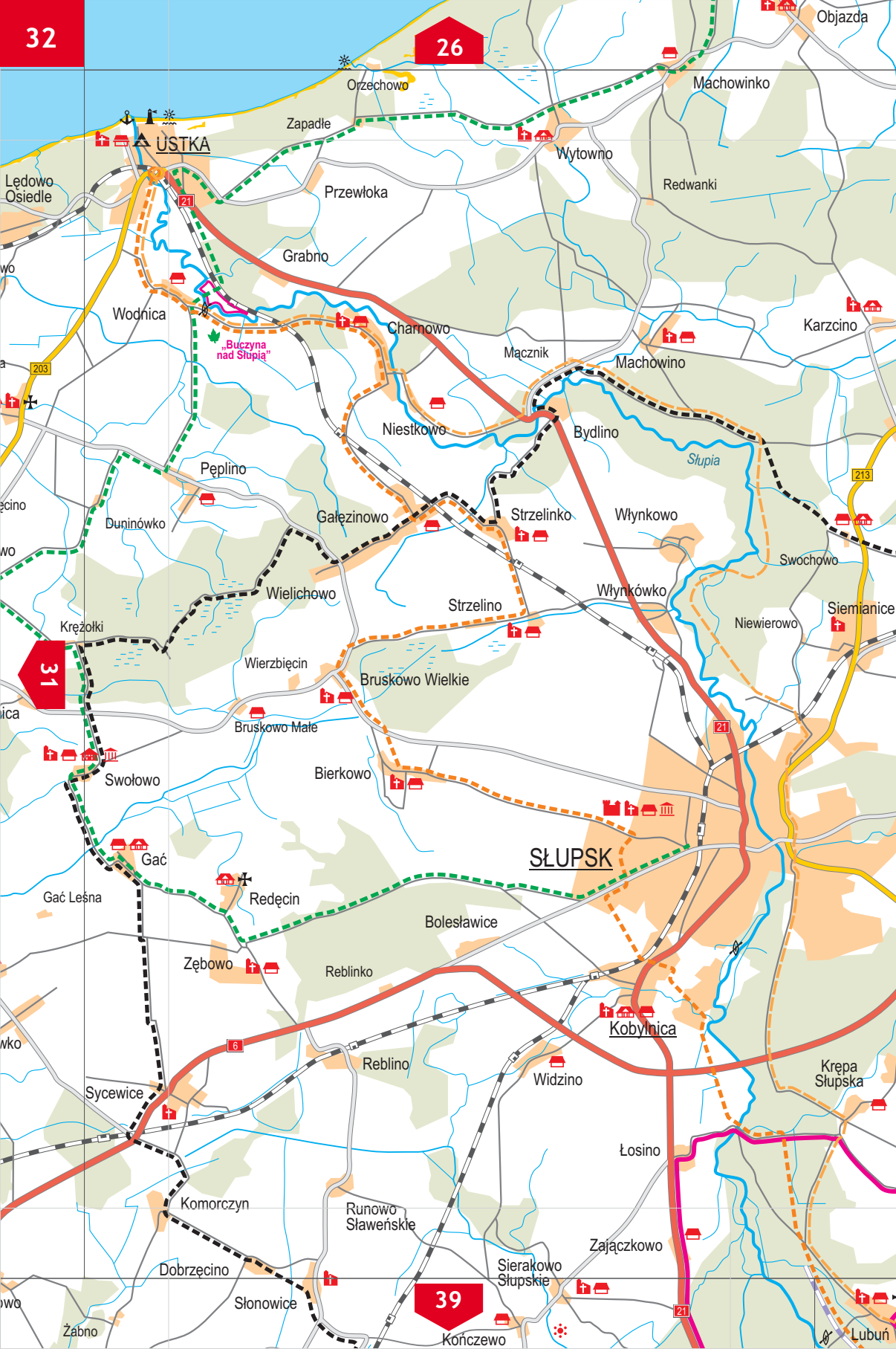
„Gęsia Niedziela” w Swołowie (*weekend w okolicach 11 listopada*). Możliwość degustacji różnorodnych potraw z gęsi, będącej tradycyjnym zwierzęciem gospodarskim na Pomorzu, jarmark folklorystyczny, targ produktów wiejskich, gry i zabawy dla dzieci.

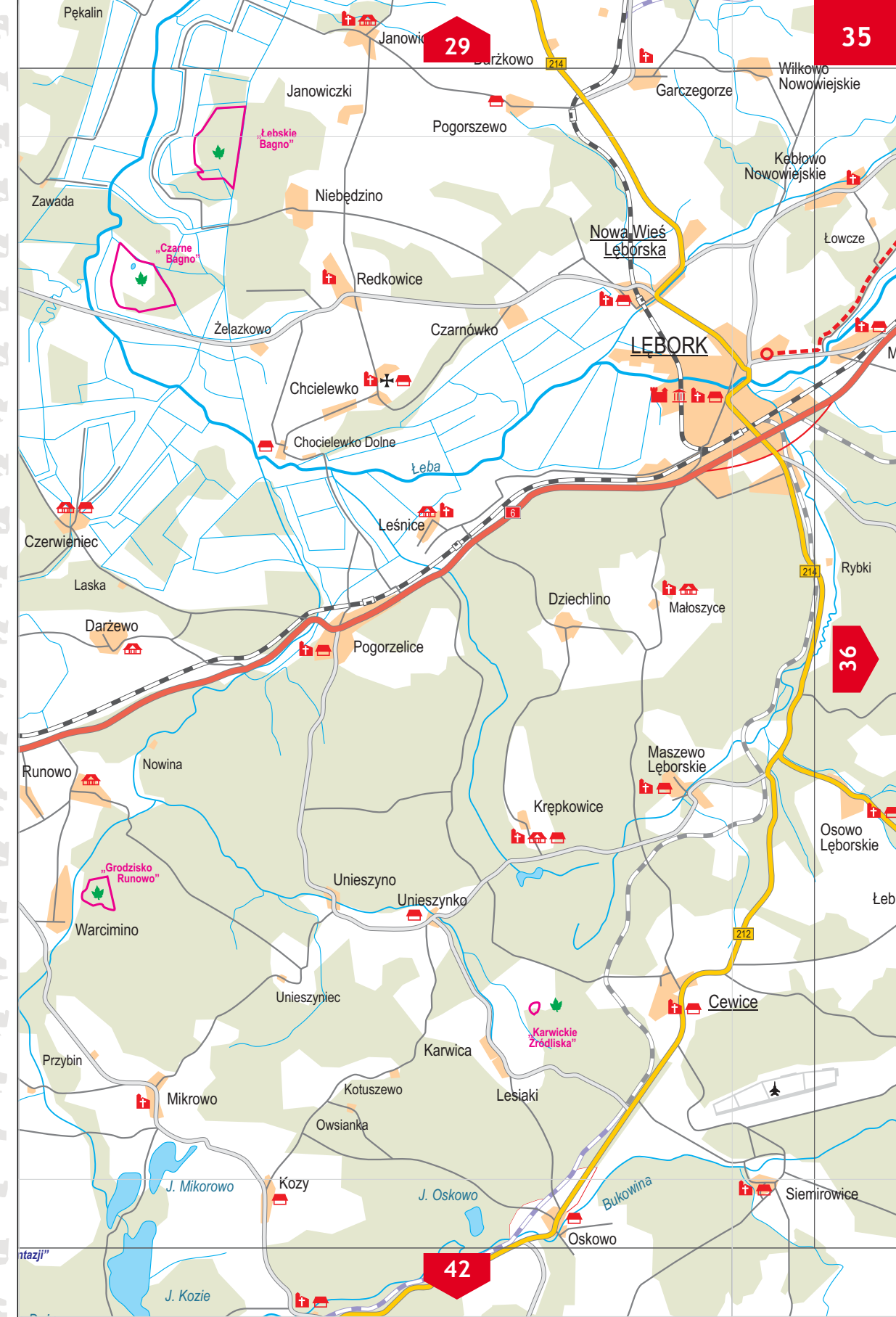
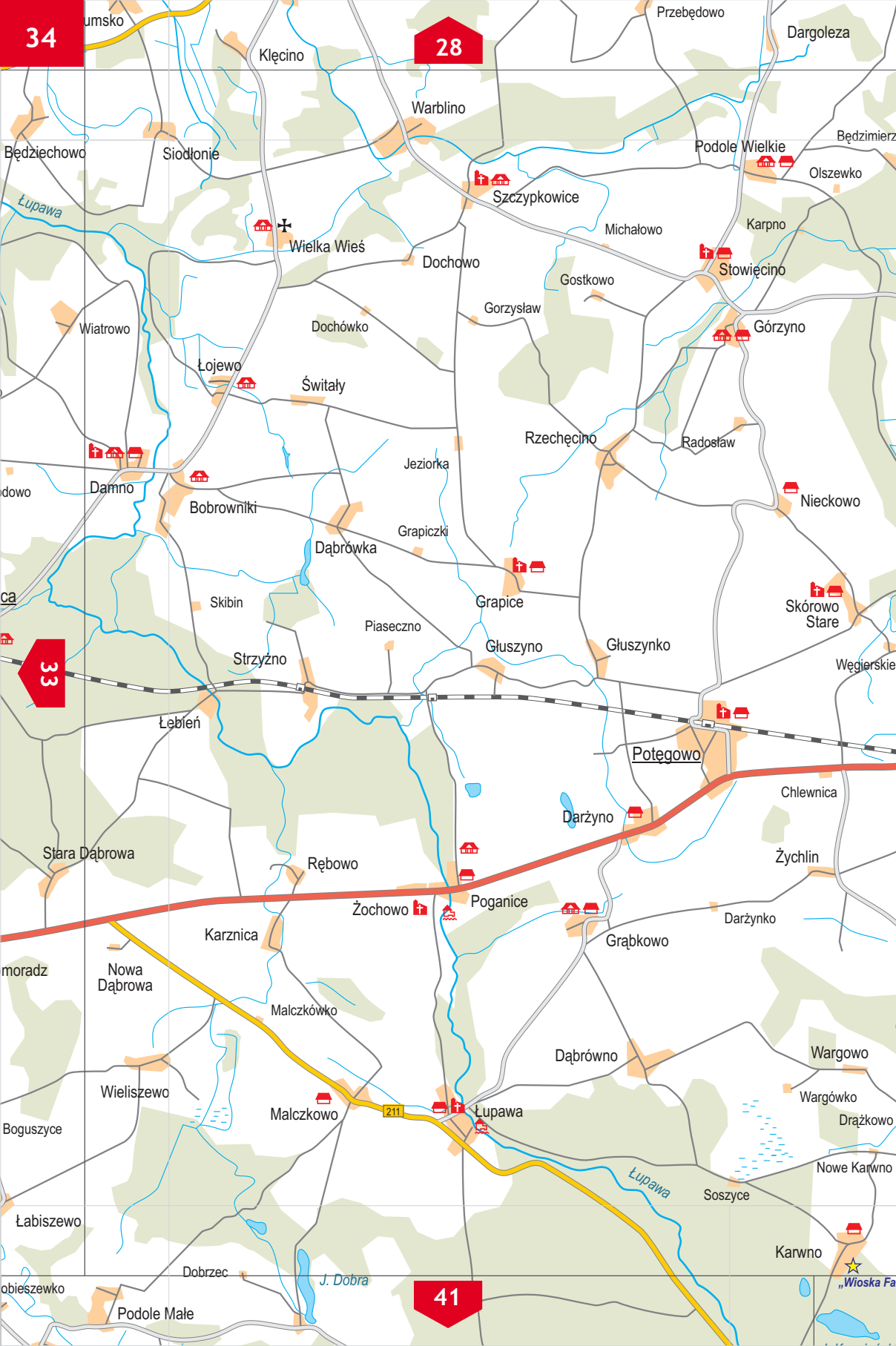

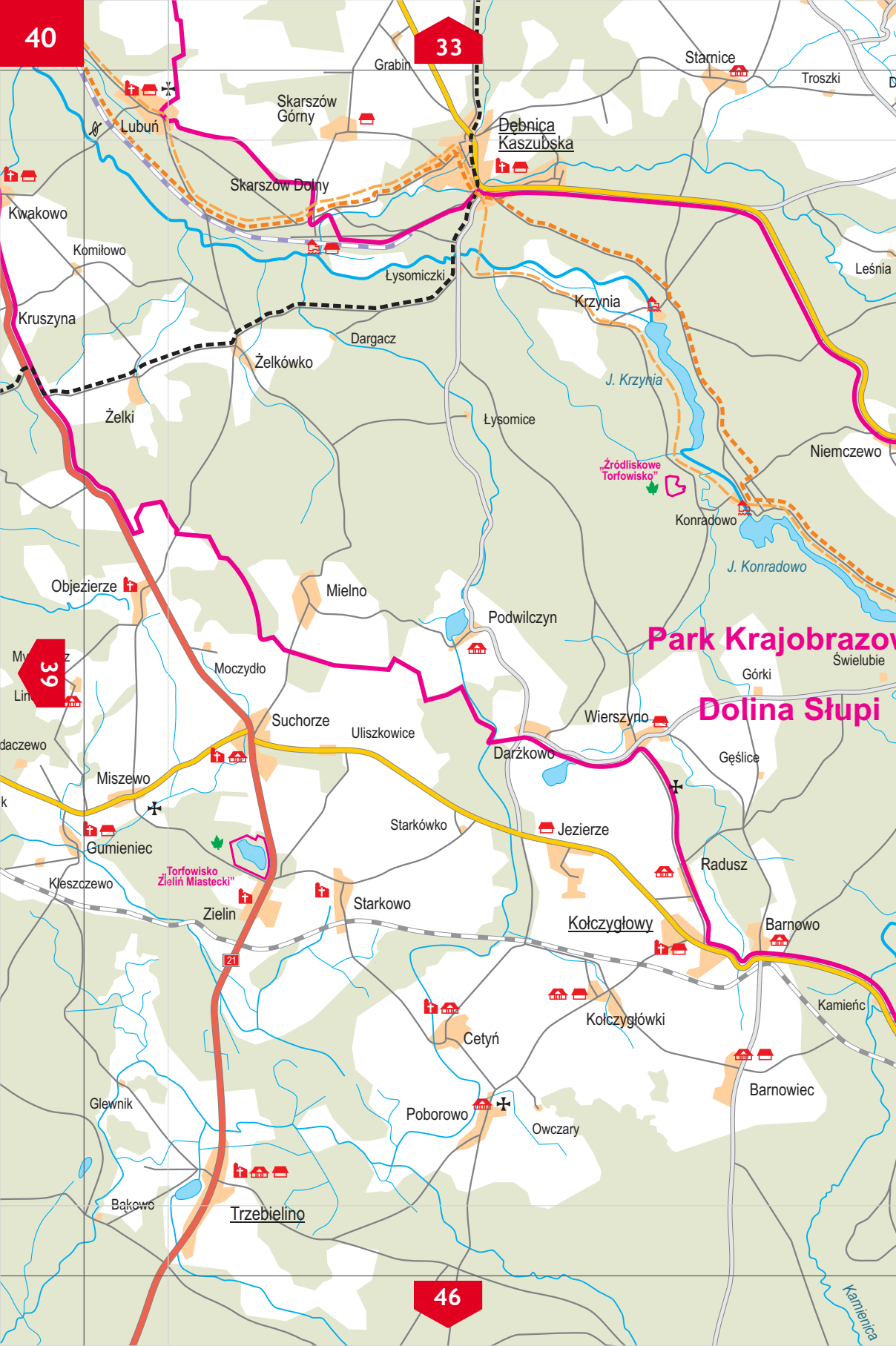

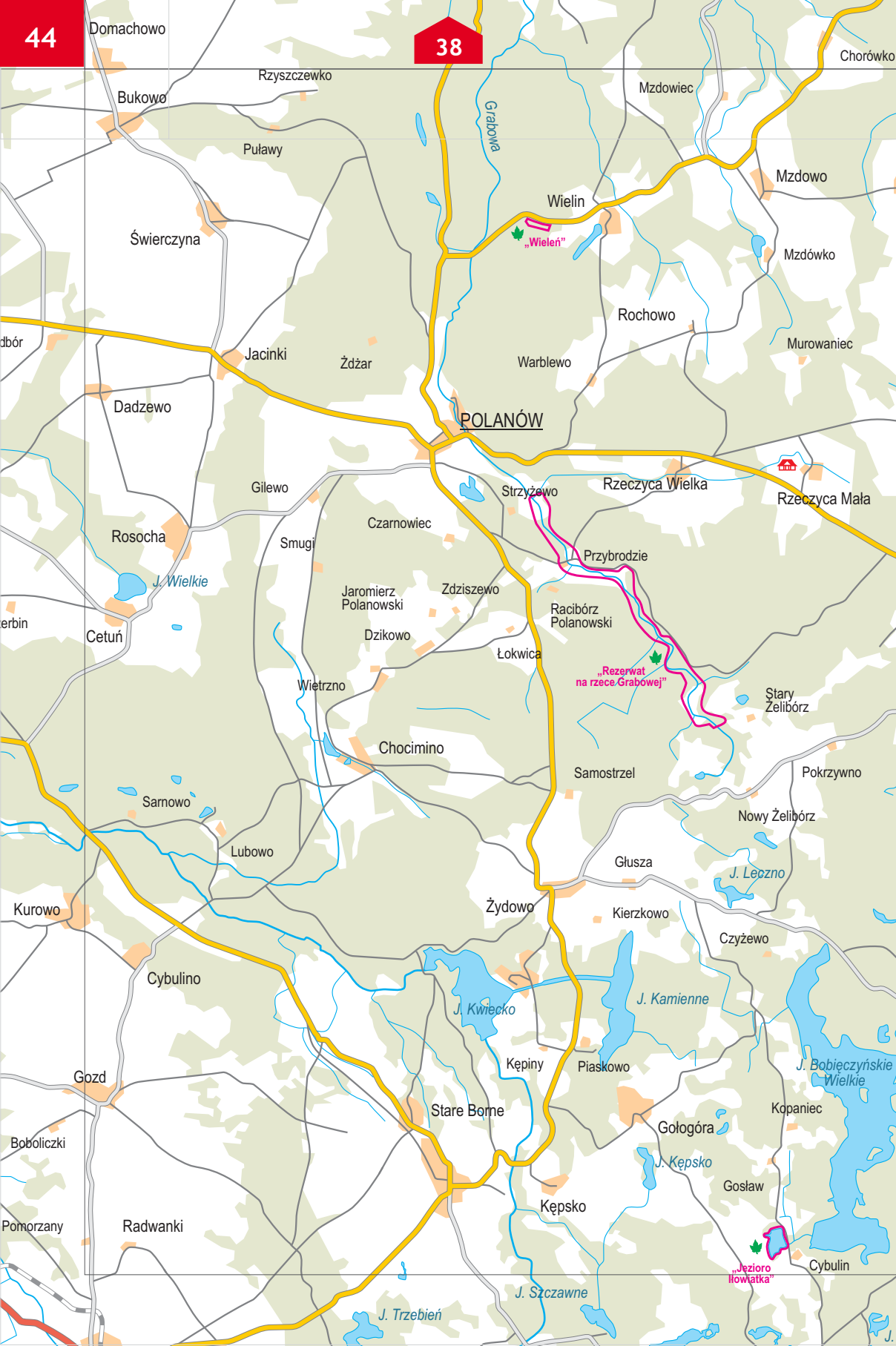

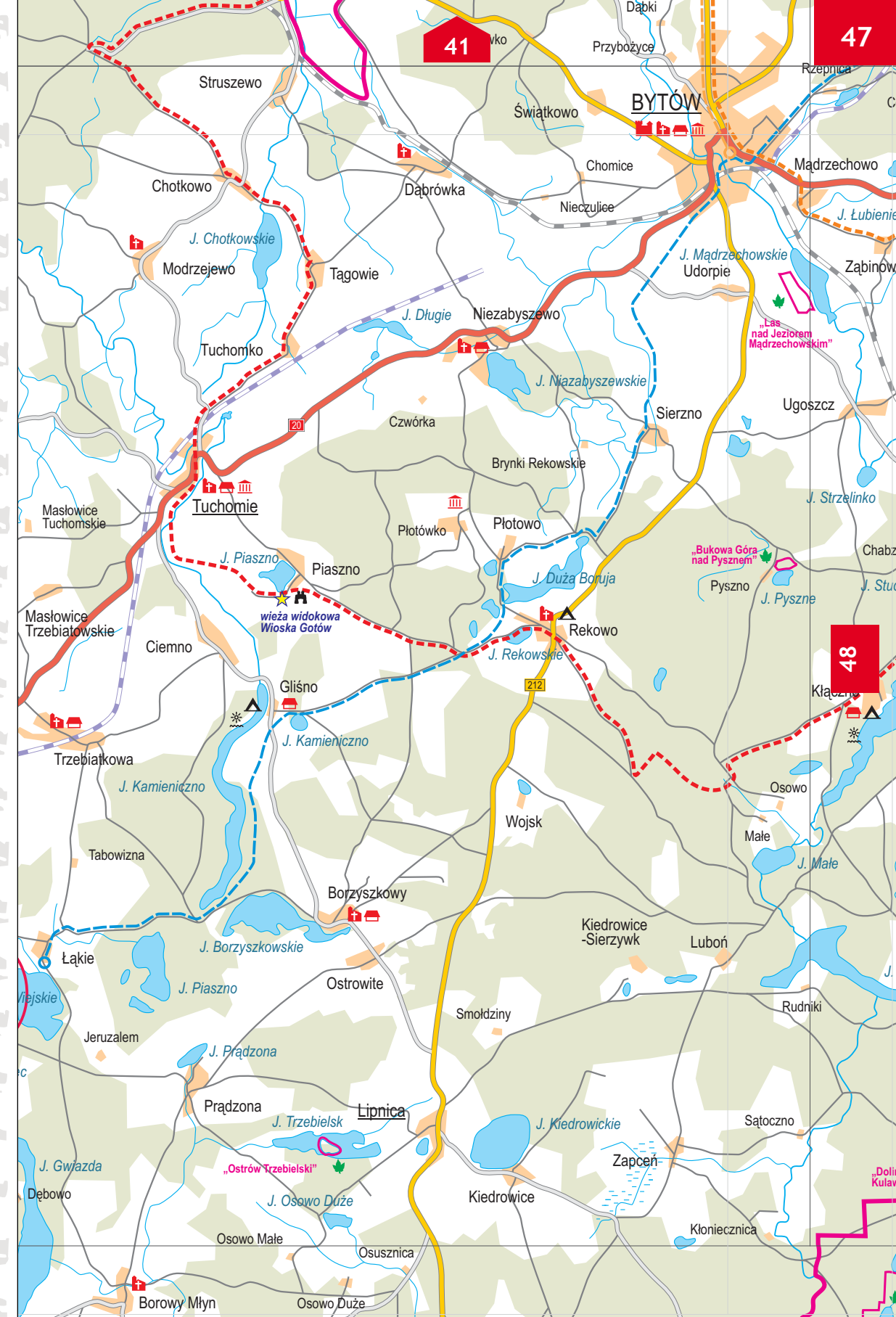
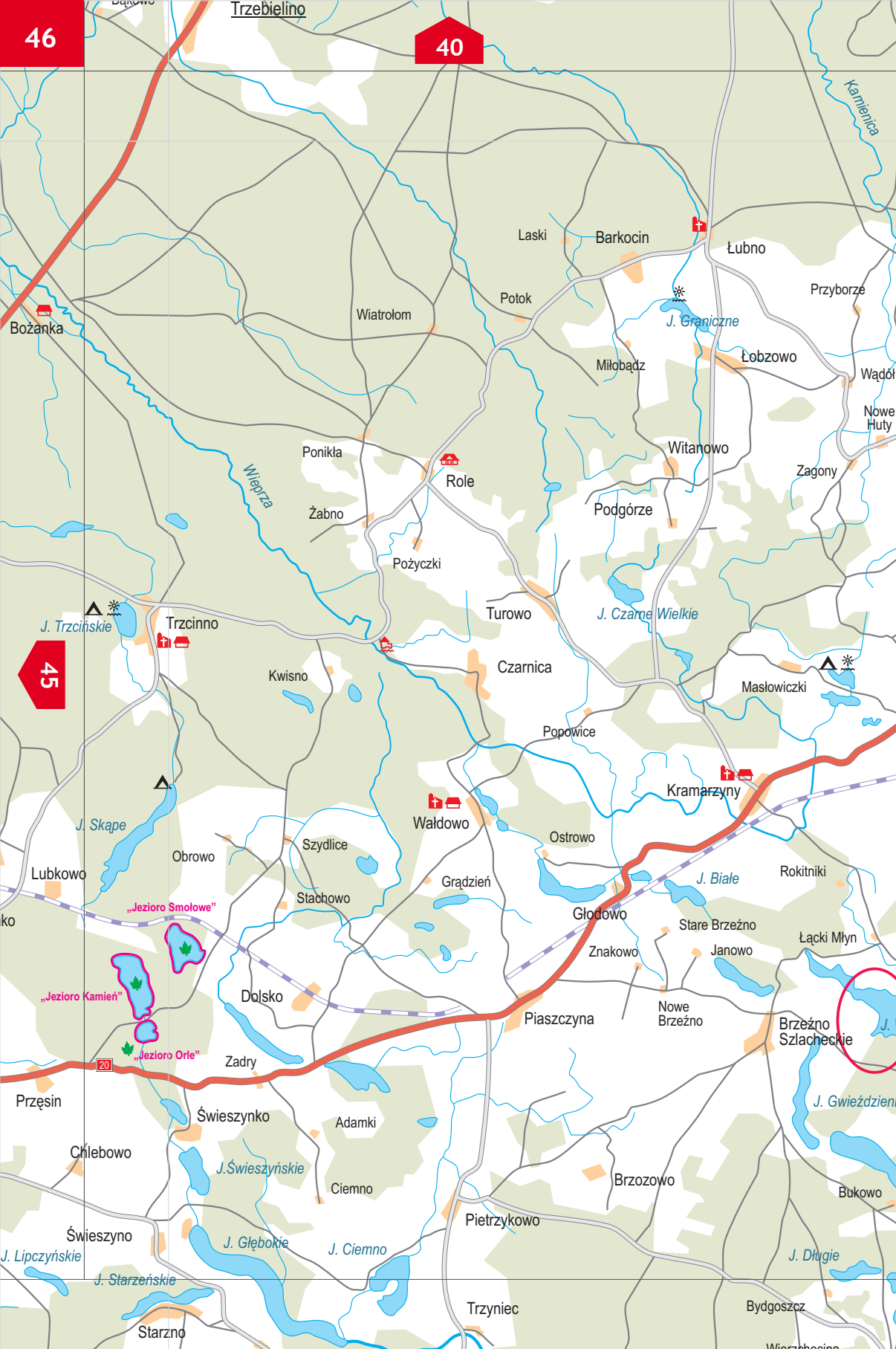

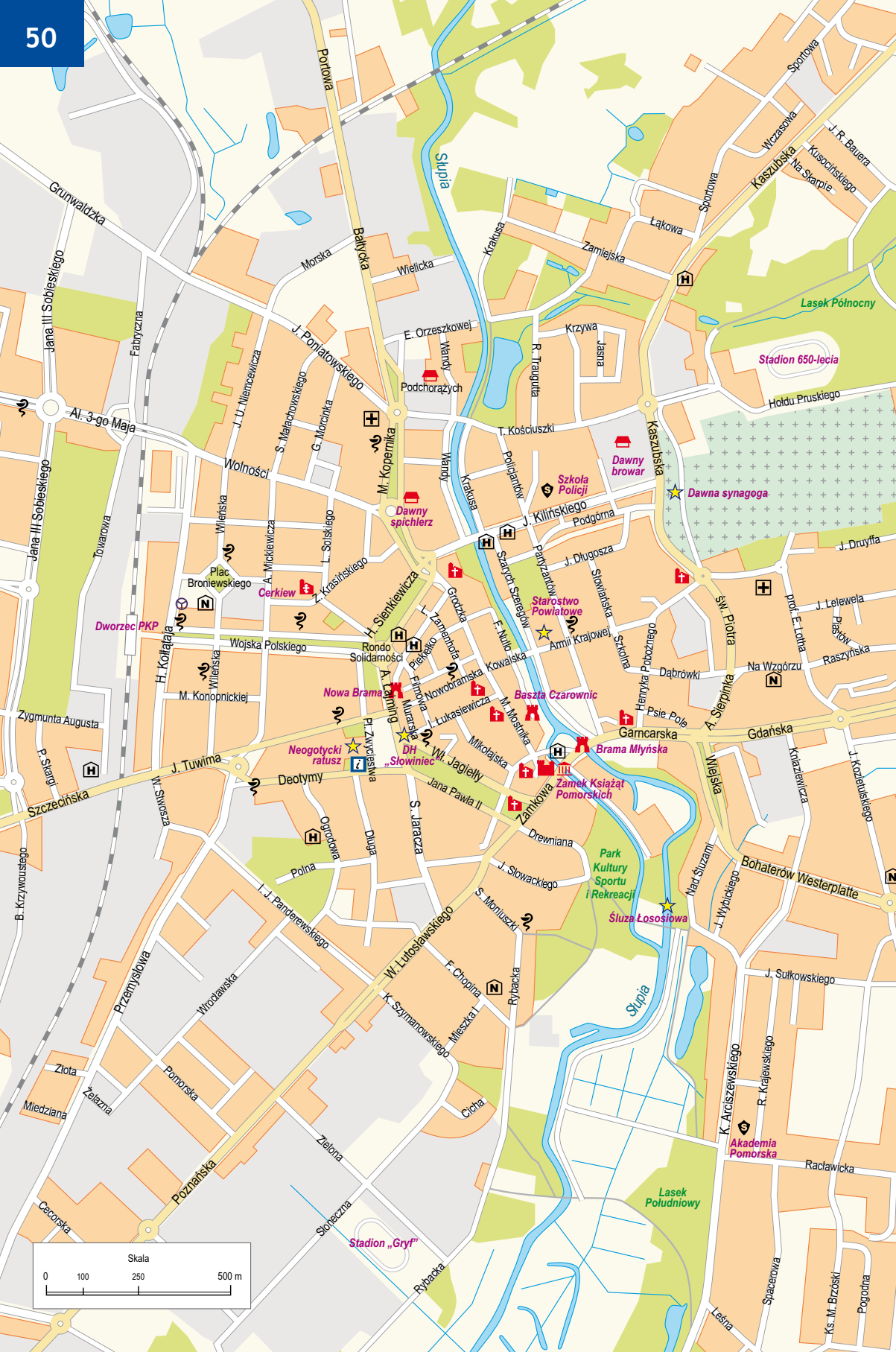

SŁUPSK

CENTRUM MIASTA

Informacje o mieście

Słupsk to jedno z dwóch największych miast Pomorza Środkowego. Liczy sobie blisko 96 tysięcy mieszkańców. Jest stolicą powiatu grodzkiego oraz ziemskiego i najważniejszym ośrodkiem administracyjnym, przemysłowym i gospodarczym obszaru Zielonego Serca Pomorza. W herbie miasta znajduje się czerwony gryf, będący symbolem książąt pomorskich, władających miastem przez kilka stuleci. Obecnie Słupsk jest trzecim co do wielkości miastem województwa pomorskiego. Wraz z pobliską Ustką tworzy swoistą aglomerację, nazywaną Dwumiałem. Od 1997 roku w mieście działa Słupska Specjalna Strefa Ekonomiczna.

Miasto położone jest na równinie nadmorskiej, 18 kilometrów od morza, nad rzeką Słupią, od której pochodzi jego nazwa. Prawa miejskie Słupsk otrzymał w roku 1265 z nadania gdańskiego księcia Świętopełka. Ze średniowiecza pochodzi układ urbanistyczny centrum, zespół ceglanych fortyfikacji oraz kilka gotyckich kościołów. Miasto znacznie się rozwinęło w XIX wieku i osiągnęło w 1939 roku liczbę ponad 50 tys. mieszkańców. Poważne zniszczenia przyniosło spłądowanie miasta przez Armię Czerwoną w marcu 1945 roku, chociaż o Słupsk nie toczyły się żadne poważniejsze walki.

Warto zobaczyć

- **Renesansowy Zamek Książąt Pomorskich:** Muzeum Pomorza Środkowego, największa w Polsce ekspozycja dzieł Witkacego, oraz Młyn Zamkowy i Spichlerz Richtera;
- **Zespół gotyckich murów obronnych z zachowanymi basztami:** Młyńska, Nową oraz Basztą Czarownic;
- **Neogotycki ratusz miejski** z początków XX wieku;
- **Kościół gotycki:** Mariacki oraz poddominikański kościół św. Jacka;
- **Najstarsza czynna winda w Europie** w domu towarowym „Słowniec” przy Placu Zwycięstwa, naprzeciwko ratusza;

Agencja Promocji Regionalnej Ziemia Słupska Sp. z o.o.

76-100 Słupsk, ul. Starzyńskiego 8
tel. 58 842 20 06

e-mail: it@apr.slupsk.pl

www.ziemia-slupska.pl

www.slupsk.pl

BYTÓW

PLAN MIASTA

Informacje o mieście

Bytów jest miastem liczącym sobie nieco ponad 17 tysięcy mieszkańców, będącym siedzibą powiatu ziemskiego. Stanowi ważny ośrodek gospodarczy i administracyjny dla zachodniej części województwa pomorskiego. Pierwotnie był to gród pomorski, który w 1329 roku został zajęty przez Krzyżaków. Z ich nadania w 1346 roku Bytów otrzymał prawa miejskie oraz herb, w którym do dzisiaj zachowano krzyżacką tarczę. Krzyżacy pod koniec XIV wieku wybudowali duży, otoczony suchą fosą, późnogotycki zamek, który do dzisiaj jest największą atrakcją turystyczną miasta. W kolejnych wiekach miasto stanowiło własność książąt pomorskich, następnie lenno elektorów brandenburskich, by w 1703 roku wejść w skład państwa pruskiego. Bytów i Ziemia Bytowska ponownie stały się częścią Polski dopiero po II wojnie światowej. W marcu 1945 roku miasto zostało zniszczone w blisko 70%. Specyfiką Bytowa było funkcjonowanie obok siebie kultur niemieckiej, kaszubskiej i polskiej, typowe dla miast pogranicza. Do dzisiaj miasto zachowało swój wielokulturowy charakter, z silną tożsamością kaszubską oraz znacznym odsetkiem ludności wywodzącej się z Kresów Wschodnich, w tym Ukraińców, którzy zostali w tych okolicach osiedleni w ramach akcji „Wisła”.

Warto zobaczyć

- **Gotycki, pokrzyżacki zamek** z XV wieku, w którym znajduje się Muzeum Zachodniokaszubskie, Bytowskie Centrum Kultury, Hotel Zamek ***, restauracja, biblioteka, informacja turystyczna;
- **Gotycka wieża kościoła św. Katarzyny** z I połowy XIV wieku, w której obecnie mieści się galeria sztuki użytkowej;
- **Eklektyczny kościół** p.w. Św. Katarzyny z połowy XIX wieku;
- **Cerkiew** p.w. św. Jerzego mieszcząca się w dawnym zborze ewangelickim z XVII wieku;
- **Ceglany most kolejowy** nad rzeką Borują z XIX wieku;

**Informacja turystyczna
na zamku w Bytowie**
77-100 Bytów, ul. Zamkowa 2
tel. 59 833 74 10
www.bytow.com.pl

USTKA

PLAN MIASTA

Informacje o mieście

Ustka to znane uzdrowisko, port i nadmorski kurort, położone w powiecie słupskim, w ujściu rzeki Słupia do Bałtyku. Liczy obecnie 16,5 tysiąca mieszkańców i dysponuje ok. 14,5 tysiącami miejsc noclegowych dla turystów. Historię miejscowości datuje się na XIV wiek. Istniał tu ośrodek gospodarczy oraz port morski, podległy administracji pobliskiego Słupska. Specyficznym walorem Ustki, obok klimatu o właściwościach leczniczych i występowania surowców leczniczych w postaci solanki i złóż borowin (torfu leczniczego) jest uzdrowska architektura miejscowości i zachowana zabudowa miasteczka portowego, wywodząca się jeszcze ze średniowiecza. Charakterystyczne, malownicze domki rybackie są systematycznie odnawiane przez władze miejskie, co wraz z rewitalizacją centrum podnosi walory krajobrazowe miejscowości.

Ustka stała się w XIX wieku modnym kurortem nadmorskim. W 1988 roku miasto otrzymało status uzdrowiska. W sanatoriach i zakładach lecznictwa uzdrowskiego leczy się choroby układu ruchu, choroby reumatyczne, choroby dróg oddechowych, układu krążenia oraz przemiany materii i wydzielania wewnętrznego. W okresie wakacyjnym na kuracji sanatoryjnej przebywa przeciętnie ok. 800 osób. Jedną z atrakcji Ustki jest organizowany corocznie Ogólnopolski Festiwal Sztucznych Ogní. Miłośników wędkarstwa przyciągają rejsy kutrami rybackimi.

Zwolennicy aktywnego wypoczynku korzystać mogą z nadmorskich szlaków rowerowych, a pragnący biernego odpoczynku i rozrywki korzystać mogą z walorów piaszczystych plaż, kąpeli słonecznych i morskich oraz bogatej bazy noclegowej, gastronomicznej i rozrywk oferowanych przez kurort.

Warto zobaczyć

- **Latarnia morska** z 1892 roku;
- **Promenada nadmorska oraz park**, założony w 1875 roku;
- **Secesyjny Zakład Przyrodolecznicy** z 1912 roku;
- **Domki rybackie, wille i kamieniczki** z XIX/XX wieku;
- **Neogotycki kościół** pod wezwaniem Najświętszego Zbawiciela z XIX wieku;
- **Muzeum Chleba i Muzeum Ziemi Usteckiej**;
- **Zespół poniemieckich bunkrów** przy plaży zachodniej;

Lokalna Organizacja Turystyczna „Ustka i Ziemia Słupska”
76-270 Ustka, ul. Marynarki Polskiej 87
tel. 59 814 71 10, 59 814 99 26
e-mail: biuro@lot.ustka.pl
www.ustka.pl, www.lot.ustka.pl

SŁAWNO

PLAN MIASTA

Informacje o mieście

Sławno to miasto położone na Pomorzu Środkowym, w województwie zachodniopomorskim, pomiędzy Słupskiem a Koszalinem. Liczy obecnie nieco ponad 13 tysięcy mieszkańców i jest siedzibą powiatu ziemskiego. Prawa miejskie Sławno otrzymało w 1317 roku. W przeszłości podlegało władzy książąt pomorskich, by po krótkim panowaniu krzyżackim wejść w skład ziem książąt pomorskiego rodu Gryfów, a następnie elektorów brandenburskich.

W XIX wieku miasto rozwinęło się dzięki wybudowaniu linii kolejowej Gdańsk – Szczecin, powstała odlewnia żelaza, fabryka maszyn, browar, tartak i olejarnia. Zniszczenia wojenne w 1945 roku były bardzo poważne i sięgnęły blisko 50%. Obecnie Sławno pełni rolę lokalnego ośrodka gospodarczego i administracyjnego.

Warto zobaczyć

- **Zabytkowy obszar Starego Miasta**, otoczony XV-wiecznymi, gotyckimi murami miejskimi z dwiema bramami: Koszalińską i Słupską;

- **Gotycki kościół** p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny z pocz. XIV wieku;
- **Neobarokowy ratusz miejski** z początku XX wieku;
- **Neogotycki kościół** p.w. św. Antoniego z Padwy z początku XX wieku;
- **Gmach poczty** z początku XX wieku;
- **Liczne zabytki przemysłowe** (dawna fabryka konserw, wieże ciśnień, magazyny zbożowe, dworzec kolejowy);
- **Kamienice i wille** z XVIII, XIX i XX wieku.

Zabytkowy budynek poczty

[1] Barnowiec: pałac von Puttkamerów

Niewielka miejscowość położona w pobliżu Kołczygłów, siedziba rodu von Puttkamerów. W znajdującym się tu, neoklasycystycznym pałacu wychowała się Johanna von Puttkamer, żona kanclerza niemieckiego Otto von Bismarcka. Zarówno ona, jak i jej mąż często przebywali w tym pałacu.

[2] Biesowice: pałac, park, elektrownia wodna Biesowice

Jest to duża wieś, położona w pobliżu doliny Wieprzy, ok. 4 km na południe od Kępic. Historia miejscowości datuje się od 1480 roku. Pierwotnie stanowiła ona część posiadłości możnego rodu pomorskiego von Zitzewitz. W drugiej połowie XIX wieku wybudowali oni pałac, który zachował się wraz z parkiem do czasów dzisiejszych. We wnętrzu znajdują się oryginalne elementy wyposażenia, takie jak schody drewniane, kominki, boazerie.

Otoczający pałac park ma charakter leśny, typowy dla okresu w którym powstał. Na wschód od miejscowości, w bukowym lesie, znajduje się mauzoleum upamiętniające pochodzących z Biesowic żołnierzy, którzy polegali na frontach I wojny światowej. W Biesowicach warto zobaczyć również neogotycki kościół i plebanię z końca XIX wieku i dawny cmentarz.

Atrakcją położoną w pobliżu Biesowic, nad Wieprzą, jest potężna elektrownia wodna Biesowice wybudowana w 1905 roku, będąca jednym z najładniejszych zabytków hydrotechniki na Pomorzu.

Mauzoleum w Biesowicach

[3] Borzytuchom: szachulcowy kościół

Miejscowość gminna, położona 9 km od Bytowa, przy drodze wojewódzkiej 209 w kierunku Słupska. Wieś założona została przez Krzyżaków w połowie XIV w. Do dziś przetrwał charakterystyczny układ trójkatno-placowy z niewielką owalnicą, na której wznosi się kościół. Świątynia pochodzi z 1804 r. i posiada konstrukcję szkieletową z drewna sosnowego. Ceglana fasada główna zwieńczona jest szczytem z sygnaturką. Wnętrze kościoła nie posiada zabytkowego wyposażenia. Atrakcją przyrodniczą wsi jest ścieżka spacerowa po rezerwacie „Grodzisko Borzytuchom”. Na trasie znajduje się 5 przystanków dydaktycznych, m.in. Las Bukowy, jezioro Diabelskie oraz Zamkowa Góra.

[4] Bukowina: zabytkowy kościół

Bukowina to niewielka wieś położona w pobliżu malowniczej rzeki o tej samej nazwie, będącej największym dopływem Łupawy. We wsi znajduje się zabytkowy kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, którego początki datuje się na 1571 rok. Obecny kościół, wybudowany w 1728 roku, ma konstrukcję ryglową. Ufundował go Ernest von Weiher, którego inicjały widnieją na wiatrowskazie umieszczonym na szczycie wieży. Z pierwotnego wyposażenia kościoła do czasów obecnych zachowały się obraz z XVIII wieku oraz chrzcielnica i płyty nagrobne członków rodu Weiherów. We wnętrzu znajdują się współczesne witraże.

[5] Bytów

Plan miasta i opis miejscowości str. 52-53.

Zamek krzyżacki

Dawna krzyżacka warownia znajduje się w samym sercu Bytowa. Jej charakterystyczna, zwarta bryła z czterema narożnymi wieżami, stojąca na stromym

obronnym wzgórzu, dominuje nad panoramą miasta i jest widoczna z daleka.

Zamek w Bytowie to jedna z ostatnich, zbudowanych przez Krzyżaków warowni na terenie państwa zakonnego. Był też, obok zamku w Człuchowie, jedną z najbardziej wysuniętych na zachód fortec. Ukończony został dopiero w 1405 roku. W jego architekturze widoczne są pewne elementy późnogotyckie, związane ze zmianami w sztuce prowadzenia wojen, jakie w XIV wieku wprowadziła prymitywna jeszcze artyleria. Nawet kamienne kule z pierwszych bombard były w stanie po dłuższym ostrzale zniszczyć każdy kamienny mur i bramę, więc zamek w Bytowie posiadał pewne ulepszenia zwiększające jego odporność na ostrzał.

Przykładowo baszty zamkowe były zaokrąglone, co pozwalało na zwiększenie ich wytrzymałości przed ostrzałem. Strzelnice były dostosowane do używania prymitywnych hakownic – małych ręcznych poprzedników późniejszych muszkietów. Również dodatkowym wzmocnieniem, później wykonanym wokół zamku, były zachowane do dzisiaj fortyfikacje ziemne. Cały obiekt otacza ponadto sucha fosa. Obecnie zamek jest odrestaurowany i udostępniony do zwiedzania. Jest jedną z ciekawszych i lepiej zachowanych warowni na Szlaku Zamków Gotyckich na terenie Pomorza i Warmii.

Panorama Bytowa

Dziś jest tu siedziba Muzeum Zachodniokaszubskie, oprócz tego mieści się tu hotel, biblioteka, restauracja i informacja turystyczna. Zamek otoczony jest zielenią, a jego położenie na wzniesieniu dodaje mu monumentalności.

Muzeum Zachodniokaszubskie znajduje się w północnym, najstarszym skrzydle pokrzyżackiego zamku oraz w dwóch przylegających do niego basztach. Na parterze budynku w kilku salach została umieszczona stała ekspozycja, przedstawiająca wystawę etnograficzną poświęconą zabytkom materialnym pozostawionym przez Kaszubów Bytowskich.

Na pierwszym piętrze mieści się natomiast wystawa o charakterze historyczno – artystycznym, obejmująca sztukę sakralną, portrety książąt pomorskich, trofea myśliwskie, a także wystawy czasowe. Na drugim piętrze znajduje się sala wystaw czasowych, gdzie prezentowane są ekspozycje o charakterze historycznym, podróżniczo-kolekcyjnym i etnograficznym.

W Baszcie Młyńskiej umieszczona została sala rycerska, a także komnata, w której można prześledzić historię zamku oraz prac nad jego odbudową. Wychodząc z baszty, udajemy się na mury obronne, z których rozciąga się piękny widok na cały dziedziniec zamkowy. Oddziałami Muzeum Zachodniokaszubskiego są także muzeum szkoły polskiej w Płotowie oraz wieża dawnego kościoła pw. św. Katarzyny w Bytowie.

Cerkiew św. Jerzego

Cerkiew pw. św. Jerzego pierwotnie pełniła funkcję zboru ewangelickiego. Została zbudowana w latach 1675-1685 w systemie ryglowym. W 1947 roku w ramach Akcji Wisła na tereny obecnego powiatu bytowskiego została przewieziona grupa ludności ukraińskiej (ok. 1150 osób). Ludność ta, stanowiąca ówczesnie 20% mieszkańców powiatu, na skutek wrogiej polityki władz

komunistycznych w Polsce, przez szereg lat pozbawiona była własnej świątyni. Nabożeństwa grekokatolickie odbywały się w kościele św. Katarzyny w Bytowie

W 1982 r. grekokatolicy zakupili od władz miejskich ruinę dawnego kościoła pw. św. Jerzego, którą zaadaptowano na cerkiew. 28 października 1989 r. świątynia została konsekrowana przez bpa Jana Martyniaka. Równocześnie parafia grecko-katolicka rozpoczęła publiczną działalność, m. in. poprzez organizację imprez takich jak „Bytowska Watra”. W latach 80. XX w. wewnątrz cerkwi dostosowano do obrządku greckiego. W świątyni znajduje się XVII-wieczne tabernakulum pochodzące z cerkwi w Surochowie, ikonostas, ludowe malowidła, a także barokowy chór i stalle. Budowlę wieńczy kopuła w stylu bizantyńskim.

Most kolejowy nad Borują

Most kolejowy nad rzeką Borują został zbudowany pod koniec wieku XIX (1882-1884) jako wiadukt linii kolejowej zmierzającej w kierunku Miastka.

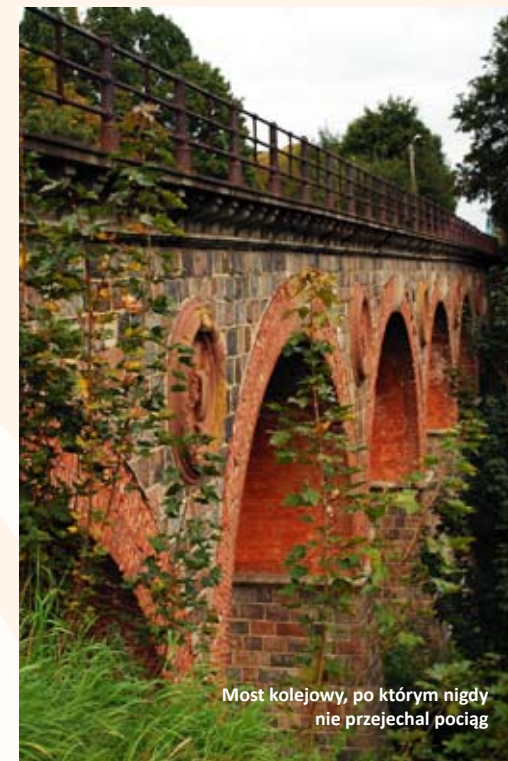
Ciekawostką jest fakt, iż przez wiadukt nigdy nie przejechał żaden pociąg. Niemniej jednak, budowla jest dziś oprócz krzyżackiego zamku jedną z wizytówek Bytowa. Most został zbudowany z cegieł i kamieni, składa się z sześciu przęseł o kolistych sklepieniach, wykonanych z cegły ceramicznej. Natomiast podpory podtrzymujące sklepienia zostały zbudowane z granitowego kamienia. Filary wiaduktu zostały ozdobione płaskorzeźbami wykonanymi z piaskowca, na których widnieją herby Prus, Pomorza, Bytowa, a także kolei niemieckich. Most kolejowy nad rzeką Borują jest jednym z najciekawszych obiektów kolejowych, znajdujących się na Pomorzu. W okresie wielkiego kryzysu gospodarczego wiadukt ten widniał na pieniądzach zastępczych Bytowa (o nominale 2 marek).

Wieża gotyckiego kościoła św. Katarzyny

Gotycka wieża kościelna stanowi pozostałość po nieistniejącym już kościele św. Katarzyny w Bytowie. Wieża jest jedynym zachowanym fragmentem świątyni, która spłonęła w 1945 r. podczas natarcia Armii Czerwonej.

W ostatnich latach zostały także odświeżone i wyeksponowane fundamenty kościoła, które są ciekawą atrakcją placu przykościelnego.

Budowla mieści obecnie Oddział Muzeum Zachodniokaszubskiego. Zobaczyc tu można trzy stałe wystawy związane z przeszłością Bytowa i ziemi

Most kolejowy, po którym nigdy nie przejechał pociąg

bytowskiej. Wśród eksponatów archeologicznych w placówce znajdują się m. in. narzędzia, broń kamienna, sztuka użytkowa, a także ozdoby z okresu wpływów rzymskich. Spośród zabytków związanych z miastem na uwagę zasługują: puchary, kufle i dzbany cechów kowali i szewców, pieniądze wydawane w Bytowie, broń palna i biała, lichterze, jak również kopie obrazów przedstawiających panoramę miasta. Ponadto w zbiorach muzeum znajduje się XVIII-wieczna skarbonka pochodząca z nieistniejącego kościoła oraz zbiór ornatów, starodruków i mebli.

[6] Cecenowo

Cecenowo to „Bociania Wieś” o trzeciej w Polsce co do liczności populacji bocianów których corocznie gniazduje tu prawie 30 par. Historia wsi datuje się od XIII wieku. Podobnie jak w pobliskich Głównych, była to miejscowość w której dominowała społeczność kaszubska. Od XIX wieku wieś była własnością rodu von Zitzewitzów, którzy wzniesli tu duży, zachowany do dzisiaj pałac oraz urządzili park krajobrazowy. We wsi znajduje się także neogotycki kościół z połowy XIX wieku, którego wyjątkową atrakcją są wspiane, wykonane w 1870 roku organy.

[7] Cewice: założenie dworsko-pałacowe

Cewice to wieś gminna położona na południe od Lęborka. Najciekawszym obiektem w miejscowości jest neoklasycystyczny dwór z 1880 roku.

Dwór otoczony jest zabytkowym parkiem z początku XVIII wieku, składający się z części leśnej oraz krajozrazowej. W parku znajduje się aleja zabytkowych, blisko dwustuletnich buków.

W pobliżu znajduje się obelisk, upamiętniający zamordowanego w 1939 roku wejherowskiego księdza prałata Edmunda Roszczyńskiego, znanego działacza polonijnego.

Obecnie w dworze mieści się szkoła podstawowa.

[8] Ciecholub: elektrownia wodna

W pobliżu wsi Ciecholub w 1910 roku na rzece Studnicy wybudowano młyn, a w 1961 roku zamieniono go na małą elektrownię wodną o mocy 50 KW. Jest to niewielki budynek o konstrukcji szachulcowej, typowej dla tych okolic. Jednocześnie jest to jedyna elektrownia wodna na Studnicy i jedna z czterech elektrowni w dolinie Wieprzy.

**[9] Czarna Dąbrówka:
Szlak „Zwiniętych Torów”**

Duża kaszubska wieś gminna, położona w pobliżu rzeki Łupawy. Jest to dawna wieś szlachecka, której historia datuje się od 1346 roku. Okolica doskonale nadaje się do aktywnego wypoczynku. Szlak kajakowy Łupawy i Bukowiny należy do najciekawszych i najtrudniejszych na Pomorzu, a przez gminę przebiegają liczne znakowane szlaki rowerowe. Do najciekawszych należy szlak „Zwiniętych Torów”, prowadzący z Lęborka przez Bytów do Miastka.

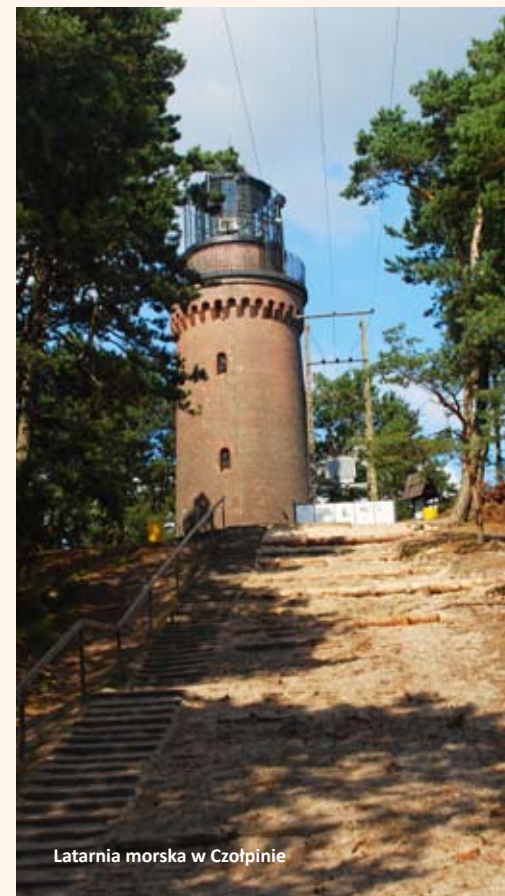
[10] Czołpino: latarnia morska

Latarnia znajduje się na wysokiej wydmy (55 metrów n.p.m.), oddalonej o ponad 1 km od brzegu Bałtyku, na terenie Słowińskiego Parku Narodowego. Budowla powstała w 1875 r. Usytuowana jest w wyjątkowo odludnym miejscu, toteż materiał do jej budowy transportowano morzem.

Architektonicznie latarnia przypomina nieco zamkową basztę, zbudowaną z czerwonej cegły, której górna część wyposażona jest w ozdobne machikuły.

Wieża liczy 25 m, zaś światło znajduje się na wysokości 75 m n.p.m. i widoczne jest na odległość 22 mil morskich. Dojście do latarni wiedzie niebieskim szlakiem od parkingu przy wejściu na teren Słowińskiego Parku Narodowego.

Latarnia w sezonie turystycznym udostępniona jest zwiedzającym.

Latarnia morska w Czołpinie

[11] Damnica

Wieś gminna położona na wschód od Słupska. We wsi znajduje się pałac z 1871 roku, w którym obecnie znajduje się Ośrodek Szkolno-Wychowawczy. Częściowo zachował się wystrój wnętrza, w tym sala balowa, biblioteka, sala myśliwska oraz zabytkowe piece kaflowe.

[12] Dębica Kaszubska

Wieś gminna, położona w pobliżu doliny Słupi, na skraju Parku Krajozrazowego „Dolina Słupi”, w pobliżu ujścia rzeki Skotawy. Miejscowość otoczona lasami, doskonała jako baza do zwiedzania szlaku elektrowni wodnych. W pobliżu znajdują się zabytkowe elektrownie: Krzynia na Słupi oraz Skarszów Dolny na Skotawie.

**[13] Dolina Huczka: rezerwat przyrody,
ścieżka edukacyjna**

Jest to rezerwat leśny o powierzchni blisko 12ha, utworzony w roku 2007 dla ochrony naturalnego drzewostanu o wieku przekraczającym 150 lat, porastającego krawędź doliny Słupi wraz z wąwozem potoku „Huczek” i niszami źródłkowymi. Teren ten jest silnie pofałdowany, a zbocza dolin i wąwozów są bardzo strome. W ekosystemie rezerwatu występują rzadkie gatunki roślin, jak storczyk leśny i wawrynek wilczełyko. Dodatkowo na terenie rezerwatu znajduje się stanowisko archeologiczne. Przez rezerwat przeprowadzono kładki i mostki, pozwalające na jego zwiedzanie, oraz urządzono ścieżkę przyrodniczą.

[14] Drzeżewo: elektrownia wodna

W pobliżu miejscowości, na rzece Łupawie, w roku 1925 uruchomiono elektrownię wodną o mocy 175 KW. Na system hydrotechniczny elektrowni obok wału zapory ziemnej i budynku elektrowni wchodzi również jaz i pobliski, nieużywany obecnie, młyn wodny.

[15] Gałąźnia Mała: zabytkowa elektrownia wodna na Słupi

Mała wieś, położona na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Słupi, w gminie Kołczygłowy. Elektrownia wodna położona w malowniczej dolinie na Słupi jest największym i najpiękniejszym tego typu obiektem w całym systemie energetycznym Słupi.

Potężny kompleks hydrotechniczny składa się z okazałego budynku głównego, zamku wodnego usytuowanego na krańcu jez. Głębokiego, sztolni i kanałów doprowadzających wodę oraz stalowych rurociągów, które bezpośrednio dochodzą do budynku głównego. Projekt elektrowni powstał jeszcze w końcu lat 80. XIX w., natomiast budowa pierwszego etapu przypadła dopiero na lata 1912-1914. W tym czasie był to jeden z najnowocześniejszych tego

typu zakładów w Europie, a zastosowane rozwiązania techniczne stanowiły wzorzec dla późniejszych elektrowni. Podobnie jak pozostałe elektrownie na Słupi, także w Gałąźni Małej urządzenia hydrotechniczne zainstalowane w czasie budowy działają do dziś. Ten unikalny obiekt można zwiedzać w sezonie letnim i na własne oczy zobaczyć 5 pracujących od prawie 100 lat turbin i generatorów. Wybitne walory turystyczne tego miejsca dopełnia sama rzeka Słupia, będąca jednym z najwspanialszych szlaków kajakowych w naszym kraju.

[16] Gardna Wielka: zabytkowy kościół

Niewielka wieś letniskowa, malowniczo położona na południowo-wschodnim brzegu Jeziora Gardno. Charakterystyczną budowlą Gardny Wielkiej jest kościół, którego dzieje sięgają końca XIII w. Tutejsza parafia założona została przez pomorskiego księcia Świętopełka i jest jedną z najstarszych w regionie. Dzisiejsza świątynia pochodzi z okresu średniowiecza, lecz przebudowana została w XIX stuleciu. Wewnątrz uwagę zwraca ołtarz z ekspresjonistycznym obrazem Chrystusa Ukrzyżowanego z 1933 r. Najstarszym zabytkiem kościoła jest granitowa kropielnica, datowana na XIII-XIV w., być może pochodząca z najstarszego romańskiego kościoła w Gardnie. Wieś jest coraz częściej odwiedzana przez turystów. Jezioro Gardno doskonale nadaje się do uprawiania windsurfingu i kitesurfingu, natomiast rzeka Łupawa to popularny szlak kajakowy. Nad jeziorem znajduje się wypożyczalnia sprzętu wodnego oraz dobrze wyposażony kemping.

[17] Głobino: winnica Anna de Croy

Głobino to wieś leżąca na południowy wschód od Słupska przy drodze wojewódzkiej 210. Znajduje się tu jedyna na Pomorzu winnica, założona w 2003 r. przez pana Feliksa Karnickiego. Tajniki uprawy winorośli właściciel winiarni poznał jeszcze w latach 70., kiedy to wyjechał na staż do Stanów Zjednoczonych. Pierwsze, profesjonalne wino z podsłupskiej winnicy powstało w 2006 r. Spory udział w tym sukcesie miał mistrz polskiego winiarstwa pan Roman Myśliwiec, który zaproponował uprawę określonych gatunków winorośli. Dziś wina z winnicy Anna de Croy przez znawców oceniane są bardzo wysoko. Sam zakład udostępniony jest też dla zwiedzających. Można spróbować trzech rodzajów wina, zwiedzić winnicę i obejrzeć proces powstawania tego szlachetnego trunku.

[18] Główny: neogotycki kościół i pałac

Miejscowość gminna, położona na południe od Jeziora Łebsko. Według legendy głównycka parafia powstała w 1026 r, zaś pierwsza świątynia być może już 1062 r. Choć nie ma o tym wzmianki w dokumentach, to mówi się że to najstarsza parafia Ziemi Słupskiej i jedna z najstarszych na Pomorzu. Do roku 1886 msze odprawiano tu w języku kaszubskim.

Wiadomo, że obecna świątynia jest drugim lub też trzecim kościołem na tym miejscu. Zbudowany w 1891 r. kościół jest pod względem architektonicznym jednym z najciekawszych przykładów neogotyku na Ziemi Słupskiej. Zachowało się neogotyckie wyposażenie wnętrza m.in.: empory, ołtarz główny, ambona, ławy i siedziska przeznaczone dla dawnych właścicieli Główny - Puttkamerów. Ród ten władał Głównymi od XV w. aż do 1945 r.

We wsi znajduje się też piękny neogotycki pałac Puttkamerów z połowy XIX w., przebudowany w latach 1910-11. Obecnie jest to własność prywatna i zabytek nie jest udostępniony dla turystów.

[19] Gniazda Orła Bielika: rezerwat przyrody

Rezerwat znajdujący się w dolinie Słupi, o powierzchni ponad 10 ha. Chroni miejsce lęgowe orła bielika, którego kilka par gniazduje na starych sosnach. Teren rezerwatu jest niedostępny i silnie zabagniony. Wejście na teren rezerwatu jest niewskazane i zabronione, ponieważ może przyczynić się do płoszenia tych rzadkich i wielkich drapieżników. Możliwość ich zobaczenia jest największa na pobliskich łąkach lub na rzece Słupi. Bieliki są tam częstymi gośćmi, stąd odcinek szlaku kajakowego Słupi pomiędzy Soszycą a Gołębią Górą nosi nazwę „Szlaku Orła Bielika”.

[20] Gogolewko: Słonecznikowa Wieś

Wieś w gminie Dębica Kaszubska, położona w otulinie Parku Krajobrazowego Doliny Słupi. Głównym walorem tych terenów jest bogata przyroda, która jeszcze nietknięta przez cywilizację zachowała nieskażony charakter.

Prężnie działa tu Fundacja „Kaszubskie Słoneczniki”, która promuje wieś jako słonecznikowy zakątek Kaszub. Te piękne, symbolizujące radość kwiaty są wizytówką Gogolewka. W sierpniu, kiedy kwitną, wieś pokrywa się żółtym dywanem słonecznikowych kwiatów, nadając jej niepowtarzalnego wyglądu. Wówczas też odbywa się Słonecznikowy Jarmark, obfitujący w liczne atrakcje, można m.in. skosztować lokalnych przetworów z warzyw, owoców, grzybów. Wszystko zresztą jest tu słonecznikowe: Słonecznikowy Trakt, czyli ścieżka przyrodniczo-historyczna ukazująca bogate walory przyrodnicze okolicy wsi, świetlica Pod Słonecznikiem, gdzie zgromadzono pamiątki po dawnych mieszkańcach wsi, nawet domy pomalowane zostały w słoneczniki.

Mieszkańcy Gogolewka, podobnie jak optymistyczne słoneczniki to niezwykle radosna i gościnna społeczność, która zawsze ugości turystów chcących odpocząć w Słonecznikowej Wsi. Miejscowość posiada certyfikat marki lokalnej Zielone Serce Pomorza.

[21] Góra Siemierzycza: wieża widokowa

Góra Siemierzycza, znajdująca się na Pojezierzu Bytowskim, ma wysokość 256 metrów n.p.m. Jest to drugie, po Wieżyicy najwyższe wzniesienie na Kaszubach. Na szczycie znajduje się 16-metrowa, drewniana wieża widokowa, z której podziwiać można rozległą panoramę okolic Tuchomia i Rekowa.

Wytrawne oko dostrzeże wyłaniającą się z drzew wieżę widokową na Górze Lemana w pobliskim Piasznicy, a przy dobrej widoczności także Bytów. Na Siemierzyczą Górę prowadzi ścieżka przyrodnicza „Atrakcje przyrodnicze okolic Rekowa” o długości ponad 8 km. Początek trasy znajduje się w Rekowie przy jez. Wiejskim.

[22] Grąbkowo: zespół pałacowy

Wieś położona jest w niewielkiej odległości od drogi krajowej nr 6, w gminie Potęgowo. Znajduje się tu rozległy zespół pałacowo-folwarczny, zbudowany w XIX w. przez znamienity pomorski ród von Puttkamerów. We wcześniejszym okresie majątek był gniazdem rodzinnym rodziny Grumbków, którzy posiadali także pobliskie Runowo.

Obecnie pałac jest w rękach prywatnych i pełni funkcje noclegowe i konferencyjne. Przez kilkadziesiąt powojennych lat obiekt był użytkowany przez PGR, co doprowadziło go na skraj ruiny. Przeobrażenie, jakie ten niezwykle cenny zabytek doświadczył w ciągu ostatnich kilkunastu lat, jest imponujące. Bez wątpienia jest to jeden z najpiękniej odremontowanych tego typu obiektów w naszym województwie. Pałac posiada aż 7 sal balowych z odtworzonym, historycznym wystrojem. Zachowały się niektóre elementy autentycznego, bogatego niegdyś wyposażenia

Weża widokowa
na Górze Siemierzyczej

Las bukowy w rezerwacie „Grodzisko Borzytuchom”

m.in.: kominek z kartuszem herbowym, reprezentacyjne schody, drewniane panele na ścianach czy dekoracja stiukowa na stropach. W architekturze pałacu uwagę zwraca centralnie usytuowany ryzalit z czterokolumnowym portykiem oraz zlokalizowana po lewej stronie wieża o fantazyjnym kształcie. Pałac otoczony jest rozległym parkiem oraz dawnymi zabudowaniami folwarcznymi.

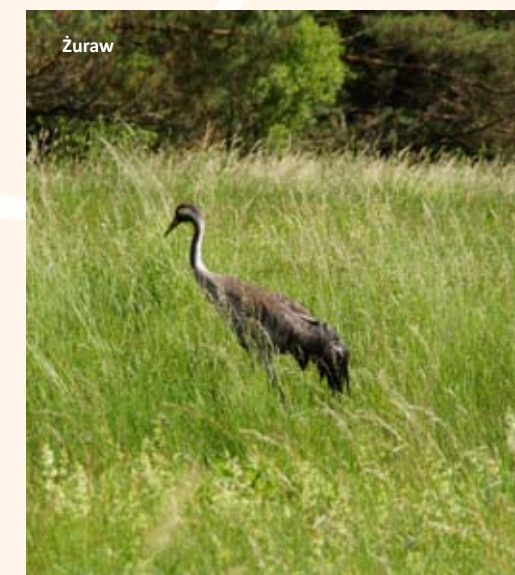
[23] Grodzisko Borzytuchom: rezerwat przyrody, ścieżka edukacyjna

Jest to rezerwat leśny, utworzony w roku 1981. Na powierzchni 27 ha chroni kompleks lasu bukowego, w którym najstarsze buki dochodzą do obwodu 300 cm i wieku 200 lat. Rosną tu również potężne 160-letnie dęby i ponad stuletnie świerki. W środku rezerwatu znajduje się niewielkie jezioro skąpożywnie, zwane „Diabelskim”, które jest otoczone torfowiskiem przejściowym. W okolicy tej według legend znajdowało się wczesnośredniowieczne grodzisko, lecz badania archeologiczne nie doprowadziły do jego zlokalizowania. Przez rezerwat przebiega ścieżka przyrodnicza, pozwalająca na jego zwiedzanie.

[24] Janowickie Bagno: rezerwat przyrody

Rezerwat torfowiskowy o powierzchni 1,6 km². Znajduje się około 11 km na południowy wschód od Sławna, w dolinie rzek Reknicy i Grabowej. Chroni

jedno z najlepiej zachowanych w Polsce torfowisk kopułowych, znajdujące się na pokładzie kredy jeziornej, na płaskim obniżeniu terenowym, otoczonym wzniesieniami. Na terenie rezerwatu znajdują się reliktole stanowiska niezwykle rzadkiej, znajdującej się w polskiej „Czerwonej Księdze” rośliny – maliny moroszkowej. Ponadto na torfowisku przejściowym, otaczającym położone w centralnej części rezerwatu torfowisko kopułowe, znajdują się stanowiska rzadko spotykanej wełnianki pochwowatej, przygielki białej oraz sosny karłowatej.

Żuraw

[25] Jarosławiec: plaża, park wodny, latarnia morska

Nadmorska miejscowość wypoczynkowa, położona w gminie Postomino w Województwie Zachodnio-pomorskim. Dawna wieś rybacka, której pierwsze wzmianki pochodzą z połowy XV w.

Rozwój turystyki przypadł na koniec XIX w., kiedy to doceniono piękne, nadmorskie położenie Jarosławca oraz wyjątkowo szeroką plażę, która wg przedwojennych relacji wynosiła ok 1 km. Dziś niestety plaża w Jarosławcu nie jest aż tak szeroka, stanowi jednak największą atrakcję miejscowości. We wschodniej części u podnóża pięknego i wysokiego klifu, rozciąga się wąska kamienista plaża, zaś w zachodniej części szeroka i piaszczysta. Niewątpliwą ozdobą jarosławskiego brzegu jest niewielka przystań rybacka oraz dochodzący do 30 m klif. Wczasowicze wypoczywający w Jarosławcu oprócz plaży mogą także skorzystać z Aquaparku. Wodny park posiada dwa baseny wielofunkcyjne, basen z rwącą rzeką oraz basen ze sztuczną falą. Oprócz tego jest też fitness

i różnego rodzaju zabiegi SPA. Jarosławiec jest zatem miejscowością atrakcyjną dla wypoczynku przez cały rok. Sprzyja temu również dość dobrze rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna.

Latarnia morska w Jarosławcu należy do najstarszych na polskim wybrzeżu. Potrzeba wybudowania tu latarni narodziła się już na początku XIX. Pierwsze prace projektowe rozpoczęto już w 1818 r., jednak budowla powstała dopiero w latach 1829-1830. Okazało się niestety, że wieża jest zbyt niska i przesłaniają ją drzewa i zabudowania wsi. W 1838 r. wzniesiono nową latarnię, a starą przeznaczono na mieszkanie dla latarników. W 1908 roku obiekt został zmodernizowany poprzez zainstalowanie światła elektrycznego i syreny przeciwmgłowej. Ceglana budowla ma wysokość 33,3 m a jej światło usytuowane na 50,2 m n.p.m. i widoczne jest na odległość 23 mil morskich. Latarnia w sezonie letnim jest udostępniona dla turystów.

[26] Jasień: szachulcowy kościół

Atrakcyjnie położona wieś na wschodnim brzegu jeziora Jasień w powiecie bytowskim. Powstanie wsi datuje się na początek XIV w., kiedy to była własnością opactwa cystersów w Oliwie. Następnie wykupiona została przez gdańskiego komtura, by w XV w. stać się wsią rycerską, będącą własnością m.in. Puttkamerów oraz Ossowskich. Obecny, szachulcowy kościół wzniesiony został w 1699 r. z inicjatywy ówczesnego właściciela wsi Mikołaja Wawrzyńca Wüssowa. Należy dziś do najcenniejszych drewnianych świątyń na Kaszubach. Do szachulcowego korpusu z dobudowaną w XIX w. nawą boczną przylega drewniana wieża. Kościół, jako jedyny na Pomorzu, zachował dach kryty strzechą. Z elementów wyposażenia wnętrza godny uwagi jest manierystyczny ołtarz główny z XVII w. oraz barokowa chrzcielnica.

[27] Jezioro Gardno

Przybrzeżne jezioro na zachodnim krańcu Słowińskiego Parku Narodowego, oddzielone od Bałtyku Mierzeją Gardnieńską. Jego powierzchnia wynosi 2 469 ha, a głębokość dochodzi do 2,6 m. Na jeziorze i okolicy wyodrębniono cztery obszary ochrony ścisłej, spośród których szczególnie interesująca jest Kamienna Wyspa, położona w zachodniej części akwenu. Powierzchnia wyspy usiana jest licznymi głazami narzutowymi, które stanowią lęgownisko kormoranów. Jest to o tyle niezwykle, że ptaki te zwykle swoje gniazda budują na drzewach. Oprócz walorów przyrodniczych, Jezioro Gardno to doskonałe miejsce do uprawiania windsurfingu i żeglarstwa. Baza do uprawiania tych sportów znajduje się w Gardnie Wielkiej, Gardnie Małej i Rowach. Przez jezioro przepływa rzeka Łupawa, stanowiąca jeden z najatrakcyjniejszych szlaków kajakowych na Pomorzu.

[28] Jezioro Jasień

Największe i najbardziej malownicze jezioro Pojezierza Bytowskiego, położone w północno-zachodniej części powiatu bytowskiego. Powierzchnia akwenu wynosi 577,2 ha, posiada urozmaiconą linię brze-

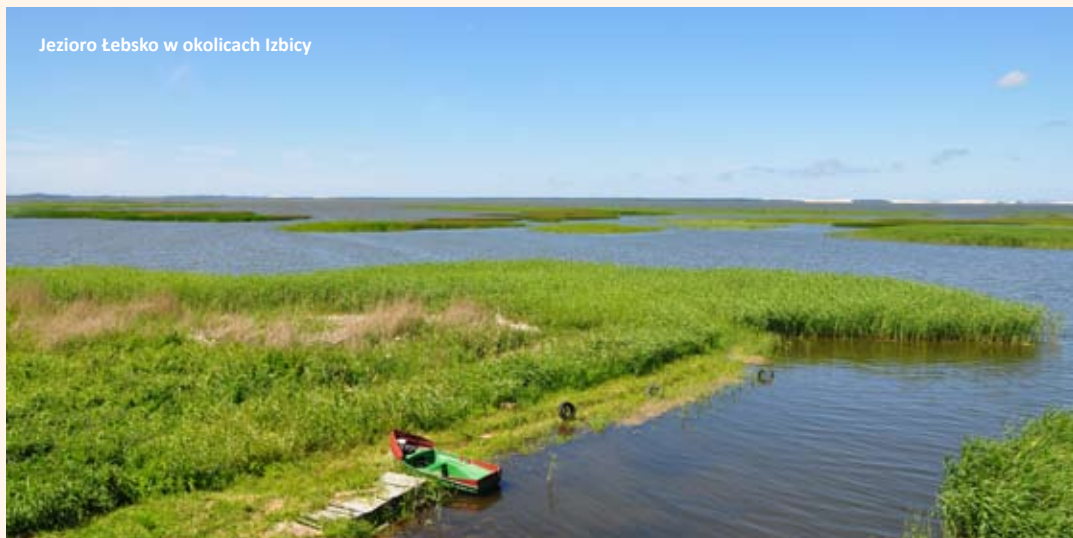
Jezioro Gardno

gową z licznymi cyplami i półwyspami oraz siedem wysp, porośniętych liściastym lasem. Gęste szuwały okalające brzegi to doskonałe środowisko dla licznie występujących tu gatunków ptactwa wodnego (łabędzie, czaple, kormorany, perkozy, gągoły). Jezioro dzieli się na Jasień Północny i Południowy. Z jeziora wypływa rzeka Łupawa, dlatego też niegdyś nazywane było ono Jeziorem Łupawskim.

Bazą dla turystyki są wsie Łupawsko i Zawiaty, z których można rozpocząć spływy kajakowe Łupawą, uznawaną za jedną z najdłuższych rzek Pomorza. Znajduje się tu także kilka ośrodków wypoczynkowych.

[29] Jezioro Kłęczno

Jest to dość duże jezioro rynnowe o powierzchni 215 ha i długości ponad 5,6 kilometra, położone w gminie Studzienice. Na zachodnim brzegu leży popularna letniskowa miejscowość Kłęczno. Tereny wokół jeziora sprzyjają wypoczynkowi i turystyce, ponieważ porośnięte są rozległymi borami sosnowymi. Z jeziora wypływa rzeka Kłonecznica, będąca mało znanym i praktycznie nieuczęszczanym szlakiem kajakowym. Samo jezioro stanowi atrakcyjne łowisko wędkarskie, jest również użytkowane przez wodniaków.

Jezioro Łebsko w okolicach Izbicy

[30] Jezioro Łebsko

Największe jezioro przybrzeżne w Polsce i trzecie co do wielkości w naszym kraju. Zajmuje powierzchnię 7 142 ha, zaś jego głębokość sięga ponad 6 m. Należy jednak zaznaczyć, że z roku na rok obszar jeziora maleje z uwagi na zarastanie brzegów oraz wędrówkę ruchomych piasków. Jezioro w całości położone jest na terenie Słowińskiego Parku Narodowego. Od Bałtyku oddzielone Mierzeją Łebską, na której znajdują się słynne ruchome wydmy. Akwen wraz z przyległymi do niego terenami to obszar o wyjątkowych walorach przyrodniczych w skali Europy. Znajduje się tu 9 Obszarów Ochrony Ścisłej, w których przedmiotem ochrony są m.in. ruchome wydmy, stanowiska reliktowych gatunków roślin czy miejsca lęgowe ptactwa wodno-błotnego. Turyści mogą poruszać się tu jedynie znakowanymi szlakami turystycznymi oraz ścieżkami przyrodniczymi.

[31] Jezioro Mausz

Jedno z najpiękniejszych i największych kaszubskich jezior, znajdujące się ok. 3 km na zachód od Sulęcyna, w powiecie kartuskim. Powierzchnia akwenu wynosi 384 ha, zaś jego głębokość dochodzi do 45 m. Jego charakterystyczną cechą jest urozmaicona linia brzegowa. Jezioro posiada kilka zatok oraz malowniczy półwysep Ostrów Mausz, wcinający się w sam środek jeziora. Ruch turystyczny skupia się na wschodnim brzegu, gdzie położone są letniskowe wsie Kłodno, Grabowo i Ostrów Mausz. Znajdują się tam liczne ośrodki wypoczynkowe, wyposażo-

ne w infrastrukturę turystyki wodnej (przystanie, wypożyczalnie sprzętu wodnego, pomosty).

[32] Jezioro Żukowskie

Jezioro o powierzchni ponad 130 ha, znajdujące się na szlaku kajakowym Słupi, w gminie Parchowo, pomiędzy jeziorami Jasień i Mausz. Praktycznie niezagospodarowane, stanowi siedlisko licznej populacji łabędzi i innych ptaków wodnych. W wodach jeziora żyją rzadkie żółwie błotne oraz endemiczna forma troci jeziorowej, która wykształciła się dzięki budowie na rzece Słupi zespołu elektrowni wodnych. Budowle te odcięły tym rybnom możliwość wędrówki do morza, przez co dostosowały się one do życia w jeziorze. Na tarło troć płynie do Parchowskiej Strugi, niewielkiej rzeczki, wypływającej z jeziora Mausz.

[33] Karwickie Źródła: rezerwat przyrody

Rezerwat ten chroni obszar źródłowy potoku Unieszynka, położony się w lesie w pobliżu wsi Karwica. W centrum rezerwatu znajduje się kompleks torfowisk porośniętych lasem olchowym. Krawędź wysoczyzny morenowej, spod której wypływają strumienie, ma kilkadziesiąt metrów i porośnięty jest starodrzewem bukowym. Najcenniejszym obiektem jest cyrk źródłowy wraz z otoczeniem, powstały w wyniku erozji wstecznej, z intensywnym wypływem wód podziemnych spod stromych zboczy. Kopułę źródłową zajmuje dawne

torfowisko, obecnie porożcinane przez strumienie i pokryte przez płat zbiorowiska w typie łągu jesionowo-olszowego. Zbocza zajmują fitocenozy zespołów leśnych: kwaśnej buczyny niżowej, żyźnej buczyny niżowej oraz grądu subatlantyckiego. W dolinach z ciekami obecne są płaty łągów; część terenów leśnych zajmuje rozległy płat kwaśnej dąbrowy. Teren jest bogaty w szereg gatunków roślin i niektórych zwierząt rzadkich i chronionych oraz wykazuje wysokie walory krajobrazowe.

[34] Kępice

Kępice to miasto liczące 3,7 tys. mieszkańców, położone nad Wieprzą, w powiecie słupskim. Miasto otaczają lesiste tereny Puszczy Słupskiej. W X-XII wieku w miejscu, gdzie obecnie znajduje się miasto, istniało grodzisko słowiańskie, po którym zachował się obrys wałów. Dynamiczny rozwój miejscowości rozpoczął się w połowie XIX wieku, w okresie rewolucji przemysłowej, gdy powstał tutaj duży zakład papierniczy. Do miasta doprowadzono linię kolejową, którą do dzisiaj jeżdżą na trasie Słupsk-Miastko pociągi. W Kępicach znajdują się Zakłady Garbarskie, mieszczące się nad Wieprzą. Na ich terenie znajduje się dawna siłownia wodna, wybudowana w 1890 roku dla potrzeb tartaku i papierni. Od 1958 roku obiekt ten wytwarza energię elektryczną jako jedna z trzech elektrowni wodnych na Wieprzy. Moc elektrowni wynosi 340 KW. Obiekt jest dość trudno dostępny, ponieważ znajduje się na terenie zakładów przemysłowych.

[35] Kluki: skansen

Niewielka wioska, leżąca na południowo - zachodnim brzegu Jeziora Łebsko, która obecnie niemal w całości stanowi Muzeum Wsi Słowińskiej.

Otwarcie skansenu nastąpiło w 1963 r. Składał się on wówczas jedynie z kilku szachulcowych budynków, tworzących jedną zagrodę. Następne lata przyniosły rozbudowę muzeum, pozyskano kolejne zagrody, które wcześniej przeznaczone miały być do rozbiórki. Dzięki temu udało się zrekonstruować układ przestrzenny dawnej słowińskiej wsi. Dziś na terenie muzeum zobaczyć można 5 zagród oraz liczne budynki gospodarcze i inwentarskie o charakterystycznej dla tych terenów konstrukcji szachulcowej. Wszystkie obiekty wyposażone są w autentyczne sprzęty z XIX i XX w.

Oprócz ekspozycji dawnej zabudowy, w Klukach odbywają się imprezy o folklorystycznym charakterze. Szczególnie popularne jest tzw. Czarne Wesele, które odbywa się w majowy długi weekend. Impreza nawiązuje do dawnej tradycji kopania torfu, jest też okazją do zapoznania się z kulturą Słowińców, czynnościami ich życia codziennego, które prezentowane są w poszczególnych zagrodach. Wówczas też odbywają się liczne koncerty kapel kaszubskich, kiermasz sztuki ludowej i degustacje tradycyjnej kuchni.

[36] Kołczygłowy: szachulcowy kościół

Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą XIV w., kiedy to majątek otrzymał Bronisz Puttkamer, będący protoplastą słynnego pomorskiego rodu Puttkamerów. Pod opieką tej zacnej rodziny Kołczygłowy pozostały aż do 1945 r. Pierwsza świątynia we wsi wzniesiona została prawdopodobnie jeszcze w XIV lub XV stuleciu. Obecny, piękny ryglowy kościółek pochodzi z 1832 r. Najważniejszym wydarzeniem w dziejach kołczygłowskiej świątyni był ślub Kanclerza Rzeszy Otto von Bismarcka z Johanną von Puttkamer, który odbył się w 1847 r. Wewnątrz znajdują się współczesne rzeźby autorstwa włoskiego artysty Pasquale Galbusera. Niestety całe zabytkowe wyposażenie spłonęło w pożarze w 2002 r. Ciekawostką jest, że we wsi urodził się wybitny polski kolarz Czesław Lang, który udzielał się przy odbudowie kościołka.

[37] Konradowo: elektrownia wodna Strzegomino

Elektrownia wodna Strzegomino w Konradowie jest chyba jedyną spośród wszystkich budowli Systemu Energetycznego Słupi, do której dojazd turystom zmotoryzowanym może nastęrczyć niemałych problemów. Aby zwiedzić obiekt, trzeba bowiem przejechać przez piaszczyste, leśne drogi. Do elektrowni łatwiej dostać się rowerem lub kajakiem. Prowadzą do niej szlaki: pieszy i rowerowy oraz wodny dla kajakarzy. Sama budowla to kolejny ciekawy przykład architektury hydrotechnicznej na Słupi. Obiekt powstał w latach 20-tych XX w. W jego skład wchodzi oprócz budynku głównego: jazy wlotowy i upustowy, kanał derywacyjny o długości 960 m, zapora ziemna oraz jez. Konradowo pełniące funkcję zbiornika retencyjnego.

[38] Kozin: mosty kolejowe na Łupawie

Niewielka wieś położona w ujściu rzeki Bukowiny do Łupawy, ważny węzeł szlaków kajakowych. W pobliżu miejscowości szczególnie godne uwagi są dwa mosty rozebranej linii kolejowej prowadzącej z Łęborka do Miastka. Wyższy z mostów w Kozinie, przerzucony jest oryginalnie nad rzeką Łupawą i drogą, nazywany jest zwykle Mostem w Kozinie. Most ten często wykorzystywany jest do wspinaczki - panują trudne warunki (wysokość ścian do 14 m).

[39] Krępkowice: dąb „Świętopełk”

Pomnikowy dąb szypułkowy „Świętopełk” znajduje się w odległości około dwóch kilometrów na północ od miejscowości Krępkowice, w gminie Cewice, na szlaku ścieżki edukacyjno-przyrodniczej „Dąb Świętopełk”.

Drzewo liczy obecnie ponad siedemset lat, niemniej niektórzy badacze przypisują mu nawet ponad tysiąc lat.

Obwód dębu jest stosunkowo niewielki, wynosi bowiem osiem metrów. Drzewo posiada bardzo

ciężkie stoje. Wynika to z faktu, iż rośnie na suchej, piaszczystej i jałowej glebie. Dąb „Świętopełk” sięga dwudziestu metrów wysokości. Najlepiej oglądać go wiosną bądź latem, kiedy jego korona pokryta jest gęsto liśćmi.

Drzewo to jest najstarszym na Pomorzu i jednym z najstarszych w Polsce dębów szypułkowych.

[40] Krzemienica: zabudowa regionalna

Jedna z najciekawszych wsi Krainy w Kratę, w której zachowały się liczne szachulcowe budynki mieszkalne i gospodarcze.

Atrakcją, wyróżniającą wieś spośród innych w tym regionie, jest gospodarstwo agroturystyczne „Wędrowną Barć”. Znajduje się w pięknej, jakże typowej dla Krainy w Kratę, zagrodzie szachulcowej z połowy XIX w. Gospodarstwo posiada własną wędrowną pasiekę, w której uzyskuje się kilka rodzajów miodu (rzepakowy, lipowy, wielokwiatowy, gryczany, wrzosowy) oraz produkty pszczele (propolis, pyłek kwiatowy, świece z wosku pszczelego). Stąd też pochodzi nalewka „Onisiówka”, przyrządzona na bazie miodu i syropu z kwiatów czarnego bzu, posiadająca ponoć lecznicze właściwości. Tradycja produkcji tego alkoholu sięga we wsi prawie 40 lat.

Od 2006 roku znajduje się ona na liście tradycyjnych produktów Województwa Pomorskiego, wielokrotnie była też nagradzana na różnego rodzaju konkursach kulinarnych i produktów regionalnych. Właściciele gospodarstwa prowadzą także zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży o tematyce pszczelarskiej.

[41] Krzynia: elektrownia wodna Krzynia

Krzynia to niewielka miejscowość letniskowa, która rozwinęła się na początku XX wieku, po wybudowaniu elektrowni wodnej na Słupi. Powstał wówczas rozległy, śródlęśny zalew, zwany dziś „Jezioro Krzynia”.

Piękne tereny Parku Krajobrazowego Doliny Słupi, pobliskie lasy, wzgórza i zalew sprawiają, że jest to popularne miejsce rekreacyjne dla mieszkańców tej części Kaszub oraz turystów. Do Krzyni dojechać można asfaltową drogą, odbijając w prawo zgodnie z drogowskazem z drogi wojewódzkiej 210 jadąc od strony Słupska. Turyści rowerowi bądź piesi dotrą tu szlakami z Dębnicy Kaszubskiej.

Podobnie jak w przypadku pozostałych elektrowni wodnych na Słupi, doskonałym sposobem na jej zwiedzanie jest spływ kajakowy. Elektrownia Krzynia to okazała budowla wzniesiona w latach 1925-1926, stanowiąca najniższy stopień wodny na Słupi. Wypożyczenie elektrowni to dwie turbiny Francisa, których moc wynosi łącznie 860 kW.

W miejscowości znajdują się pozostałości XIX-wiecznego folwarku i owczarnia. W dawnej, wyremontowanej obecnie, wiejskiej szkole mieści się Centrum Partnerstwa Lokalnego oraz siedziba fundacji Partnerstwo Dorzecze Słupi.

[42] Łącko: zabudowa regionalna, kościół gotycki

Na terenie w gminie Postomino zachowało się bardzo wiele zabytkowych budynków wiejskich o tradycyjnej konstrukcji szachulcowej. Położone na terenie tej gminy Łącko to jedna z atrakcyjniejszych wsi „Krainy w Kratę”, stanowiąca cenny i dobrze zachowany zespół historyczno – architektoniczno – przyrodniczy. We wsi zachował się późnogotycki kościół z XVI wieku, jak również wiele domów o konstrukcji szachulcowej.

[43] Łebień: elektrownia wodna, zabytkowy most

W Łebieniu od 1933 roku w miejscu dawnego młyna wodnego uruchomiono elektrownię wodną o mocy 50 KW. Obiekt posiada charakterystyczny, bardzo długi, trzynastoprzęsłowy jaz, przegradzający rzekę Łupawę. Zapora ta stworzyła malownicze rozlewisko, którego urok zwiększa piękny, łukowy, murewany most kolejowy spinający zbocza doliny Łupawy.

[44] Łebunia: zabytkowy kościół, założenie parkowo-pałacowe

Historia kościoła w Łebuni sięga X wieku, jednak obecny kościół datuje się na 1870 roku i wybudowany został na miejscu świątyni z XV wieku. Jest to duża świątynia, wybudowana w stylu neogotyckim. Posiada polichromowany, drewniany strop i częściowo zachowane oryginalne wyposażenie wnętrza. W miejscowości zobaczyć można również odnawiany obecnie dwór z końca XIX wieku, otoczony rozległym, zdegradowanym niestety, parkiem. Znajduje się w nim kilka pomnikowych drzew, w tym dąb o obwodzie pnia 3,3 metra oraz buk o średnicy 3,5 metra jak również ogromny egzemplarz rosnącego przy murze parkowym bluszczu pospolitego.

[45] Łubno: kościół szachulcowy

Jest to niewielka, otoczona lasami, stara wieś, należąca do XIX wieku do możnego rodu Puttkamerów, z których wywodziła się Johanna von Puttkamer, małżonka niemieckiego kanclerza, Otto von Bismarcka.

We wsi znajduje się zabytkowy, szachulcowy kościół poewangelicki z początku XVII wieku, w ostatnich latach poddany gruntownej renowacji. We wnętrzu znajdują się organy, chór, oraz chrzcielnica i dzwon z XVII wieku, ufundowane przez właścicieli miejscowości.

Kościół w Łubnie

[46] Łupawa: kościół, cmentarzysko megalityczne, elektrownia wodna

Wieś położona przy drodze wojewódzkiej 211 w gminie Potęgowo nad rzeką Łupawą. Wzmiankowana już w średniowieczu, była własnością rodu Święców, a potem słynnych pomorskich rodów von Tessen, von Puttkamer i von Zitzewitz. Na uwagę zasługuje rokokowy kościół z 1772 r., ufundowany przez generała von Grumbkowskiego na miejscu wcześniejszej świątyni. Charakterystycznym elementem architektury świątyni jest kryta łupkiem wieża, zwieńczona ośmiobocznym hełmem. We wnętrzu zachowały się elementy zabytkowego wystroju: ambona, chrzcielnica, ława kolektorska. Nad rzeką usytuowana jest elektrownia wodna, która została zainstalowana w miejscu dawnego młyna wodnego. Najbardziej tajemniczym obiektem Łupawy jest natomiast cmentarzysko grobów megalitycznych ludności grupy łupawskiej kultury pucharów lejkowatych. Jest to największe tego typu cmentarzysko w naszym kraju. Ich powstanie naukowcy datują na 2800-2500 r. p.n.e., a nawet na 5000 r. p.n.e. Zachowało się aż 48 grobowców o charakterystycznym dla tej kultury kształcie wydłużonego trapezu. Ich długość wynosi średnio 20-30 m, choć niektóre przekraczają 50 m. Stanowiska megalitów znajdują się w lesie na północ oraz na wschód od wsi, po prawej stronie rzeki. W roku 1925 na rzece powyżej miejscowości wybudowano zaporę oraz uruchomiono młyn, od 1982 roku działający jako elektrownia wodna o mocy 50 KW, jedną z sześciu takich obiektów na Łupawie.

Rosiczka okrągłolistna

[47] Małe i Duże Sítő: rezerwat przyrody

Jest to rezerwat wodny o powierzchni 40,7 ha. Chroni dwa śródlądowe jeziora lobeliowe o powierzchni 11,6 i 3 ha. W jeziorze Sítő Duże występuje rzadka roślina, lobelia jeziorna, od której ten typ jezior wziął nazwę. Dużą część rezerwatu zajmują ponadto torfowiska wysokie z rzadkimi gatunkami widłaków, drapieżne rosiczki i inne rośliny błotne. Na pozostałej powierzchni rezerwatu rośnie ponad 100-letni drzewostan sosnowy z cennymi gatunkami roślin w warstwie runa.

Kościół w Mikorowie

[48] Mikorowo: szachulcowy kościół

Wieś położona na północno-wschodnim krańcu Powiatu Bytowskiego, nad Jeziorem Mikorowo. W centrum miejscowości znajduje się urokliwy, szachulcowy kościół, zbudowany na początku XIX w. na miejscu wcześniejszych świątyni. Powstanie pierwszego kościoła datuje się na koniec XV w. Budowla zniszczona została w 1675 r. W trzy lata później na jej miejscu wybudowano kolejną świątynię, którą ostatecznie zastąpiono obecną w 1815 r. Wewnątrz zachowały się elementy zabytkowego wystroju: fragment barokowego ołtarza głównego, chrzcielnica i ambona.

[49] Niezabyszewo: neoromański kościół

Wieś lokowana na prawie chełmińskim w XIV w. Już w średniowieczu istniał tu kościół. Dzisiejsza świątynia pochodzi z 1857 r. i zbudowana została z kamienia w stylu neoromańskim. Z zabytkowych elementów wystroju wnętrza zachowały się barokowe ołtarze oraz drewniana chrzcielnica. W sąsiedztwie wsi położone jest Jezioro Niezabyszewskie.

[50] Objazda: szachulcowy kościół

Wieś w gminie Ustka. Pierwsze wzmianki o wsi określonej jako Wobasdo bądź też Obesda pochodzą z XIII w. W XVI stuleciu Objazda przeszła w ręce rycerza Bartłomieja Czarnowa, stając się tym samym na dłuższy czas wsią rycerską. Z 1606 r. pochodzi uroczy szachulcowy kościółek, posadowiony na niewielkim wzniesieniu w centrum wsi. Ciekawym elementem architektury jest charakterystyczny dach, z drewnianą barokową wieżyczką. Z zabytkowego wystroju wnętrza zachował się jedynie XIX-wieczny prospekt organowy oraz drewniana empora. W latach 2006-2007 kościółek został odremontowany. Godna uwagi jest kamienna ława wotywna, znajdująca się na przykościelnym terenie, zachowały się też dwa krzyże żeliwne z dawnego cmentarza.

Kościół w Objędzie

[51] Osieki Bytowskie: zespół pałacowy, stara gorzelnia

Wieś położona 10 km na pn-zach od Bytowa, nad niewielkim jez. Osiecko. Założona została w połowie XIV jako wieś chłopska, zaś w późniejszym okresie stanowiła własność książęcą. Niegdyś znajdował się tu folwark książęcy, którego resztki

zachowały się do dziś. Dla turystów okolice Osieków to wymarzone miejsce na wypoczynek. Doskonałym miejscem na wakacje jest gospodarstwo agroturystyczne, mieszczące się w starej, zabytkowej gorzelnii z XIX w. Niezwykłą atrakcją tego miejsca jest możliwość zobaczenia oryginalnych urządzeń gorzelnianych, które zachowały się w dolnej części budynku. Okolice Osiek zachęcają do uprawiania turystyki aktywnej: rowery, kajaki oraz spacerów po lasach, które obfitują w jagody i grzyby.

Wnętrze starej gorzelnii w Osiekach

[52] Orzechowo: plaża, klif

Malownicza, niewielka miejscowość turystyczna, położona pomiędzy Ustką a Rowami. Miejscowość otaczają nadmorskie lasy bukowe, a wysokie, piaszczyste klify pozwalają na podziwianie rozległej panoramy Morza Bałtyckiego. Orzechowo stanowi doskonałą alternatywę wypoczynku dla osób, które nie lubią masowej turystyki a jednocześnie chcą spędzić wakacje nad morzem.

[53] Osowo: zabytkowy kościół

Wieś znajdująca się w pobliżu Warcina. Znajduje się w niej zabytkowy kościół z początku XVI wieku, będący jedną z najstarszych świątyń wiejskich na Pomorzu Środkowym. Kościół został przebudowany w 1711 roku i posiada zwartą, jednokondygnacyjną bryłę oraz niewielką wieżę. W pobliżu znajduje się stary cmentarz oraz zabytkowa aleja dębowa. W XIX. wiecznej kuźni mieści się obecnie świetlica wiejska, zachowały się też zabytkowe zabudowania gospodarcze.

[54] Parchowo: kościół, dawny pałac, drewniana chata

Początki dziejów Parchowa sięgają połowy XIII w., kiedy to utworzona została parafia. Do I rozbioru Polski wieś była siedzibą starostów niegrodowych, a urząd starosty pełnili m.in. przedstawiciele znamienitej pomorskiej rodziny Krokowskich. Z zabytkowych budowli we wsi wyróżnia się ceglany, neoromański kościół 1854 r. oraz XIX-wieczny pałac, mieszczący obecnie ośrodek pomocy społecznej. Przy głównej ulicy zobaczyć też można starą drewnianą chatę kaszubską. Godny zobaczenia jest rów-

nież drewniany młyn, malowniczo położony ok. 3 km od wsi, na dopływie Słupi – Parchowskiej Strudze w osadzie zwanej Parchowskim Młynem. Istnienie młyna datuje się tu na XV w. Okolice Parchowa urzekają swoim pięknem krajobrazu i przyrody. W niewielkiej odległości od wsi znajdują się jeziora: Mausz (dobra baza turystyczna), Żukowskie i Stropno, nieopodal płynie też jedna z najpiękniejszych rzek Pomorza: Słupia, stanowiąca wybitny szlak kajakowy. Z myślą o turystach aktywnych, wyznaczone zostały ciekawe trasy rowerowe po terenie całej gminy. Parchowo silnie zakorzenione jest też w kulturze kaszubskiej: organizowane są imprezy folklorystyczne np.: Moto Folk w sierpniu, działa także Izba Regionalna w pobliskim Gołczewie.

[55] Piaszno: Wioska Gotów, Góra Lemana

Wieża widokowa na Górze Lemana stanowi jedną z głównych atrakcji znajdujących się w gospodarstwie agroturystycznym Klemensa Lemana. Prawdopodobnie jest to największy prywatny skansen w Polsce. Stanowi rekonstrukcję wioski germańskiego plemienia Gotów, którzy około 2000 lat temu zamieszkiwali te tereny. Dwudziestometrowa

wieża widokowa wznosi się na pobliskim wzniesieniu, liczącym 220 metrów n.p.m. Wieżę tę zbudowano przy użyciu 30 m3 drewna i 5 ton cementu. Jej właściciel twierdzi, iż stoi ona w połowie drogi dzielącej wieżę Eiffla z nadajnikiem telewizyjnym w Moskwie. Z jej szczytu można podziwiać piękne okolice miejscowości Piaszno. Warto dodać, iż każdego roku latem na terenie wioski odbywa się... złot czarownic. Atrakcjami „sabat” są między innymi konkurs zaklęć, konkurs na najbardziej odlotową miotłę, jak również wybory miss czarownic.

[56] Płotowo: Muzeum Szkoły Polskiej

Płotowo to niewielka wieś położona w części Kaszub zwanej Gochami. W okresie międzywojennym, pomimo dużej społeczności kaszubskiej, wieś pozostała na obszarze Niemiec. Działał tu aktywnie Związek Polaków w Niemczech i funkcjonowała Szkoła Polska, w której mieści się obecnie muzeum, odtwarzające wiernie atmosferę i wygląd przedwojennej wiejskiej szkoły. Na pobliskim cmentarzu zobaczyć można nagrobki rodziny Styp – Rekowski, spośród której wywodziło się wielu zasłużonych działaczy kaszubskich i polonijnych.

[57] Poddąbie: plaża, klif

Poddąbie to mała wieś, ukryta wśród pięknych, bukowych lasów pomiędzy Ustką a Rowami. Znajduje się tu kilka pensjonatów, ośrodek wypoczynkowy oraz kwatery prywatne. Jest jedną z najmniejszych i najbardziej kameralnych miejscowości letniskowych na polskim wybrzeżu. Doskonałe miejsce do wypoczynku dla osób, które nie lubią typowego zgietku i tłoku w miejscowościach nadmorskich i preferują wypoczynek w pobliżu przyrody.

[58] Poganice: zabytkowy młyn, pałac

Poganice to miejscowość znana przede wszystkim kierowcom z okazałego mostu linowego na Łupawie w ciągu drogi krajowej nr 6 między Słupskiem, a Lęborkiem.

Jednak turyści, oprócz wspomnianego mostu, odnajdą w Poganicach inne interesujące obiekty. Pierwszym z nich jest położony przy samym moście ceglany młyn z XIX w. Piękny, odnowiony zabytek, od wielu lat mieści znaną i lubianą restaurację. Do budynku młyna przylega niewielka elektrownia wodna z 1938 r., która początkowo stanowiła siłownię dla urządzeń młynskich. Charakterystycznym elementem budowli jest siedmioprzęsłowy jaz piętrzący wodę. Właściciel restauracji zadbał o odpowiednie otoczenie zabytkowego młyna i elektrowni. Teren wokół budowli został zaaranżowany na estetyczny ogród z drewnianą architekturą, dawnymi sprzętami wiejskimi i małym zoo.

Prawdziwą perełką jest znajdujący się po przeciwnej stronie drogi krajowej nr 6 pałac Monbiju, zbudowany na przełomie XIX i XX w. przez Ericha von Eggeberta. Legenda mówi, że bogaty ziemianin zakochany bez pamięci w pięknej Zofii z Hamburga, wybudował dla swej ukochanej romantyczny pałacyk nazwany później przez nią Monbiju (fr. „mój klejnot”). Pod taką nazwą działa tu dziś obiekt noclegowy, słynący z niezwyklej atmosfery i stylowego wyposażenia wnętrza.

[59] Potęgowo

Wieś gminna, położona na rolniczych, płaskich terenach Wysoczyzny Damnickiej pomiędzy Słupskiem a Lęborkiem, przy drodze krajowej nr 6 i linii kolejowej Gdańsk – Szczecin. W pobliżu wsi przepływa

rzeka Łupawa, a na terenie gminy znajduje się kilka zabytkowych dworów i pałaców, zaadoptowanych na obiekty turystyczno-hotelarskie.

[60] Pyszno: cmentarz leśników

Cmentarz znajduje się w lesie nad niewielkim Jeziorem Pyszno na terenie rezerwatu „Bukowa Góra”, chroniącego bukowy starodrzew, liczący nawet 220 lat. Cmentarz znajduje się na szczycie morenowego wzniesienia. Składa się z ponad 30 grobów z żeliwnymi krzyżami. Na tabliczkach i krzyżach odczytać można niemieckie nazwiska dawnych pracowników Nadleśnictwa Sierzno. Największy nagrobek należy do Otto Smaliana, który pełnił w połowie XIX w. funkcję nadleśniczego. Obok spoczywa jego przyjaciel Friedrich Adolph Olberg, również pracownik leśny. Niewielki cmentarz robi niesamowite wrażenie, tym bardziej że znajduje się w środku lasu. To jeden z nielicznych takich obiektów w naszym kraju.

[61] Rekowo: jeziora lobeliowe

Malowniczo wieś, położona wśród niewielkich jezior, morenowych wzgórz i pagórków, 10 km na południe od Bytowa. Okolice Rekowa należą do najcenniejszych przyrodniczo i krajoobrazowo terenów Powiatu Bytowskiego. Na zachód od wsi znajduje się lobeliowe Jezioro Płoczyca, którego osobliwością przyrodniczą jest występowanie tzw. lobelii jeziornej – reliktu borealno-atlantycznego, występującego głównie w czystych akwenach Kaszub Zachodnich i Borów Tucholskich. W naszym kraju jezior lobeliowych jest jedynie 155, z czego 151 znajduje się na Pomorzu. Do jeziora dojść można znakowaną ścieżką przyrodniczą z Rekowa. Trasa obejmuje także najwyższe wzniesienie Kaszub Bytowskich – Siemierzycą Górę (256 m n.p.m.), na której wznosi się drewniana wieża widokowa.

[62] Rowokół: wzniesienie, wieża widokowa, rezerwat przyrody

Rowokół – „święta góra” Pomorza – to wzniesienie morenowe o wysokości 114,8 m. n.p.m.

Jego charakterystyczny, kopulasty kształt dominuje nad całą okolicą Słowińskiego Parku Narodowego. W przeszłości był miejscem kultu pogańskiego, przez co z górą związane są liczne legendy o klątwach, zakopanych skarbach, zatopionych w Łupawie dzwonach i płonących głazach. Od wczesnego średniowiecza było to miejsce osadnictwa słowińskiego, którego fragmenty zachowały się na południowej stronie wzgórza w postaci słabo widocznego wału ziemnego. W miejscu tym od XII do XVI mieściła się kaplica i sanktuarium, będące celem pielgrzymek z całego Pomorza. Wzniesienie miało duże znaczenie dla nawigacji, gdyż jest dobrze widocznym punktem orientacyjnym. Planowano tu budowę latarni morskiej, do czego jednak nie doszło.

Obecnie na szczycie wzniesienia znajduje się potężna wieża widokowa (wstęp płatny), z której rozciąga się panorama całego parku narodowego z charakterystycznymi białymi wałami wydm wynurzających się z zieleni lasów, otoczonych jeziorami i morzem. Teren wzniesienia objęty jest ochroną jako rezerwat przyrody o powierzchni ponad 500 ha. Na wzgórzu prowadzi niebieski szlak od Smołdzina, wejście jest

dość strome lecz widoki z wieży rekompensują wysiłek. Przez wzniesienie poprowadzono również ścieżkę edukacyjno-przyrodniczą.

Panorama Słowińskiego Parku Narodowego z wieży widokowej w Rowokole

[63] Rowy: plaża, zabytkowy kościół

Atrakcyjna wieś letniskowa nad Bałtykiem, położona na północno-zachodnim brzegu Jeziora Gardno, u ujścia rzeki Łupawy. Dawniej była to wieś o typowo rybackim charakterze.

Rowy dopiero od niedawna zostały odkryte przez turystów. Niedaleko stąd do Słowińskiego Parku Narodowego, gdzie dotrzeć można szlakami pieszymi: czerwonym i zielonym. Głównym walorem przyciągającym turystów jest jednak plaża i dobrze rozwinięta baza noclegowa i wypoczynkowa. Pełno tu ośrodków wczasowych, campingów i pensjonatów, liczne są też bary, smażalnie ryb i inne punkty gastronomiczne. Rowy to doskonałe miejsce na urlop nad morzem, a dodatkowo w sezonie nie mu tu takiego tłoku jak w Ustce czy Łebie.

Mimo, że dzieje miejscowości sięgają średniowiecza, nie zachowały się zabytki z tamtego okresu. Godny uwagi jest natomiast neroromański kościół wybudowany z kamiennych ciosów w połowie XIX w. Dla turystów preferujących bardziej aktywny wypoczynek polecane są szlaki piesze do Słowińskiego Parku

Narodowego oraz rowerowy Szlak Zwiniętych Torów, biegnący po dawnym nasypie kolejowej i obejmujący interesujące wsie okolic Ustki i Rowów.

[64] Runowo: pałac

Miejscowość położona w bliskim sąsiedztwie drogi krajowej nr 6, w gminie Potęgowo, między Łęborkiem a Słupskiem. Dzieje Runowa sięgają jeszcze średniowiecza, kiedy to majątek stanowił lenno rodziny Grumbkow.

W niedawno odrestaurowanym pałacu, datowanym na XVIII-XIX w. mieści się popularny ośrodek kolonijny, który oferuje dzieciom i młodzieży niezliczone atrakcje. Na terenie ośrodka znajduje się też wioska indiańska oraz stadnina koni. Do najpopularniejszych form spędzania tu czasu przez młodzież są wakacje w siodle. W okolicznym lesie znajduje się rezerwat leśno-archeologiczny Grodzisko Runowo, gdzie przedmiotem ochrony oprócz stanowisk buczyny, buków i dębów jest także wczesnośredniowieczne grodzisko oraz cmentarzysko kurhanowe, które według badań pochodzi z IX-XII w.

[65] Siemirowice: cmentarzysko z epoki brązu

Wieś w gminie Cewice, w której znajduje się duża baza lotnicza Marynarki Wojennej. Stacjonują tu samoloty myśliwsko-bombowe, śmigłowce oraz samoloty ratownictwa morskiego. W pobliżu miejscowości, w lesie w kierunku na Oskowo, znajduje się duże stanowisko archeologiczne kultury łużyckiej, datowane na XII-VII w. p.n.e. Znajduje się tu 12 grobowców z epoki brązu, które mają kształt kurhanów o średnicy 5 do 10 metrów i wysokości do 1,5 metra.

Elektrownia Wodna Skarszów Dolny

[66] Skarszów Dolny: elektrownia wodna

Wieś położona na południowy zachód od Dębicy Kaszubskiej, na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Słupi. Na rzece Skotawie, będącej najdłuższym dopływem Słupi, zlokalizowana jest elektrownia wodna uruchomiona w latach 20. XX w. Na miejscu elektrowni we wcześniejszym okresie znajdowała się fabryka wyrobów żelaznych oraz papiernia. Po pożarze, jaki miał miejsce w 1894 r., spalony budynek był na wiele lat nieużytkowany. Dopiero w roku 1922 odbudowano go z przeznaczeniem na elektrownię wodną. Obiekt został zmodernizowany w latach 50. i działa do dziś.

Elektrownia jest bardzo malowniczo położona wśród lasów, niedaleko ujścia Skotawy do Słupi. Dojazd samochodem do obiektu może być nieco kłopotliwy, dlatego też warto odbyć wycieczkę z Dębicy Kaszubskiej oznakowanymi szlakami rowerowym lub pieszym.

[67] Sławieńskie dęby: rezerwat przyrody

Rezerwat leśny położony w sercu potężnego kompleksu leśnego pomiędzy Sławnem a Starym Krakowem. Na powierzchni 34,3 ha ochroną objęty jest blisko 200-letni starodrzew dębowy, będący najstarszym fragmentem dużego zespołu lasu grądowego na terenie leśnictwa Krakowiany. Rezerwat utworzono w 1988 roku. Znajdują się w nim liczne pomnikowe dęby. Poruszanie po rezerwacie możliwe jest tylko do wyznaczonych ścieżek i szlaków.

[68] Sławno

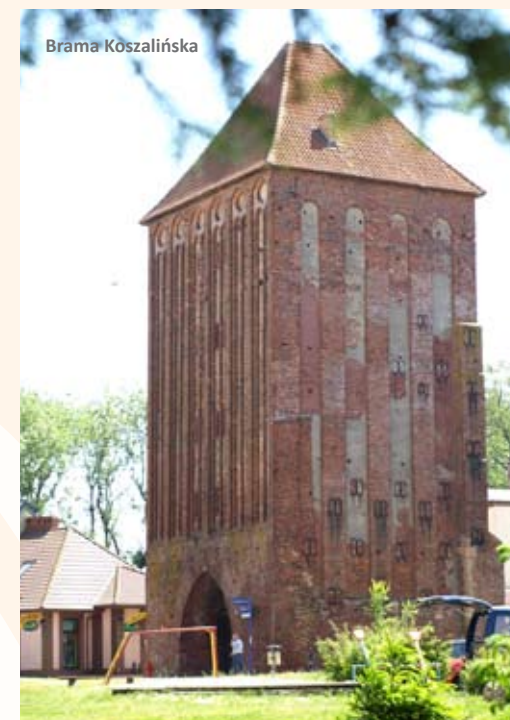
plan i opis miejscowości str. 56-57

Mury miejskie

Mury zostały wybudowane w Sławnie na początku XV wieku. W znacznej części zostały rozebrane w połowie XIX wieku, w związku z rozwojem miasta. Do najciekawszych, zachowanych do dzisiaj fragmentów obwarowań należą bramy: Słupska i Koszalińska, datowane na połowę XV wieku.

Kościół Najświętszej Marii Panny

Jest to gotycki kościół ufundowany w latach 1326-64 przez księżną Zofię, będącą małżonką księcia sławieńskiego Barnima IV.

Brama Koszalińska

Od XVI wieku do 1945 roku kościół był świątynią protestancką. Wyposażenie wnętrza jest bardzo skromne i raczej współczesne, natomiast bogato zdobione są ściany i wieża świątyni.

Ratusz

Budynek użyteczności publicznej wybudowany w latach 1905-1907 w stylu neobarokowym. Wnętrza w znacznej części oryginalne, zachowały się kafle ściennie, balustrady, drzwi i okna oraz witraże.

[69] Sławsko: zabudowa regionalna, pozostałości grodziska

Jest to niewielka miejscowość w gminie Sławno. Zachował się w niej stary gotycki kościół z XV wieku pod wezwaniem Wszystkich Świętych, jak również regionalna szachulcowa zabudowa. W pobliżu miejscowości zachowały się ślady wczesnosłowiańskiego, nizinnego grodziska. Obecnie widoczny jest w bardzo słabym zakresie obrys wałów ziemnych i zagłębienia, prawdopodobnie po fosie otaczającej osadę. Na grodzisku organizowane są festyny archeologiczne z pokazem walk rycerskich, warsztatami rzemiosła i kultury średniowiecznej dla dzieci i dorosłych.

[70] Słupsk

plan i opis miejscowości str. 50-51

Zamek Książąt Pomorskich

Już w średniowieczu nad rzeką Słupią stał murowany, gotycki zamek. Na początku XVI w. książę Bogusław X zdecydował się przebudować gotycką warownię na renesansową rezydencję książęcą. Zamek Książąt Pomorskich był siedzibą dynastii Gryfitów. Gdy miasto przeszło pod panowanie niemieckie obiekt stracił na znaczeniu, niszczał i dopiero po II wojnie światowej został poddany remontowi.

Dziś zamek jest siedzibą Muzeum Pomorza Środkowego. Osobliwością muzealnych zbiorów jest największa na świecie kolekcja dzieł Stanisława Ignacego Witkiewicza, zwanego Witkacym. Liczy 253 prace, z czego wystawianych jest około 125 dzieł. W Muzeum organizowane są konferencje i spotkania dotyczące tego wybitnego twórcy. W podziemiach Zamku Książąt Pomorskich znajduje się stylowa restauracja.

Brama Młyńska

Brama ta wchodzi w skład kompleksu zamkowego i stanowiła wjazd do miasta od strony Gdańska. Obiekt wzniesiono w XIV w. w stylu gotyckim na planie prostokąta. Brama posiada dwuspadowy dach, zdobią ją blendy z wykutymi okienkami, a także szczyty ze sterczynami. Na bocznych elewacjach zobaczyć można otwory strzelnicze. Brama Młyńska została znacznie zniszczona podczas II wojny światowej. Odbudowano ją w 1980 roku. Warto zwrócić uwagę na przylegający do Bramy mur obronny. Ma on 8 metrów wysokości i jest najwyższym zachowanym fragmentem w Słupsku. Brama znajduje się na wyspie na rzece Słupi nieopodal dawnego młyna zamkowego, skąd pochodzi jej nazwa. Budynek zamkowego młyna mieści ekspozycje poświęcone kulturze materialnej Pomorza, zobaczyć tu można m.in. interesującą wystawę haftu i tradycyjnego ubioru kaszubskiego. W pobliskim spichlerzu Richtera mieści się natomiast doskonała herbaciarnia.

Ratusz

Słupski ratusz powstał na dzisiejszym Placu Zwycięstwa w latach 1899-1901 roku, ponieważ pierwotna siedziba władz miasta w związku z jego rozwojem stała się niewystarczająca. Projektantami nowej, pięknej budowli byli architekci Karl Zaar z Kolonii i Rudolf Vahl.

Ratusz przetrwał II wojnę światową, dzięki czemu wewnątrz zachowały się m.in. oryginalne tapety, biurko pierwszego burmistrza, czy lampy z kurkami gazowymi. W Sali Rady Miasta zobaczyć można malowidła, prezentujące wydarzenia z dziejów Słupska. W liczącej 56 m wysokości wieży znajduje się doskonały punkt widokowy na miasto i rzekę Słupię. Wchodząc na wieżę warto zwrócić uwagę na galerię portretów burmistrzów, a także wystawę Orłów Polskich, która prezentuje przemiany godła Polski. Każdego dnia o godzinie 12 na wieży ratuszowej rozbrzmiewa jest hejnał miasta. Powstał on w 1998 roku, a jego autorem jest Jacek Stańczyk. Oprócz tego na wieży zobaczyć można zegar, który od ponad stu lat odmierza czas. Jego mechanizm został odsłonięty i pokazany turystom.

Kościół Mariacki

Budowa słupskiego kościoła Mariackiego rozpoczęła się prawdopodobnie w XIII wieku. W XIV stuleciu świątynia powiększona została o prezbiterium. Po pożarze w 1476 roku kościół odbudowano

i dołączono rząd kaplic, a w 1668 roku wieża uzyskała barokowy hełm. Kościół Mariacki był wielokrotnie przebudowywany, m.in. w XIX stuleciu rozebrano kaplice od strony nawy północnej oraz kaplice przy wieży. Budowla została poważnie uszkodzona podczas II wojny światowej. Odbudowana wstępnie w 1948 roku, w latach dziewięćdziesiątych zrekonstruowano wieżę, a w 2003 r. hełm. Wnętrze posiada trzy nawy oraz prezbiterium z pięcioboczną absydą. Spośród elementów wyposażenia warto zwrócić uwagę na Grupę Ukrzyżowania z XVI wieku, barokowe epitafia oraz polichromowany ołtarz z nawie południowej. Interesująca jest też ambona z XVII w., reprezentująca styl późnorenansowy.

Kościół św. Jacka

W 1278 roku książę gdański Mściwój II sprowadził do Słupska zakon dominikanów. To oni zbudowali tu kościół, którego patronem został pierwszy polski dominikanin, święty Jacek Odrowąż. Dzisiejsza świątynia wzniesiona została w XV stuleciu, lecz została zniszczona w 1525 roku podczas rozruchów związanych z reformacją. W tym samym roku zakonnicy wyjechali ze Słupska. Kościół odbudowano dopiero w XVII wieku, a jego patronem był św. Jan. Świątynia do drugiej połowy XVII stulecia pełniła funkcję kościoła zamkowego, później przejęta została przez gminę protestancką. W drugiej połowie XIX wieku podczas przebudowy przywrócono jej gotycki charakter. Odbudowano wieżę, którą wieńczy barokowy hełm z latarnią. Kościół jest jednonawowy. Od strony północno-wschodniej wyróżnia się elewacja z pięknymi gotyckimi szczytami. Okna zdobią maswerki. W renesansowym ołtarzu głównym ukazana jest inicjatorka odbudowy świątyni Erdmuta i jej mąż książę Jan Fryderyk, którzy klęczą przez Chrystusem. Warto zwrócić uwagę na pochodzące z 1682 roku marmurowe nagrobki księżnej Anny de Croy i jej syna księcia Ernesta Bogusława de Croy. W kościele znajdują się także siedemnastowieczne organy oraz bogato zdobiona ambona. Trzeba dodać, że ten cenny zabytek nie był zniszczony w czasie II wojny światowej.

Baszta Czarownic

Powstała w okresie, gdy w latach 1410-1415 budowane były mury miejskie wokół Słupska. Usytuowana jest w doskonale zachowanym ciągu murów biegnących wzdłuż Słupi. Pierwotnie,

w czasach średniowiecznych, baszta była otwarta od strony miasta. Nazwa budowli wywodzi się od funkcji, jaką pełniła w XVII w., kiedy to więziono w niej kobiety skazane za czary. Ostatnią „czarownicę” spalono z Słupska w 1701 roku. W XIX stuleciu baszta używana była jako magazyn, a także pełniła funkcje mieszkalne. Budowla częściowo została zniszczona podczas II wojny światowej, zaś odbudowano ją w latach 1971-1975. Obecnie część baszty od strony miasta jest przeszklona. Obiekt pokryty jest stożkowym hełmem. Wewnątrz mieści się galeria zwana „Basztą Czarownic”, gdzie oglądać można wystawy malarstwa, fotografii, czy małych form rzeźbiarskich. Organizowane są tu także warsztaty artystyczne. Baszta jest elementem Bałtyckiej Galerii Sztuki Współczesnej.

[71] Smołdzino: barokowy kościół, Muzeum Słowińskiego Parku Narodowego, góra Rowokół

Wieś gminna w powiecie słupskim, położona na granicy Słowińskiego Parku Narodowego. Swoją siedzibę ma tu dyrekcja oraz Muzeum Słowińskiego Parku Narodowego, w którym zobaczyć można ekspozycje dotyczące bogactwa przyrodniczego parku. Na Łupawie, nieopodal ujścia rzeki do Jeziora Gardno, znajduje się niewielka elektrownia wodna, wybudowana w 1935 r. Cennym zabytkiem we wsi jest kościół pw. Trójcy Świętej wzniesiony w 1632 r., ufundowany przez księżną Annę de Croy, ostatnią przedstawicielkę dynastii Gryfitów na Pomorzu. Zachowały się fragmenty zabytkowego wystroju świątyni w postaci wczesnobarokowego ołtarza głównego, pochodzącego z okresu budowy kościoła oraz XVIII-wiecznej ambony. W ołtarzu głównym znajdują się po bokach malowidła z wizerunkami księżnej Anny oraz jej syna, księcia Ernesta Bogusława. Smołdzino leży u podnóża góry Rowokół zwanej Świętą Górą Słowińców, która już za czasów pogańskich służyła jako miejsce kultu. W okresie chrześcijaństwa istniała tu kaplica, która po wprowadzeniu reformacji w XVI w. została rozebrana, a materiały budowlane wykorzystano przy wznoszeniu kościoła w Smołdzinie.

Ołtarz główny kościoła w Smołdzinie

Jezioro Somińskie

Rowokół pełnił później funkcję nawigacyjną, ognisko palono na zachowanej wieży dawnej kaplicy, dając tym samym znak żeglującym po Bałtyku statkom. Dziś góra stanowi atrakcję turystyczną. Na szczycie znajduje wieża widokowa, z której roztacza się niezwykła panorama obejmująca m.in. obszar Słowińskiego Parku Narodowego.

[72] Sominy: zabytkowy kościół, skansen, Jezioro Somińskie

Sominy to niewielka wieś letniskowa, leżąca na południowo-wschodnim krańcu Powiatu Bytowskiego, nad dużymi jeziorami: Somińskim i Dywańskim. Ze względu na swoje malownicze położenie, od lat miejscowość jest dogodnym miejscem na wypoczynek dla turystów, którzy cenią sobie ciszę, spokój i obcowanie z naturą. Nad Jeziorem Somińskim znajduje się kilka ośrodków wypoczynkowych, kwatery agroturystyczne i stadnina koni. Wyjątkową atrakcją wsi jest drewniany kościół, pochodzący z połowy XVIII w. Wewnątrz uwagę zwracają barokowy ołtarz główny oraz XVIII-wieczna ambona. Cennym zabytkiem jest również miniaturowy skansen w postaci zagrody owczarza, położony nad samym jeziorem. Zobaczyć tu można XIX – wieczną drewnianą chatę oraz owczarnię. Nieopodal znajduje się także drewniany budynek szkoły.

Skansen w Sominach

[73] Soszyca: elektrownia wodna Struga

Najstarsza elektrownia wodna na Pomorzu i zapewne jedna z najstarszych wciąż pracujących w Europie. Zbudowano ją w 1896 roku, wykorzystując budynek dawnego młyna i fabryki tektury. Zakład wyposażony jest w turbinę pochodzącą z okresu budowy elektrowni, która działa do dziś. Unikatem na skalę światową są dwie wciąż działające, ponad stuletnie żarówki Osram, które sygnalizują awarię sygnalizujące urządzeń elektrowni. Być może są to najstarsze działające żarówki na świecie. Do innych, pracujących niemal 100 lat urządzeń, należy również generator firmy AEG oraz tablica sterująca z lat 20. XX wieku. Elektrownia Struga w Soszycy jest jednym z najcenniejszych tego typu obiektów na świecie. Zakład, pomimo że wciąż pracuje, jest udostępniony dla turystów w sezonie letnim. Obiekt zlokalizowany jest na szlaku Zabytków Hydrotechniki.

[75] Swołowo: zabudowa szachulcowa, gotycki kościół, Muzeum Wsi Słowińskiej

Stolica Krainy w Kratę, prawdziwa „perła w koronie” pomorskiego dziedzictwa kulturowego, zwana także Europejską Wsią Dziedzictwa Kulturowego. Takich miejsc, gdzie oprócz zabytkowej wiejskiej zabudowy nie ma prawie żadnego współczesnego budynku jest w naszym kraju niewiele. Swołowo jest wsią powstałą na planie owalnicy, gdzie do dziś podziwiać możemy szachulcową zabudowę w postaci kilkunastu zagród, składających się z okazałego budynku mieszkalnego, budynku bramnego oraz budynków gospodarczych.

[76] Tuchomie

Gminna wieś nad rzeką Kamienicą, położona przy drodze krajowej 20 między Bytowem a Miastkiem. Tuchomie dzięki swemu położeniu w sercu Ziemi Bytowskiej, wśród malowniczych wzniesień, jezior i na terenie otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Słupi stawia na turystykę.

To doskonałe miejsce do uprawiania turystyki aktywnej – pieszej, rowerowej, kajakowej. Istnieje tu Centrum Międzynarodowych Spotkań, które oprócz noclegów dysponuje salami szkoleniowymi i konferencyjnymi oraz bogatą ofertą kulturalną. Ważnym obiektem jest też Europejskie Laboratorium Sztuki, w ramach którego działa Europejski Park Rzeźb oraz Muzeum Sztuki Współczesnej. Organizowane są

tu liczne wystawy malarstwa, grafiki, fotografii, a także spotkania i sympozja artystów, naukowców i historyków. Dzięki działalności obu placówek Tuchomie staje się nieformalną stolicą kultury i sztuki na skalę nie tylko powiatu bytowskiego, ale też całych Kaszub.

W samej wsi warto zobaczyć dwa zabytkowe kościoły: neogotycki, dawny zbór ewangelicki pw. św. Wojciecha z końca XIX w. oraz neobarokowy kościół pw. św. Michała Archanioła z początku XX stulecia. Zachował się także niewielki dwór z dawnym parkiem.

[77] Ugoszcz: szachulcowy kościół

Wieś lokowana na prawie niemieckim w połowie XIV w., parafia być może swoje początki ma jeszcze w XIII w. Obecny, ryglowy kościół pw. św. Marii Magdaleny pochodzi z 1822 r. i zbudowany został na miejscu poprzedniego, spalonego dziesięć lat wcześniej. Elementy wyposażenia wnętrza zachowały się jeszcze z poprzedniej świątyni. Uwagę zwraca rokokowy ołtarz główny z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem w centralnej części oraz z wizerunkiem patronki kościoła w górnej kondygnacji. Ołtarze boczne pochodzą z 2. połowy XVIII w. i mają charakter ludowy. W latach 90. ubiegłego wieku przeprowadzono renowację świątyni, natomiast w 2011 r. wieś otrzymała z rąk Marszałka Województwa Pomorskiego główną nagrodę w konkursie „Piękna Wieś”.

[78] Ustka

plan i opis miejscowości str. 54-55.

Latarnia morska

Ustecka latarnia położona jest niedaleko deptaku, przy wejściu na molo portowe. Składa się z niewielkiego dwukondygnacyjnego budynku i ośmiokątnej wieży o wysokości 21,5 metrów. Ten niewielki ceglany obiekt powstał w 1892 roku jako stacja pilotów - marynarzy pomagających statkom ominąć mielizny i wpłynąć do portu w Ustce. W XIX wieku latarnia dawała światło w kolorze czerwonym dzięki lampom naftowym, których promień docierał na odległość około 11 km. Budynek przetrwał II wojnę światową i już w listopadzie 1945 roku latarnia ponownie rozpoczęła swoją pracę. Strumień białego światła jest skierowany tylko w stronę morza i widoczny jest z odległości niecałych 30 km. Od 1993 roku latarnia w Ustce wpisana jest do rejestru zabytków. Ze szczytu wieży rozciąga się widok na wyjście z portu, Morze Bałtyckie, a na wschodzie na Promenadę Nadmorską położoną wzdłuż plaży.

Muzeum chleba

Jedno z nielicznych tego typu miejsc w naszym kraju i jedyne na Pomorzu. Prywatne Muzeum Piekarnictwa i Cukiernictwa mieści się w samym sercu Ustki, w budynku starej piekarni działającej nieprzerwanie od 1945 r. Założycielem muzeum jest ustecki piekarz i cukiernik pan Eugeniusz Brzózka, również Ambasador Ustki i pasjonat dziejów uzdrowiska. Zbiory pana

Eugeniusza są naprawdę imponujące. Najstarszym eksponatem jest pochodzące z XVII w. urządzenie do wyrobu ciasta. Poza tym znajduje się tu mnóstwo tu innych sprzętów: gofrownice z początku XX w., przedwojenny automat do sprzedaży cukierków, kolekcja drzwi do pieców piekarniczych, formy do ciasta, różnego rodzaju naczynia cukiernicze, maszyny do mieszania ciasta, a nawet XIX – wieczna lodówka. Pan Brzózka bardzo chętnie sam oprowadza zwiedzających, opowiadając przy tym o historii cukiernictwa i poszczególnych eksponatach. Po zwiedzeniu muzeum koniecznie trzeba skosztować smakołyków z wciąż prężnie działającej i popularnej w Ustce cukierni.

[79] Warcino: pałac, park pałacowy, wozownia, ośrodek rehabilitacji ptaków drapieżnych

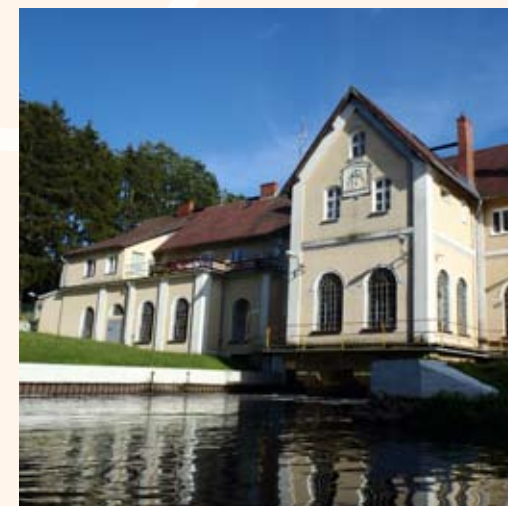
Miejscowość znajdująca się około 4 km na południe od Kępic. Dawniej w pobliżu znajdował się gród słowiański, a pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1485 roku. Była to jedna z siedzib sławnego pomorskiego rodu von Zitzewitz.

Najsłynniejszym mieszkańcem Warcina był Otto von Bismarck – „Żelazny Kanclerz” – jedna z najwybitniejszych postaci europejskiej sceny politycznej XIX wieku, autor koncepcji zjednoczenia Niemiec pod zwierzchnictwem Prus. Kupił on majątek w Warcinie w 1967 roku jako letnią rezydencję i przyjeżdżał tu przez większość swojego życia. Do dzisiaj zachował się zabytkowy pałac – rezydencja rozbudowana przez kanclerza, zabytkowy park otaczający pałac oraz wozownia, którą przebudowano na Centrum Edukacji Regionalnej, w którym znajdują się sale wystawowe, wykładowe i muzealne. Do dzisiaj w miejscowości zachowało się wiele pamiątek po Bismarcku, w tym m.in. płyty nagrobne ulubionych dogów kanclerza, znajdujące się w parku, płaskorzeźba upamiętniająca konia Schmetterlinga – ulubionego wierzchowca Bismarcka, a w pałacu – biurko i gabinet polityka.

Warcino jest również siedzibą nadleśnictwa, w którego pobliżu mieści się ośrodek rehabilitacji ptaków drapieżnych „Dżakat”.

[80] Żelkowo: elektrownia wodna

Elektrownia w Żelkowie pochodzi z 1906 roku i jest jednym z najstarszych tego typu obiektów na Pomorzu. Woda do elektrowni doprowadzana jest ponad trzykilometrowym kanałem roboczym, który biegnie równolegle do starorzecza Łupawy. Cały teren porośnięty jest pięknym lasem sosnowym. Elektrownia ma wyjątkowo atrakcyjną architekturę i należy do najładniejszych spośród wszystkich tego typu obiektów. Moc elektrowni jest całkiem spora i wynosi 450 KW. Jest udostępniona do zwiedzania.

Adamki	46	Chocielewko	35	Drzeżewo	33	Gumieniec	39	Kłośnik	31	Lipuska Huta	49
Bagna	48	Chocielewko Dolne	35	Dubrowo	43	Gwiazdowo	38	Kobyłasz	36	Lipusz	43
Bałachy	49	Chlebowo	45	Dunajki	48	Gwiazdówko	38	Kobylnica	32	Lisia Jama	49
Balamątek	26	Chlewnica	34	Duninowo	31			Kolonia	41	Loryniec	49
Baniewo	38	Chmieleniec	36	Duninówko	32	Imieni	48	Kolonia Globino	33	Lotki	27
Baranowo	42	Chocimino	44	Dybowo	38	Izbica	28	Kolonia Jeżyce	37	Lubkowo	45
Barcino	39	Choćmirowo	27, 33	Dychlino	29			Kolczygłowy	40	Luboń	47
Bargedzino	29	Chomicie	47	Dymnica	29	Jablonna	39	Kolczygłowski	40	Lubowidz	36
Barkocin	46	Chorniec	38	Dywan	48	Jacinki	44	Kołodziej	42	Lubowo	44
Barnowiec	40	Chorow	38	Dziecholino	35	Jamno	42	Komaszewo	29	Lubuczewo	33
Barnowo	40	Chorówka	38	Dziechno	36	Jamnowski Młyn	42	Komilowo	39	Lubun	49
Bartolino	37	Chosznica	42	Dziemiań	49	Jamrząno	41	Kominno	27	Lucin	29
Barwino	39	Chotkowo	47	Dzierżęcino	30	Janiewice	38	Komorczyn	32	Ludwikowo	49
Barzowice	30	Chudaczewko	31	Dzięciel	36	Janisławiec	29	Komorowo	38	Luleminko	39
Bawernica	42	Chudaczewo	31	Dzikowo	44	Janowice	29	Konradowo	40	Lulemino	39
Bącka Huta	43	Ciecholub	45			Janowiczki	35	Kończewo	39		
Bąkowo	40	Ciechomnice	39	Fingrowa Huta	49	Janowo	46	Kopaniec	44	Łabiszewo	33
Belfort	49	Ciemno	28	Fiszewo	48	Jaromierz	44	Kopaniewo	29	Łącki Młyn	46
Będzichowo	33	Ciemno	46	Frydrychowo	42	Kopań	30	Kopań	30	Łącko	31
Będzimierz	34	Cisowo	47			Jarosławiec	30	Kopnica	30	Łąkie	47
Biała	45	Cybulino	40	Gać	28	Jasień	42	Korlino	31	Łąkie	48
Białęcino	38	Cybulino	44	Gać	32	Jastrzębie	49	Korne	49	Leba	29
Białogarda	29	Czarlna	49	Gać Leśna	31	Dziemańskie		Korzybie	39	Lebeniec	29
Bielawki	43	Czarna Dąbrowa	44	Gałąźnia Mała	41	Jaszewo	42	Kosierzewo	38	Lebien	29
Bierkowo	32	Czarna Dąbrówka	48	Gałąźnia Wielka	41	Jawory	41	Kościierzyna	49	Lebień	34
Biesowice	39		42	Gałęziowo	32	Jeleńc	48	Kotłowo	39	Lebunia	36
Bięcino	33		49	Gałęzów	41	Jeruzalem	42	Kotowo	41	Łęczyce	36
Bobęcino	45	Czarnica	46	Galka	45	Jerzkowo	47	Kotuszewo	35	Łętowo	38
Bobrowice	38	Czarnowiec	44	Gapowo	43	Jezierzany	30	Kowale	43	Łobzowo	46
Bobrowiczki	38	Czarnówko	35	Garczgorze	35	Jezierze	40	Kowalewice	30	Łodzierz	45
Bobrowiec	48	Czarny Młyn	27	Gardna Mała	27	Jezierzyce	33	Kowalewice	45	Łojewo	34
Bobrowniki	34	Cząstokowo	49	Gardna Wielka	27	Jeziorka	34	Kowalewiczki	30	Łokciowe	27
Bochowo	42	Czerwień	35	Gatki	28	Jeżewo	36	Kozin	42	Łokwica	44
Bochówko	42	Człuchy	27	Gąbino	27, 33	Jeżyce	37	Kozłowiec	49	Łosienice	42
Boguszyce	33	Czółpino	27	Gąska	37	Jeżyczki	37	Kozy	35	Łosino	33
Bolesławice	32	Czwórka	47	Gęś	29	Juski	49	Krakulice	29	Łowcze	36
Boleszewo	37, 38	Czysta	27	Gęślice	40	Jutrzanka	41	Kramarzyna	46	Lubiana	49
Borek Kamienny	43	Czyzewo	44	Giełdno	39			Krag	38	Lubieniec	48
Borkowo	37, 38			Gilewo	44	Kalisz	49	Krepa Kaszubska	29	Lubno	46
Borowiec	37	Dadzewo	44	Glewnik	40	Kalwaria	49	Krepa Słupska	32	Ługi	36
Borowy Las	42	Damnica	33	Glińnica	42	Kamienica	36, 43	Krepkowice	35	Łupawa	34
Borówko	36	Damno	34	Gliśno	47	Królewska		Kreżółki	31	Łupawsko	42
Borucino	43	Damowo	45	Głobino	33	Kamienica	43	Kristowo	43	Łysomice	40
Borzecinko	33	Dargacz	40	Głodnica	36	Szłachecka		Kristówka	42	Łysomiczki	40
Borzecino	33	Dargoleza	28	Głodowo	33	Kamienicki Młyn	36	Krosnowo	41	Łyniewo	43
Borzyszowy	47	Darłowiec	30	Głodowo	46	Kamieńc	40	Krowlew	40		
Borzytucho	41	Darłowo	30	Główczewice	48	Kamnica	45	Krugliniec	49	Sierakowskie	
Bożanka	45	Darłówek	30	Główczyce	28	Kanin	30	Krupy	30	Machowinko	26, 32
Bożenice	38	Darskowo	37	Glusza	44	Karczemki	36	Kruszyn	48	Machowino	32
Bożepole Małe	36	Darżewo	35	Gluszyńko	34	Karpno	34	Kruszyna	39	Malczkowo	34
Bożepole Wielkie	36	Darżkowo	29	Gluszyńno	34	Karsino	30	Krzemienica	31	Malczkówko	34
Broczyna	45	Darżkowo	36	Godętowo	36	Kartkowo	41	Krzeszewo	45	Malchowo	37
Bronowo	39	Darżynko	34	Gogolewko	41	Karwica	35	Krzykacz	37	Małecino	42
Bruskowo Małe	32	Darżyno	34	Gogolewo	41	Karwice	37	Krzynia	40	Mała Wieś	45
Bruskowo Wielkie	32	Dąbie	41	Golczewo	42	Karwno	34	Krzywań	33	Małe	47
Bryle	43	Dąbki	41	Golećino	31	Karczino	32	Kujaty	43	Małoszyce	35
Brynki Rekowskie	47	Dąbrowa	37	Gologóra	44	Karznica	34	Kukowo	33	Marszewo	31
Brzeście	38	Dąbrówka	34	Gorzycza	37	Karżniczka	43	Kukulczyn	37	Masłowice	31
Brzezinić	33	Dąbrówka	42	Gorzysław	44	Kawcze	45	Kuleszewo	39	Masłowice	47
Brzezinka	42	Dąbrówka	47	Gosław	44	Kawczyn	45	Kurowo	44	Trzebiatowskie	
Brzeźno Szlacheckie	46	Dąbrówka	49	Gostkowo	34	Kawno	37	Kusice	47	Masłowice	47
Brzozowo	46	Dąbrówka Wielka	36	Gostkowo	41	Kczewo	39	Kusowo	33	Tuchomskie	
Budowo	41	Dąbrówno	34	Gostomie	49	Keblowo	35, 36	Kuźnik	39	Masłowiczki	46
Budówko	41	Delowo	43	Gostomk	49	Nowowiejskie		Kwakowo	39	Maszewko	29
Budy	33	Dębina	26	Goszczyno	41	Kepice	39	Kwasowo	38	Maszewo Lęborskie	35
Bukowa	27, 33	Dębina	49	Gowidlinko	43	Kepiny	44	Kwisno	46	Mazów	31
Bukowa Góra	43	Dębica Kaszubska	40	Gowidlinko	43	Kepka	37			Mącznik	32
Bukowina	36	Dębiczka	33	Gozd	44	Kepka	39	Laska	35	Mańdrzechowo	47, 48
Bukowo	43, 44	Dębowo	46, 47	Górka	29	Kepno	33	Laski	37	Mianowice	33
Bukowo	46	Długi Kierz	43	Górki	40	Kepsko	44	Laski	46	Miastko	45
Bukówko	33	Dobieszewko	41	Górsko	31	Kętrzyno	36	Lejkowo	38	Michałow	34
Buszyno	38	Dobieszewo	41	Górzyno	34	Kiedrowice	47	Lejkówko	37	Mieleschówko	39
Bydlino	32	Dobra	41	Grabin	33	Kiedrowice	47	Lemany	43	Miełęcino	37
Bylica	30	Dobrzec	34, 41	Grabno	32	Sierzyk		Lendy	48	Mielno	40
Bytów	41, 47	Dobrzec	32	Grabowo	37	Kierzkowo	44	Lesiaki	35	Migi	43
Bzowo	39	Dochowo	34	Grabowo Parchowskie	42	Kisewo	36	Leszczynki	43	Mikrowo	35
		Dochówko	34	Grabówko	37	Kleszczewo	39	Leśna	40	Milobądz	46
		Dolsko	46	Grabówko	41	Kleszczyńc	42	Leśnice	35	Mirotki	37
Cecenowo	29	Domachowo	38	Grapice	34	Kęcinko	28	Lębork	35	Miszewo	40
Cetchny	48	Dominek	33	Grapiczki	34	Kęcino	28	Lędowo	31	Młynki	42
Cetyn	44	Domisławice	30, 37	Grabkowo	34	Kloc	49	Lędowo Osiedle	31	Moczydło	40
Cetyn	44	Domoradz	33	Grądzień	46	Kluki	28	Lędzichowo	29	Modlinek	31
Cewice	35	Drażkowo	35	Grasino	33	Klukowa Huta	43	Lękowica	33	Modla	31
Chabzewo	48	Dretnyk	45	Grzebańdz	30, 37	Klaczno	48	Linia	36	Modrzejewo	47
Charbrowo	29	Dretny	45	Grzmiąca	41	Kłodno	43	Linówka	39	Mojsz	43
Charbrowski Bór	29	Drozdowo	30	Grzybowo	49	Kłonecznica	47	Lipnica	47	Mojszewska Huta	43
Charnowo	32	Drzeńsko	38	Grzybowski Młyn	49	Kłosy	42	Lipno	33	Mokrzyn	48

Mosty	36	Owsiana	35	Przybylin	27	Sińczyca	30	Świątkowo	47	Wilkowo	29, 35
Motarzyno	41	Owśnice	49	Przyjezierze	45	Siodonie	34	Świelubie	40	Nowowiejskie	
Mozdżanowo	31			Przymuszewo	48	Skarszewo	29	Świerczyna	44	Windorp	48
Mrozy	43	Paczewo	43	Przyrowie	43	Skarszów Dolny	40	Świerkówko	41	Wiślany	42
Mrowczyno	33	Palczewice	30	Przystawy	37	Skarszów Górny	40	Świerzenko	45	Witanowo	46
Mszane	31	Palowo	31	Przyłocko	45	Skibin	34	Świerżno	45	Witkowo	27
Mściszewice	43	Paławko	31	Przytok	37	Skoczowo	49	Świeszyno	46	Witosław	37
Murwaniec	44	Palubice	36, 43	Puławy	44	Skorzewo	49	Świeszyno	46	Wynkowo	32
Mutkowo	48	Papiernia	49	Pustowo	45	Skoszewko	48	Świąchowo	41	Wynkówko	32
Mydlita	42	Paprotki	37	Puzdrowo	43	Skoszewo	48	Świącianowo	38	Wodnica	32
Myślimierz	39	Paproty	37	Pyszno	47	Skórowo Stare	34	Świąchowo	33	Wojciechowo	29
Mzdowiec	44	Paprzyce	33			Skórzyño	28	Świątkowo	28	Wojewo	36
Mzdowo	44	Parchowo	42	Rabacino	48	Skrszewzewo	36	Świtawy	34	Wojsk	47
Mzdówko	44	Parchowski Młyn	42	Racibórz Polanowski	44	Skwierawy	48			Wolina	28
		Parchowski Bór	42	Radaczewo	39	Slawno	38	Tabowizna	47	Wolinia	28, 30
Naćmierz	30	Parowa	49	Radosław	31	Slawsko	31	Tagowie	47	Wolcza Wielka	45
Nakla	48	Patoki	43	Radosław	34	Slonowice	32, 39	Tłuczewo	36	Wolcza Mała	45
Następowo	28	Pełki	48	Radoszkowo	33	Slonowicki	39	Toczeń	45	Wrząca	39
Nawcz	36	Pęplin	48	Radusz	40	Slowino	37	Tokary	31	Wrześce	29
Niebedźżino	35	Pękalin	29	Radwanki	44	Slupsk	32	Trawice	48	Wrześce	33
Nieckowo	34	Pękanino	37	Radzikowo	39	Smardzewo	38	Troszki	40	Wrześcienko	29
Nieczulice	47	Pęplino	32	Ratajki	37	Smolniki	43	Trzcino	46	Wrześńica	31
Niedarżyno	36	Piasieczno	34	Rąbka	38	Smoldzino	27	Trzebiatkowa	47	Wszedzień	30
Niedarżyno	41	Piaskowo	44	Reblikno	22	Smoldziny	47	Trzebielino	40	Wygodą	49
Niemczewo	40	Piaszczyna	46	Reblikno	32	Smoldziński Las	27	Trzebuń	48	Wygodą	48
Niemica	37	Piaszno	47	Redecin	32	Smugi	41	Trzmielewo	30	Wykosowo	28
Niepczopolowice	36	Piechowice	49	Redkowice	35	Sominki	48	Tuchlinek	43	Wykroty	31
Niepczopolowice	36	Pierkowo	31	Redwanki	32	Sominy	48	Tuchlino	43	Wyrówno	49
		Pierkówko	31	Redzikowo	33	Soszyca	42	Tuchomie	47	Wysoka	27
Niepczodzie	41	Pieski	43	Rekowo	47	Soszyce	34	Tuchomko	47	Wysoka Zaborska	47
Niesiolowice	43	Pieszczy	31	Retowo	27	Sowno	37	Turowo	46	Wytonowo	32
Niestkowo	32	Pietrzykowo	46	Rębowo	34	Stachowo	46	Turko	45		
Niewierowo	32	Piaszewo	32, 33	Rochowo	44	Staniewice	31	Tuszkowy	48	Zabrody	49
Niezabyszewo	47	Piaszewo	39	Rogawica	33	Staniecino	33	Tychowo	38	Zadry	46
Nieznachowo	29	Plocice	49	Rokiciny	42	Stara Dąbrowa	33	Tyń	31	Zagony	46
Nosalin	31	Plocko	45	Rokitki	42	Stara Huta	42			Zagórki	39
Noskowo	38	Plotowo	47	Rokitniki	46	Stare Borne	44	Udorp	47	Zagórzycą	33
Nowa Dąbrowa	34	Plotówko	47	Rokity	42	Stare Brzeźno	46	Ugoszcz	48	Zagórzyczi	33
Nowa Wieś	35	Poblocie	28	Role	46	Stare Karpno	49	Ulinia	29	Zagórzyn	37
Nowa Wieś	43	Poborowo	40	Ronino	31	Stare Slone	49	Uliszkowice	40	Zajązkowo	32
Nowa Wieś Lęborska	35	Pobóżyce	41	Rosocha	44	Starkowo	31	Unichowo	41	Zakrzewo	30
Nowe Brzeźno	46	Poddąbie	26	Roszczyce	29	Starkowo	40	Uniesław	38	Zakrzewo	36
Nowe Huty	46	Podgórk	38	Rotembark	49	Starkówko	40	Unieszyniec	35	Zakrzewo Górne	
Nowe Karpno	49	Podgóry	38	Rowy	26	Starnice	33, 40	Unieszynko	35	Zakrzewo-Folwark	36
Nowe Karwno	34	Podgórze	46	Rozlazino	36	Stary Jarosław	30	Unieszyno	35	Zalesie	38
Nowe Pole	42	Podjazdy	43	Rozleka	39	Stary Kraków	31	Ustka	32	Zaleskie	31
Nowe Slone	49	Podkomorzyce	41	Róg	48	Stary Żelibórz	44			Zalakowo	43
Nowęcin	29	Podole Małe	41	Rów	49	Steknica	29	Waldowo	46	Zapadłe	32
Nowina	35	Podole Wielkie	34	Równo	28	Stężyca	43	Warblewo	33	Zapceń	47
Nowy Dwór	42	Podroże	29	Różki	41	Stężycka Huta	43	Warblewo	33	Zawada	35
Nowy Jarosław	30	Podwilczyn	40	Rudniki	47	Stojcino	27	Warblewo	44	Zawiaty	42
Nowy Żelibórz	44	Poganiec	34	Rumsko	28	Stowęcino	34	Warblino	34	Ząbinowice	48
Nowy Żytńik	38	Pogorszewo	35	Runowo	35	Struszewo	47	Warcimino	35	Zbyszewo	39
Nożyno	41	Pogorzeliçe	35	Runowo Sławęńskie	32	Strzelinko	32	Warcino	39	Zdroje	48
Nożyno	41	Pokrzywno	44	Rusinowo	30	Strzelino	32	Warginie	31	Zdrzewno	29
		Polandw	44	Rusko	30	Strzeszewo	29	Wargowo	34	Zdziszewo	44
Objazda	26	Polupino	41	Rybki	36	Strzyżewo	44	Wargówko	34	Zębowo	32
Objezierze	39, 40	Pomilowo	38	Ryzcin	41	Strzyżno	34	Warszkowo	38	Zgierz	28
Obliwice	29	Pomysk Mały	42	Rzechęcino	34	Studnica	45	Wadół	46	Zgogewo	33
Obłęż	39	Pomysk Mały	42	Rzeczyca Mała	44	Studzienice	48	Waglikowice	49	Zielenica	38
Obrowo	46	-Wybudowanie		Rzeczyca Wielka	44	Sucha	42	Wdzydze Kiszewskie	49	Zielin	40
Ochodza	41	Pomysk Wielki	42	Rzepiska	48	Suchorze	40	Wdzydze Tucholskie	49	Zielnowo	30
Ociaskowo	48	Pomysk Wielki	42	Rzepnica	48	Sulechowo	37	Węgierskie	34	Zielony Dwór	48
Ogonki	43, 49	-Wybudowanie		Rzuski Las	28	Sulechówko	37	Węgorzynko	45	Zlakowo	31
Okalice	36	Ponikla	46	Rzuszcze	28	Sulęczyño	43	Węgorzyno	45	Znakowo	46
Okunino	45	Popowice	46	Rzuszczewko	44	Sulimice	30	Węsiory	43		
Olzewko	34	Popowo	36	Rzyszczewo	38	Sumin	49	Wiatrolom	46	Żabno	39
Orzechowo	26	Poraj	29			Swochowo	32	Wiatrowo	33	Żabno	46
Osełnik	29	Porzecze	37	Samostrzel	44	Swołowo	31, 32	Wicie	30	Żakowo	43
Osiek	36	Postomino	31	Sarbisk	29	Syciewicz	32	Wicko	29	Żarkowo	41
Osieki	27	Potęgowo	34	Samowo	44	Sycowa Huta	49	Wicko Morskie	31	Żarnowiska	28
Osieki	39	Potęgowo	36	Sasino	29	Sylczno	48	Widno	48	Żdźar	44
Osieki	41	Potok	46	Sąborze	33	Szablewo	49	Widzino	32	Zegocino	38
Oskowo	35	Powidz	37	Sątoczno	47	Szarłota	49	Wielichowo	42	Zelazkowo	35
Oslawa Dąbrowa	48	Pożyczki	46	Schodno	49	Szarzyn	42	Wielin	34	Żelazo	27
Osowo	38	Pólczna	48	Sęcżkowo	37	Szczegolino Nowe	37	Wielistowo	36	Żelice	39
Osowo	47	Prądną	47	Siecie	27	Szczenurze	29	Wieliszewo	34	Żelki	39, 40
Osowo Lęborskie	36	Prądzonka	48	Sieciemin	37	Szczypkowice	34	Wielka Wieś	34	Żelkowo	33
Oswowie	42	Przebędowo	28	Siemianice	32	Szklana	43	Wielkowo	37	Żelkówko	40
Ostrowice	38	Przerębska Huta	49	Siemrowice	35	Szklana Huta	49	Wielogłowy	33	Zochowo	34
Ostrowite	43	Przewłoka	32	Sierakowice	43	Szłudron	49	Wieprznica	49	Zoruchowo	33
Ostrowite	47	Przewóz	48	Sierakowo	37	Szopa	43	Wierszyno	40	Żukowo	38
Ostrowo	46	Przęsin	45	Sierakowo Slupskie	39	Szwedzik Ostrów	49	Wierzbęcin	32	Żukowo Morskie	30
Ostrów	43	Przybin	35	Sierakowska Huta	43	Szydlice	46	Wierzochocino	27	Żukówko	42
Ostrów-Mausz	42	Przyborze	46	Sierakówko	37			Wieszyno	33	Zuromino	44
Otnoga	42	Przybożyce	41	Sierowo	41	Ściegnica	39	Wietrzno	44	Zychlin	44
Owczary	40	Przybrodzie	44	Sierzno	47	Śliża	48	Wiklino	33	Zydowo	34

Muzea i atrakcje

Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach
76-214 Smoldzino, Kluki 27
tel. 59 846 30 20
www.muzeumkluki.pl

Muzeum Kultury Ludowej Pomorza
w Swolowie, 76-200 Swolowo
Muzealna Zagroda Albrechta nr 8
tel. 59 832 48 97
www.muzeum.swolowo.pl

Muzeum Pomorza Środkowego
w Słupsku
(Zamek Książąt Pomorskich)
76-200 Słupsk, ul. Dominikańska 5-9
tel. 59 842 40 81
e-mail: muzeum@muzeum.slupsk.pl
www.muzeum.slupsk.pl

Muzeum Zachodniokaszubskie
w Bytowie
(Zamek w Bytowie)
77-100 Bytów, ul. Zamkowa 2
tel. 59 822 26 23
e-mail: sekretariat@muzeumbytow.pl
www.muzeumbytow.pl

Centrum Edukacji Regionalnej
w Warcinie
77-230 Kępice, Warcino 1
tel. 59 857 66 01
e-mail: biuro@cer.warcino.pl
www.cer.warcino.pl

Energa – Hydro sp. z o.o.
(zwiedzenie elektrowni wodnych)
83-000 Pruszcz Gdański
ul. Grunwaldzka 42a,
tel. 59 841 69 90
e-mail: slupsk.sekretariat@energa-hydro.pl
www.energa-hydro.pl

Instytucje ochrony przyrody:

Słowiński Park Narodowy

Dyrekcja:
76-214 Smoldzino
ul. Bohaterów Warszawy 1A
tel. 59 81 17 204

Muzeum Przyrodnicze:
76-214 Smoldzino
ul. Mostnika 1
tel. 59 84 89 131
www.slowinski.pn.pl

Park Krajobrazowy „Dolina Słupi”
76-200 Słupsk
ul. Szarych Szeregów 14
tel. 59 842 98 29
www.dolinaslupi.pl

Agroturystyka:

Bałtyckie Stowarzyszenie
Agroturystyczne
www.baltyk.agroturystyka.pl

Słupskie Stowarzyszenie
Agroturystyczne „Pomorzanie
i Kaszubi”
www.slupskie.agroturystyka.pl

Stowarzyszenie Rozwoju Turystyki
Wiejskiej „Słowińiec”
www.slowinieci.pl

Stowarzyszenie Agroturystyczne
Powiatu Bytowskiego Agro-Kaszuby
www.agrokaszuby.com.pl

Informacja turystyczna**Słupsk:**

Agencja Promocji Regionalnej
Ziemia Słupska Sp. z o.o.
76-100 Słupsk, ul. Starzyńskiego 8
tel. 58 842 20 06
e-mail: it@apr.slupsk.pl
www.ziemia-slupska.pl, www.slupsk.pl

Ustka:

Lokalna Organizacja Turystyczna
„Ustka i Ziemia Słupska”
76-270 Ustka, ul. Marynarki Polskiej 87
tel. 59 814 71 10, 59 814 99 26
e-mail: biuro@lot.ustka.pl
www.ustka.pl, www.lot.ustka.pl

Bytów:

Zamek w Bytowie
77-100 Bytów, ul. Zamkowa 2
tel. 59 833 74 10
www.bytow.com.pl

Powiat Bytowski:

Starostwo Powiatowe w Bytowie
77-100 Bytów, ul. Ks. B. Domańskiego 2
www.powiatbytowski.pl

Powiat Sławieński:

Starostwo Powiatowe w Sławnie
76-100 Sławno, ul. Sempolowskiej 2a
www.powiatslawno.pl

Powiat Słupski:

Starostwo Powiatowe w Słupsku
76-200 Słupsk, ul. Szarych Szeregów 14
www.powiat.slupsk.pl

Zielone Serce Pomorza jest lokalną marką, która służy promocji regionu. Jej idea jest promowanie odznaczających się najwyższą jakością, najlepszych i najciekawszych produktów turystycznych obszaru Pomorza Środkowego, jego zasobów przyrodniczych, kulturowych i lokalnych tradycji.

Menadżerem marki jest fundacja Partnerstwo Dorzecze Słupi, która od 2005 roku działa na terenie 19 gmin Pomorza Środkowego. Fundacja jest Lokalną Grupą Działania, która dzięki realizowaniu unijnej inicjatywy LEADER działa na rzecz rozwoju gospodarczego tego obszaru oraz aktywizacji jego mieszkańców. Obecnie skupia sto kilkadziesiąt podmiotów z sektora publicznego, prywatnego i społecznego. Posiada także status organizacji pożytku publicznego. Biuro Fundacji znajduje się w Centrum Partnerstwa Lokalnego w Krzynie, w gminie Dębica Kaszubska (www.krzynia.org.pl). Znajduje się tam również punkt informacji turystycznej.

Od 2009 r. odbywa się corocznie organizowany przez Fundację Partnerstwo Dorzecze Słupi konkurs, zwieńczony rozdaniem certyfikatów marki lokalnej Zielone Serce Pomorza. Nagrody przyznawane są w kategorii produktów spożywczych, lokalnych produktów niespożywczych oraz inicjatyw lokalnych. Certyfikat MARKI LOKALNEJ jest gwarancją dla turysty, że oferowane usługi, produkty i wydarzenia

są wyjątkowe i warte jego uwagi. Opierają się na jego zasobach przyrodniczych i kulturowych, miejscowych surowcach oraz wielowiekowej tradycji mieszkańców tych terenów.

Informacje o produktach posiadających certyfikat Zielonego Serca Pomorza, jak również atrakcjach regionu, trasach rowerowych, kajakowych i pieszych, najważniejszych wydarzeniach i imprezach można odnaleźć na stronie internetowej www.zielonesercepomorza.pl. Strona ta to także źródło informacji o bazie noclegowej i gastronomicznej na tym terenie, jak również unikatowej przyrodzie, zabytkach i muzeach, lokalnym rzemiośle, muzyce, widowiskach plenerowych i tradycjach kulinarnych.

Wydawca: Fundacja Partnerstwo Dorzecze Słupi. Koordynator: Monika Gębczyńska.

Projekt graficzny, tekst, ilustracje, skład, przygotowanie do druku: Maciej Kumor Studio
Kreowania Rzeczywistości (e-mail: maciej.kumor@gmail.com, tel. 795 499 227 www.skr.info.pl).

Zdjęcia: archiwum fundacji Partnerstwo Dorzecze Słupi, archiwum ekajaki.pl, Rafał Baranowski, Michał Bieleński, Monika Gębczyńska, Maciej Kumor, Witold Leśniewski, Magdalena Maniak, Kamil Nagórek, Milena Nieścior, Kazimierz Rolbiecki, Jacek Zdrojewski

© Fundacja Partnerstwo Dorzecze Słupi, Krzynia 2012 r.

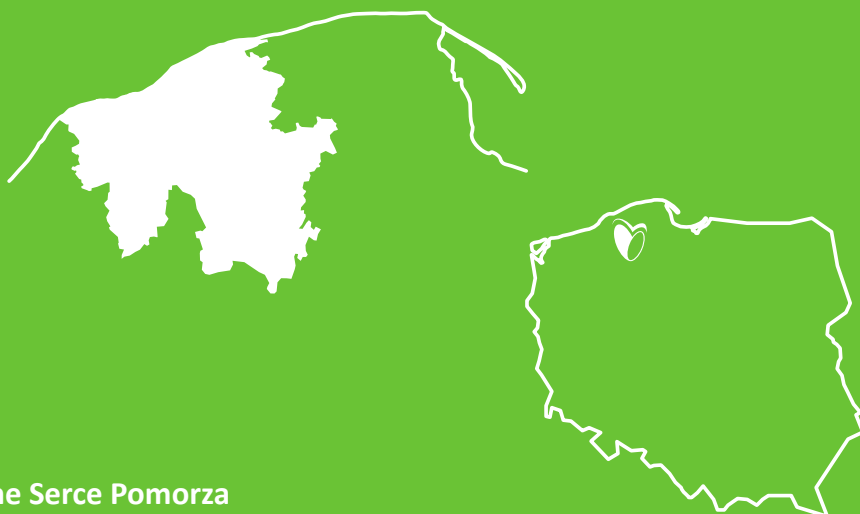
Informacje zawarte w niniejszym wydawnictwie podlegają ochronie prawnej. Żadna część publikacji nie może być powielana, wykorzystywana w innej publikacji ani kopiowana bez zgody wydawcy.

KONTAKT:

Biuro Fundacji Partnerstwo Dorzecze Słupi
Centrum Partnerstwa Lokalnego w Krzynie
76 - 248 Dębica Kaszubska, Krzynia 16
tel./fax. 59 813 22 00, e-mail: biuro@pds.org.pl
www.pds.org.pl, www.zielonesercepomorza.pl

Zielone Serce Pomorza

Zielone Serce Pomorza to marka lokalna, która służy promocji znajdującego się na Pomorzu Środkowym obszaru Partnerstwa Dorzecza Słupi.

Jej ideą jest promowanie odznaczających się najwyższą jakością, najlepszych i najciekawszych produktów turystycznych tego regionu, jego zasobów przyrodniczych, kulturowych i lokalnych tradycji.

Atlas prezentuje walory przyrodnicze i turystyczne obszaru Zielonego Serca Pomorza, odwzorowane na mapie w skali 1:100 000.

Zawiera także informator krajoznawczy.